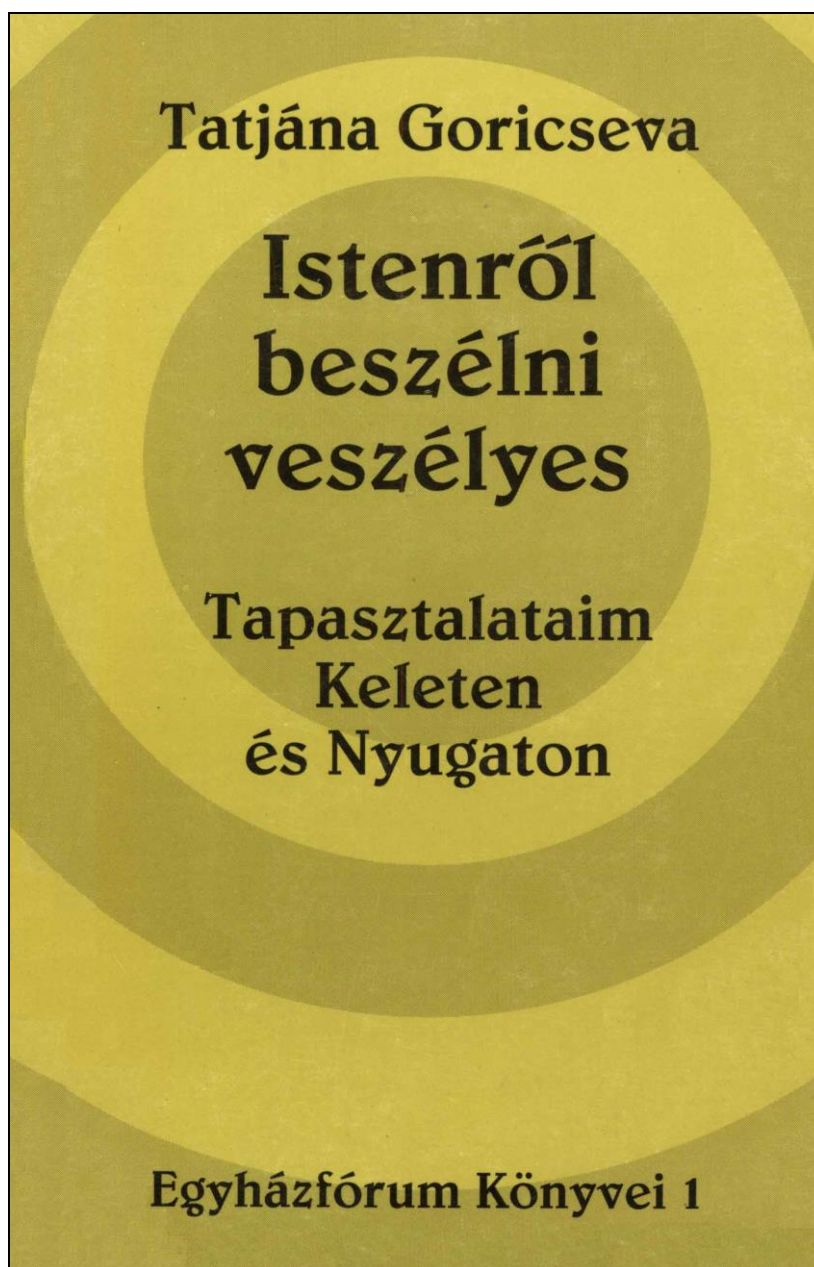

Tatjana Goricseva
Istenről beszélni veszélyes
Tapasztalataim Keleten és Nyugaton

Ez a mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományának része.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Tatjana Goricseva
Istenről beszélni veszélyes
Tapasztalataim Keleten és Nyugaton

Egyházforum Könyvei 1

A mű eredeti címe és kiadója:
Tatjana Goritschewa, Von Gott zu reden ist gefährlich,
© Verlag Herder, Freiburg im Breisgau 1984,
Sechzehnte Auflage

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1989-ben Luzernben jelent meg az Egyházforum kiadásában. Az elektronikus változat az Egyházforum szerkesztője, Wildmann János engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a könyv kiadójáé.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
A szerzőről.....	4
Találkozás a Sátánnal	5
Megtérésem	10
A kiengesztelődés misztériuma, avagy első gyónásom	15
Leonyid atya	20
Az első szeretet	24
A szeminárium.....	31
Sem szépsége, sem ékessége	38
Egy nap a kolostorban	41
Egy emigráns naplójából.....	51

A szerzőről

Tatjana Goriceva 1947-ben született Leningrádban, filozófiát és rádiótechnikát tanult. 26 évesen keresztény lett. Leningrádban megalapította a Szovjetunió első nőmozgalmát, vallási szemináriumot szervezett, két földalatti folyóiratot szerkesztett. Többszöri kihallgatás és letartóztatás után 1980-ban kiutasították a Szovjetunióból. Ma Párizsban él.

Fényes karrier állt előtte, és élete csaknem összeroppant saját élethazugságán. A kommunista ifjúsági vezető és filozófiadocens kicsapongásokba menekült, Nyugat és Kelet filozófiáiért lelkesedett, jogával foglalkozott. Végül a Miatyánk meditációja közben hit ébredt benne, amely megváltoztatta életét. „Egész valómmal átéreztem, hogy Isten létezik... Isten, aki szeretetből emberré lett.” Tatjana Goriceva beszél az egyház újjáéledéséről Oroszországban, ami üldöztetés és börtön ellenére történik. Az orosz egyház lelkipásztorai ma is a Lélek erejével működnek, képesek belelátni az emberi szív mélységeiben. Nagy tanúságtétel ez a könyv az orosz emberről, a szenvedés és üldöztetés értelméről, és arról, hogy a vallást nem lehet kiirtani. De nekünk is szól, a hit banalizálása ellen, és a szívből fakadó hitről.

Találkozás a Sátánnal

Borisz látogatása

November 14-én reggel 8 órakor csöngettek lakásunk ajtaján. Előző este későn kerültem ágyba, így csak arra ébredtem föl, hogy apám hangosan szólít:

- Tanya, látogatód van!
- Kicsoda?
- Borisz.

Fölemelem a fejem, és igyekszem felismerni, ki az, aki az előszobában áll. Egy hatalmas fekete alak. Amikor látja, hogy nagy figyelemmel szemlélem, megkísérli, hogy elrejtőzzék a sötétben. Átvillan az agyamon, hogy talán moszkvai barátaim egyike érkezett meg. De a valóságot a következő gondolat találta el: a KGB, az Államvédelmi Hatóság!

Nem tettem eleget annak az írásbeli idézésnek, amit a moszkvai szeminárium ügyében kaptam Karmackij vizsgálóbíróhoz. Röviddel ezelőtt letartóztatták a szeminárium legjelentősebb emberét, Vlagyimir Pores-t. Nemrégiben arról beszélgettünk Vlagyimirral, hogy egyesíthetnénk szemináriumainkat, a leningrádit és a moszkvait. Átadtuk magunkat az álmodozásnak, és felmerült egy földalatti ortodox akadémia terve, ahol Vologya egyháztörténelmet tanított volna, Regelson dogmatikát és én a filozófiát. Most valamennyien Gulag-ban vannak: Szása Ogorodnikov, Vologya, Tanya Scsipkova, Vitya Popkov, Ljova Regelson. És a letartóztatások és házkutatások még egyre tartanak.

Miután a „Vlagyimir Pores ügyében” kapott idézésre nem jelentem meg, a KGB maga jött el. Egy pillanat alatt kiment az álom a szememből, teljesen magamhoz tértem, és kimentem „Borisz”-hoz.

- Milyen jogon áll Ön itt?

Nagy igyekezettel fölmutatja piros könyvecskéjét:

- Gyerünk, Tatjana Mihajlovna, ne bonyolítsuk tovább a dolgot. Lent vár az autó. Mindezt úgy suttogta, hogy szüleim ne értsék.
- Sehová sem megyek Önnel.

Leülök az íróasztalomhoz és hozzákezek Karl Rahner „Grundkurs” c. könyve olvasásához.

Mikor szüleim fölfogják, miről van szó, nekem támadnak. Mi mindent hallgathattam végig!

- Menj hát, amíg szépen mondják, különben még szégyent hozol ránk a szomszédok előtt. Mindenki apácának tart. Évekig tanultál, és teljesen hiába.

Így háborog Mama. Szegény, napközben, ha elmegyek itthonról, eldugja ikonjaimat, hogy a szomszédok meg ne lássák. Esténként pedig csak sóhajtozik, és nem tud elaludni, miközben én imádkozom a fürdőszobában, ahová szüleim elől elrejtőzöm.

- Készek volnátok engem akármilyen rablóbandának kiszolgáltatni – mondom. – A KGB minden bandák legszégyentelenebbje!

Szüleim föl-alá szaladgálnak a lakásban, nem tudják, mit tegyenek, hogy hassanak rám. Ezalatt „Borisz” az előszobában szerényen egyik lábáról a másikra áll. Most őt veszik célba:

- Foglaljon helyet egy kicsit. Kér egy teát? Láthatja, milyen bolond ez a lány.

Anyám, aki nagyon szégyenkezik miattam, suttogva magyarázza neki:

- Három nyelven beszél, elvégezte az egyetemen a filozófiát, megkapta a jelölést az aspirantúrára. De akkor nem lépett be a Pártba, így mást választottak. Képzelve csak, liftkezelőként dolgozik!

„Borisz” okosan válaszol:

– Ez az ő dolga...

Megleelő szituáció – a KGB morális védőnek mutatkozik.

De szegény szüleim félelmükben és értetlenségükben teljesen elvesztették a fejüket. Mindig tudták, hogy lányuk ostoba és önfejtő, de hogy ennyire! Mennyit fáradozik a KGB, hogy ettől a tébolyulttól választ kapjon néhány nyilván egyszerű kérdésre. Nem elég, hogy ideküldenek egy Volgát, hanem még egy ilyen szimpatikus fiatalembert is elvonnak hasznos társadalmi tevékenységétől. Milyen jószágos is a KGB, hogy egy ilyen szovjetellenes fanatikus mind a mai napig nem vetett börtönbe!

Szüleimnek a félelem már a vérükben van: a félelem, amely minden normális gondolatot és minden egészséges érzést megbénít. Ők abban a korban nőttek fel, amikor az embereket nem csupán elvitték autóval, hanem agyonlőtték őket saját házuk pincéjében.

Így telt el két óra fenyegetésekkel és sértésekkel. Én hallgatok, és nem mozdulok a helyemről. Végül „Borisz” elveszti a türelmét.

– Telefonálhatnék Önöktől? – kérdezi.

– Telefonáljon, kérem, telefonáljon! – válaszolnak neki kórusban, kedveskedve. –

Azonnal bekapcsoljuk magának a telefont, mert éjszakára ki szoktuk kapcsolni, hogy ne zavarjanak.

„Borisz” beszél valakivel a KGB-től:

– Vitessük be talán a rendőrséggel? Így nem hajlandó velem jönni, s más alkalommal érte jönni is hiábavaló lenne. És különben is olyan messze van.

– Hívja a rendőrséget! – felelik neki. És „Borisz” ide rendeli a karhatalmat egy századossal, akinek intézkedési joga van, és „aki fel tud venni egy jegyzőkönyvet, amennyiben Goriceva ellenállást fejtene ki”.

Erre már szüleim hisztériája is eléri a tetőfokot:

– Ne hozzá! minket végleg rossz hírbe a szomszédok előtt! – rimánkodik anyám.

Apám egész testében reszket, idegösszeroppanás határán áll. A rendőrség telefonon jelentkezik: az autó elindult. Apám szidalmazni kezd. Miután a fegyveres karhatalom segítségével mindenképpen sikerülne engem magukkal vinniük, felállok és közlöm, hogy hajlandó vagyok velük menni.

Nem vagyok hajlandó beszélni Önnel

A KGB-nél Karmackijhoz vittek, aki méltóságának teljes tudatában fogadott, és átoltatásra elem tett egy papírt a tanúk jogairól és kötelességeiről.

– Nem vagyok hajlandó ebben a dologban részt venni – mondom.

– Miért? Adjon például egy pozitív jellemzést barátjáról, Poresról! Nem vagyunk mi embertelenek, csupán mindenről objektív képet akarunk kapni. Megérti ugye, hogy vonakodásával egyáltalán nem segít barátján? Önmagának viszont árt vele.

– Nem vagyok hajlandó beszélni Önnel.

Nem először vagyok ezen a helyen. Nehéz volt megtalálni a KGB-vel szemben a helyes viselkedés irányelveit. A legtöbben azok közül, akiket ott kihallgatnak, megkísérlik a félrevezetést, kitalálnak, koholnak valamit, amit mondhatnak. De a sátán ravaszkodás dolgában járatosabb nálunk. Bármiféle dialógusba kezdünk vele, a játék vége mindig ugyanaz: „gól”. Végül a már alaposan kipróbált és gondosan kidolgozott furfangos módszereikkel úgymint megszerzik azt, amire szükségük van, és az ember áruházzá válik.

Amikor kb. tíz évvel ezelőtt, először hoztak ezek közé a falak közé, és elkezdtek faggatni a filozófiai tanszékről való ismerőseim felől, igyekeztem valamit kitalálni, vagy csupán „jót” mondani. De amikor már otthon voltam saját lakásomban, rémülten jöttem rá, hogy a kérdések nagy része nem volt egyenes, hogy valami mást akartak megtudni, nem azt, amit kérdeztek. Így pl. megkérdezték tőlem, hol lakik V. F., és én megadtam a címét azzal a

feltevéssel, hogy ezt a KGB így is, úgy is megtudja. A vizsgálóbíró viszont a V. F. iránti barátságom mértékére volt kíváncsi. És ez mindenben így volt. Manipuláltak, játszottak velem. Ez a találkozás azonban elég volt ahhoz, hogy egész életemre megtanuljam a KGB előtti viselkedés egyetlen lehetséges taktikáját: megtagadni minden vele való beszélgetést. Később a KGB különféle pszichológiai trükkökhöz folyamodott, hogy bevonjon egy-egy beszélgetésbe: a szigorú vizsgálóbírót felváltották egy jóságossal; volt, amikor megfenyegettek, hogy bedugnak egy pszichiátriai klinikára, volt, hogy a szüleimmel próbáltak presszionálni.

Ne higgy el semmit, ne félj semmitől, ne kérj semmit

Csendesen imádkoztam, magamban. Főként a Jézus-ima volt segítségemre: „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam, bűnösön.” Ez az ima áthatolhatatlan térséget vont körém. Ennek az imának köszönhettem, hogy tökéletes védetségben éreztem magam bármilyen falak és bármilyen körülmények között.

A szent atyák ajánlják a démonokkal való küzdelemben azt a módot, hogy az ember semmibe veszi őket, nem figyel rájuk, nem hisz nekik. Én is így védekeztem a legkülönbébb keménynyakú KGB-vizsgálóbíróknak sokszor órákig tartó zaklatása ellen – nem reagáltam rá. Nem engedtem behatolni a tudatomba. Így esett egybe praxisunkban a disszidensek tapasztalata az aszketikus tapasztalattal, hiszen egy alkalommal Szolzensyicin hasonló szabályt fogalmazott meg a KGB-vel szembeni magatartásra: „Ne higgy el semmit, ne félj semmitől, ne kérj semmit.”

Szembetűnő volt még egy megdöbbenő hasonlóság ennek a szervezetnek az eljárás módja, és a sátán módszerei között: milyen ügyesen használnak ki minden emberi gyengeséget, micsoda ördögi érzékük van a rosszindulatok kitapogatásához! Egész egzisztenciájuk azon alapszik, hogy kijátsszák az ember negatív érzelmeit: a félelmet, az irigységet, a hiúságot, a bizalmatlanságot. Ha észreveszik, hogy valami létrejött: pl. szemináriumok, folyóiratok, közösségek stb., akkor nem kezdik azonnal letartóztatással, börtönnel, hanem először megkísérlik ezt az új életet belülről bomlasztani, az embereket egymásra uszítani, kölcsönösen ellenségekké tenni őket. Pontosan így jártak el a mi vallás-szemináriumunk esetében is. A KGB embereit különösen elfogta a nyugtalanság, amikor rájöttek, hogy szemináriumunkba baptisták is járnak, akik nem-regisztrált (és ezért üldözött) gyülekezetbe tartoztak. Egyenként behívták ezeket a baptistákat, és nagy igyekezettel magyarázták neki, miféle emberek vagyunk mi: Lev Ronin atyáról, a szemináriumunk aktív résztvevőjéről azt mesélték, hogy „perverz”. Én voltam a „részezes”. Másokról azt mondták, hogy tolvajok, prostituáltak és naplopók. Baptistáink (akiket még az is zavart, hogy nálunk dohányoztak a szemináriumi foglalkozásokon) nagyon fejlett erkölcsi érzékkel rendelkeztek. A KGB megpróbálta őket azzal megfogni, hogy minket erkölcstelenség színében tüntetett fel. A velünk való beszélgetésekben viszont a baptistákat „sötét fanatikusok”, „embertelen szörnyetegek” és az „amerikai kémhálózat ügynökei” címekkel illették. Természetesen akkoriban is átláttunk ezen a taktikán és neveltünk rajta. Nem sikerült minket a baptistákkal egymás ellen fordítani. De nem mindig dolgozott a KGB ilyen tehetségtelenül.

„Nem vagyok hajlandó beszélni Önnel” – ez volt az egyetlen mondat, amit annak idején, a KGB-nél való utolsó látogatásomkor kimondtam.

Karmackij tíz percre kiment. Ezalatt elénekeltam egy imádságot, amit nagyon szeretek: „Himnusz a legédesebb Jézushoz”. Mivel tudtam, milyen hosszú ideig ülhet az ember a KGB-nél, előrelátóan magammal hoztam otthonról a Himnuszok könyvét.

Miután Karmackij visszatért, újabb beszélgetést kezdett velem. Nyilvánvalóan instrukciókat kapott a feletteseitől. Most egy elvont témával próbálkozott.

„Mondja, Tatjana Mihajlovna, honnan van magának és Poresnek istenhite? Hiszen normális szovjet családban nevelkedett, szülei intelligens emberek, ateisták. A maga hitének egyáltalán nincsenek meg a szociológiai gyökerei. Maga származás szerint nem tartozik sem a nemesi, sem a kulák-osztályhoz. A mi társadalmunk nem termelhet ki magából vallásos tudatot, ehhez nálunk hiányoznak az előfeltételek: nincsen embereknek ember által való kizsákmányolása, mindenki tud írni-olvasni, senki sem hisz többé meséknek. Ami itt mindannyiunkat nagyon érdekel: miért hisz éppen maga, akinek egyetemi végzettsége van, ilyen ostobaságban? Mint valami öregasszony, aki nem tud sem írni, sem olvasni...?”

Nem első eset, hogy a KGB-nél valaki ilyen alapvető témájú beszélgetést kezd. Korábban bedőltem – el kezdtem magyarázni, ahogy tudtam, megpróbáltam érthetővé tenni, hogy hitünk nem magyarázható nyugati befolyással, hogy az élő Isten maga jött el, hogy betöltse lelkemet, hogy nincs nagyobb öröm annál, mint ez az egyházban megtalált új élet. Nem tudom, képes voltam-e bármi keveset is megértetni velük. Valószínűleg nem. Mai napig is engesztelhetetlen harcot folytatnak a hit, a Lélek és mindaz ellen, amit tudatukkal képtelenek megközelíteni, amit azonban a maguk számára a leginkább fenyegetőnek tartanak, és amit – igen helyesen – a legveszedelmesebb ellenségnek tekintenek, hiszen gyilkosok, cinikusok, embertelenek és ördögien ravaszok. Nem találtak semmilyen „materialista” magyarázatot arra a keresztény megújulásra, amely a mai Oroszországban végbemegy. És nem is fognak találni. De ez nem akadályozza őket abban, hogy a tündöklő erkölcsű, szelíd és tehetséges Vologya Porest 11 év börtönbüntetésre ítéljék. Tatjana Scsipkova, aki éveket töltött börtönben, ma már majdnem vak, Szása Ogorodnikov súlyosan beteg lett.

És mi hogyan tudnánk rajtuk segíteni? Mi, a barátaik, akik jelenleg még szabadlábban vagyunk. Égő szégyent éreztem amiatt, hogy szeretetem ennyire tehetetlen. Ezért aztán csak ingattam a fejemet, amikor Karmackij kérdezett:

– Másodszor teszem fel Önnek a kérdést. Megtagadja-e a tanúvallomást? Tudatában van felelősségének a 181. § alapján?

Ingattam a fejemet, majd bólintottam, ami azt jelentette: „Tudom, és vállalom.”

A gumifák szobájában

Nem tudtam pontosan, hány évet lehet „kapni” a tanúskodás megtagadásért. Valószínűleg egy vagy két évet. De legalább Vologya érezze, hogy vannak igazi barátaik.

Ezzel még nem ért véget a „beszélgetés” a KGB-nél. Végigvezettek a hosszú, egyforma folyosókon, ahol a falakon nem volt egyetlen kép, sem egyetlen sor írás, ahol valamennyi ajtó egyformán és áthatolhatatlanul zárt: rideg világ, mint valami lidérces álom. Valami irrealitást sugárzott az egész. A gonoszság nyomasztóan titokzatos birodalma volt ez.

Egy teljes órára bezártak egy szobába, amelyben heverők és gumifák álltak. Imádkoztam, és végiggondoltam, mi volt ez alkalommal a legnehezebb számomra, mitől vagyok ennyire túlfeszítve.

Nevetségesnek tűnhet, de mindabból, amit az elmúlt órákban átéltem, a szeretet parancsa okozta a legnagyobb nehézséget.

Bizony, nem volt könnyű! Az utolsó években a boldogság állapotában éltem. „A szabadság keresztje” így nevezi, ha jól emlékszem, Nikoláj Bergyajev – „a szabadság és a kereszt egyévé váltak”; életem termékennyé vált Istenben. Az alkotó tevékenységben megnyílt számomra az örömnak legnagyobb, semmihez nem hasonlítható forrása. De alkotni csak akkor képes az ember, ha szeret. És milyen egyszerű volt minden emberben Isten képését meglátni, erős és tiszta emberek mellett föllelkesülni, együtt szenvedni azokkal, akiket bántottak, akikkel gonoszul bántak: „együtt sírni a sírókkal és együtt örülni az örvendezőkkel”!

De itt, ebben a másféle világban, ahol az ember nem bizonyulhat gyöngének, ahol az ember nem maga miatt, de másokért aggódik, ahol az ember attól fél, hogy ártani talál barátainak, ha gyöngeségében engedi magát belevonni a beszélgetésbe – itt nem lehetünk mások, csak „szelídek, mint a galambok”, de ugyanakkor „okosak, mint a kígyók”.

De milyen nehéz ez! Milyen nehéz egy arcot látni magunk előtt, amely – legyen bármily kifejezéstelen, mint egy viasz-maszk – mégiscsak egy ember arca. Egy emberé, akiért a mi Urunk vállalta, hogy keresztre feszítsék!

Igen, ez is egy ember, és keresztény nevet visel.

A legjobb, az egyedül lehetséges: hallgatni.

Boldog, aki nem követi a gonoszok tanácsát

Végül kivezettek a gumifák szobájából, és újra megkísérelték, hogy beszédre bírjanak. Eredménytelen volt. Fenyegetésekre most sem került sor. A KGB tudja, hogy ez nem hat rám. Próbálkoznak filozófiai eszmecserével, beszélgetést kezdeményeznek írásaimról, majd Heideggerről. A kihallgató tiszt, aki egyáltalán nem kelti egy különlegesen képzett ember benyomását, láthatóan fölkészült a „filozófiai” beszélgetésre, adatokat szerzett be Heideggerről. De mindezt hiába. Mintha ott sem volnék. Bensőmben fölcsendülnek az 1. zsoltár szavai: „Boldog az az ember, aki nem követi a gonoszok tanácsát.”

Ez a látogatásom a KGB-nél egy volt a sok közül, egy teljesen átlagos látogatás. A szokatlan csak az volt benne, hogy nem az utcán kaptak el, hanem otthonról vitettek be. Ezután a látogatás után apám pajzsmirigygyulladásal kórházba került. Nem lakhattam tovább otthon. Még egy ilyen látogatás, ne adja Isten, egy házkutatás, és szüleim élete forogna veszélyben. Bocsássa meg nekem az Úr Isten, hogy ennyi szenvedést okoztam nekik!

Megtérés

Sehonnan – sehová

Ha megkérdezik tőlem, miben áll Istenhez térésem, mi az, ami megtérésem által föltárult számomra, és mi változott meg az életemben, egészen egyszerűen tömören így válaszolhatok: minden. Minden megváltozott bennem és körülöttem. Még pontosabban: akkor kezdődött az életem, amikor Istent megtaláltam.

Nem könnyű ezt megértenie annak, aki Nyugaton nőtt föl. A Nyugaton élő ember beleszületik egy olyan világba, ahol tradíciók és normák vannak – akkor is, ha ezek már nem egészen stabilak. „Normálisan” fejlődhet, elolvashatja azokat a könyveket, amelyeket el akar olvasni, megválaszthatja magának a barátait, és karriert csinálhat. Bármely országba elutazhat. Vagy visszavonulhat a világtól, akár családjához, hogy szeretettel gondoskodjon róla, akár egy kolostorba vagy tudományos munkába – ahogy éppen akarja.

Én ezzel szemben olyan országban születtem, ahol a kultúra, a vallás és az erkölcs tradicionális értékeit tudatosan és eredményesen kiirtották; jöttem: sehonnan – mentem: sehová. Nem voltak gyökereim, és az üres, értelmetlen jövő felé tartottam. Gyermekkoromban volt egy barátnőm, aki 15 évesen véget vetett az életének, mert nem bírta tovább elviselni azt, ami őt körülvette. Meghalt, és maga után hagyott egy írást: „Nagyon rossz vagyok.” Holott szokatlanul tiszta szívű ember volt, aki nem tudta elviselni a hazugságot és maga sem volt képes hazudni. Ez a fiatal lány megvált az élettől, mert érezte, hogy nem úgy él, ahogy kellene, és azt az ürességet, ami körülvette, valahogyan egyszer át kellett törnie, hogy kijusson a fényre. Az utat, amelyen eljuthatott volna oda, nem találta meg. Ez a barátnőm nagyon mély, és korához képest rendkívül tudatos ember volt; felfogta, hogy ő is hibás, ő is hordozza a mindenkivel közös felelősség terhét. Ma, húsz évvel a halála után, keresztényként így tudom ezt kifejezni: Felfedezte saját bűnösségét. Rájött egy alapvető igazságra, arra, hogy az ember gyenge és tökéletlen; de azt a másik igazságot, amely még ennél is fontosabb, nem találta meg: hogy Isten meg tudja menteni az embert, ki tudja emelni elesettségéből, és képes kiragadni őt az áthatolhatatlan sötétségből. Erről a reménységről senki sem beszélt neki és meghalt kétségeinek súlya alatt.

Gyűlöltem mindent és szerettem a magányt

Én magam messze elmaradtam ettől a szellemi képességekkel annyira megáldott barátnőmtől. Úgy éltem, mint egy üzőtt vad, mint egy kis bestia, anélkül, hogy egyszer is megálltam volna és fölemeltem volna a fejemet. Meg sem kíséreltem, hogy megértsek valamit, vagy döntsék valamiben. Házi feladataimban szépen leírtam, ahogy illik, hogy szeretem a hazámat és Lenint, meg anyámat – csak hogy ez szemenszedett hazugság volt. Gyerekkoromtól fogva gyűlöltem mindent, ami körülött: gyűlöltem az embereket kicsinyes gondjaikkal és aggodalmaikkal, undorodtam tőlük; gyűlöltem a szüleimet, akik semmiben sem különböztek másoktól, és akik véletlenül éppen az én szüleim lettek. Szinte őrjöngő düh fogott el, amikor arra gondoltam, hogy kérésem vagy hozzájárulásom nélkül, teljesen abszurd módon belecsöppentem a világba. Magát a természetet is gyűlöltem állandóan visszatérő és unalmas ritmusával: nyár, ősz, tél...

Az egyetlen, amit szerettem, a teljes egyedüllét volt. Örültem, ha szüleim látogatába mentek, és én egyedül maradhattam kis szobánkban. Ilyenkor álmodoztam titokzatos mesebeli kastélyokról, és a végtelenről. Később, amikor megtanultam olvasni, teljesen elszigeteltem magamat a világtól a könyvekkel, mint valami áthatolhatatlan függönnyel.

Sétákon, ebéd közben, óráközi szünetekben állandóan valamilyen könyvbe mélyedtem. A regényhősök bátor, szabad és az átlag fölé emelkedő emberek voltak, akik nem hajtottak fejet az élet halálos konformizmusa előtt. Ők voltak az ideáljaim. Akkortájt úgy véltem, ilyen emberek csak a könyvekben vannak. Csak a könyvekben lehet szorongás nélkül élni, félelem nélkül, hogy rászédnek, meglopnak, megrövidítenek, és csak a könyvekben lehetséges, hogy nem kell tartósan együtt élni a hazugsággal. Mindazonáltal már gyerekkoromban hallgatólagosan megfogadtam, hogy a bolond és meg nem értett hősöket fogom követni, amilyenek pl. a heves Cyrano de Bergerac, vagy a magányos Ovidius voltak. Inkább a halál, semhogy „normális” ember legyek, olyan, mint mindenki más.

A megvetés, amely bennem élt, nem akadályozott meg abban, hogy kifelé engedelmes, csendes gyerek legyek, aki állandóan különleges teljesítményekkel emelkedik ki, akit a tanárok dicsérnek és az osztálytársak szeretnek. Természetesen nem voltam tudatában, hogy viselkedésem mennyire nem következetes; tudatom és lelkiismeretem hallgattak.

Senki sem mondta nekem, hogy a szeretet a legfontosabb

Az iskolában csak a külső, „harcias” tulajdonságokat fejlesztették. Azt dicsérték, aki jobban oldotta meg a feladatot, és aki magasabbat ugrott, aki valamiben „kitüntette” magát. Ezáltal azután még inkább megerősödött bennem a hiúság, sőt, teljesen kivirágzott. Okosabb, tehetségesebb, erősebb akartam lenni másoknál – ez volt a célom. Soha senki nem mondta nekem, hogy a legfontosabb az életben nem az, hogy másokat hagyjunk és legyőzzünk, hanem, hogy szeressünk. Szeretni, egészen a halálig, mint valaki tette – az Emberfia, akit akkor még nem ismertünk.

A „nagy tettekről” ellenben mindig beszéltek: a forradalmárok hőstetteiről, a vasakaratú háborús hősökről, mint pl. Maresjev, aki láb nélkül is tudott járni, sőt táncolni is, és akinek a nevét csak vastagon szedve lehetett olvasni, vagy Rahmetov sugárzó személyiségéről, aki kész volt az eszméiért „szögeken aludni”. Erős akaratot kellett tehát kifejleszteni magunkban, akaratot a győzelemre.

Közismert tény, hogy az én generációból mennyi Nietzsche-követő került ki, hogy még ma is sok illet termel ki a szovjet valóság. Passzív Nietzsche tanítványok, olyanok, mint Raszkolnyikov, kis „földalatti hősök”, és olyanok is, akik „cím- és rangkórságban” szenvednek, és cinikusan beszélnek arról, hogy nemsokára meghódítják az egész világot.

Nietzscht 19 évesen olvastam (az Evangéliumot csak 26 éves koromban!) és kezdettől fogva nagyon tetszett – akárcsak Sartre, Camus, Heidegger – ez a rebellis és hozzánk oly közel álló egzisztencialista filozófia. Ez annak idején a liberalizáció éveiben Hruscsov alatt részben megengedett volt, és szamizdat¹ fordításokat közölt. Kávéházakban és buszokon az intelligencia egy értelmetlen és ellentmondásos egzisztencia kérdéséről vitatkozott.

Talán még jobban lelkesedtünk a Nyugat „bálványaiért”, mint a Nyugaton élők. Számunkra az egzisztencializmus volt az első korty a szabadságból, az első nyílt szó, amit nem tiltottak. Érdekes, hogy útjaink ezek után hamarosan ketté váltak. A nyugati fiatalság megélte az 1968-as eseményeket, előrehaladt a politikai elköteleződés útján, lelkesedni kezdett a marxizmusért; mai napig a forradalmi mítoszból él.

Mi ezzel szemben lementünk a mélyre és feltártuk a kultúra, a történelem és az etika múlthatatlan értékeit. Végül pedig odafordultunk Istenhez és az Egyházhoz. Itt Nyugaton ez teljesen elmaradt.

Nem szeretném „magunkat” dicsőíteni, amint ez már helyel-közzel megtörtént. Mégis, néha az az érzésem, hogy az orosz intelligencia „felnőttebb”, mint a nyugati. Ha az ember

¹ Illegális sajtókiadvány.

Nyugaton él, úgy érzi magát, mint a 19. század közepe táján a régi Oroszországban, amikor a forradalom, és egy igazságos társadalom eszméje uralta a szellemi elit gondolkodását.

Valószínű, hogy nem a nehéz életkörülmények hatottak így, hanem az unalom.

Így hát a nyugati szabadgondolkodással kezdődött el felszabadulásunk.

Érdekes módon akkor sem mondtunk átkot az istentelen Sartre-ra és a gögös Camus-re, miután a kereszténység tágas és csodálatos gondolatvilágával kapcsolatba kerültünk. Sartre, minden vallásellenességével mégiscsak elvezetett minket a kétségbeesés azon határáig, ahol a hit elkezdődik. Központi gondolata, hogy minden ember minden percben szabad választás előtt áll, tulajdonképpen keresztény gondolat. Hiszen Isten az embertől az önkéntes szeretetet várja; és választási szabadságunk megóvása miatt nem semmisíti meg a világban lévő gonoszt.

Sartre elvezetett minket a „nagyinkvizítor legendájá”-tól „a kereszténység nagy tragédiájá”-ig; annak a kereszténységnek, amely merészen felkínálja az embernek, hogy Isten gyermekévé, az Üdvözítő barátjává, s végül istenivé válhat. Így mondták a szent atyák is: „Az Isten emberré lett, hogy ember Istenné legyen.” Sartre azt mondja: „Az ember nem önmagában-létező. Csak annyiban különbözik egy kőtől vagy karfioltól, hogy nincs „programozva”. Az ember állandóan túllép azon, ami, „ő nem az, ami”. Ó, milyen örömmel dobtuk el álarcainkat, amiket a társadalom, a politikai rendszer, félelmeink és illúzióink ránk erőltetett. Micsoda örömmel tisztítottunk meg szellemet és lelket a sablonoktól, az ízetlen mítoszoktól és ideológiáktól. Olyan volt, mintha bensőnkben helyet készítettünk volna, amelyet egyedül Ő tudott birtokba venni, egyedül Ő volt képes betölteni a feneketlen mélységeket, mert Ő maga megismerte a mélységek mélyét és győzelmet aratott fölötte.

De nem akarok elébe vágni a dolgoknak.

Számomra, következetes és dühös egzisztencialista számára hosszú ideje már egyáltalán nem létezett a kereszténység. Mire való régi mítoszokkal foglalkozni? Életemben ugyanakkor egyre jobban érvényesültek öntelt és önpusztító tendenciák. Nietzsche követve szellemi arisztokratának tartottam magamat, vagyis „erős” embernek, aki képes vagyok csupán szabadakaratú elhatározásokkal életemet irányítani és alakítani. Közösleges „esendő” emberek nem képesek a „semmi” kihívásával szemben helytállni, ezért elmenekülnek a lét értelmetlensége elől: egyesek a családi életbe, mások a politikába vagy a karrierbe. Ó, hogy gyűlöltem őket, és milyen könnyen kijelentettem róluk, hogy „rabszolgák”, s mindjárt hozzátettem kárörvendőn, hogy ők valamennyien szeretik, sőt, maguk keresik a szolgaságot.

Felhagytam a hazugsággal

Abban az időben teljességre törekvő, következetes életet folytattam. Filozófusnak éreztem magamat, és felhagytam azzal, hogy hazudjak önmagamnak, vagy másoknak. A keserű, borzalmas és szomorú valóságot mindenek fölé helyeztem. Egzisztenciám azonban zilált és ellentmondásos volt. Szerettem a kontrasztot, az abszurdot, az élet kiszámíthatatlanságait.

Az esztéticizmus is megragadott. Nagyon élveztem pl., hogy napközben én voltam a „kiváló” egyetemista, és a filozófiai fakultás büszkesége; subtilis intellektuelekkel tartottam fenn kapcsolatot, tudományos konferenciákon a szónoki emelvényen álltam, ironikus megállapításokat tettem, és szellemi vonatkozásban csak a legjobb elégitett ki. Este és éjszaka viszont a társadalom peremén élőkkel és alvilági alakokkal voltam együtt: tolvajokkal, elmebetegekkel, narkósokkal. Ez a mocskos atmoszféra kedvemre való volt. Padlásokon és pincékben részegre ittuk magunkat. Olykor feltörtünk egy-egy lakást, csak azért, hogy bemenjünk, megigyunk egy csésze kávé, s utána eltűnjünk.

Egyes-egyedül egy ember próbálta meg, hogy megálljt parancsoljon nekem. Valójában őt nevezhetném első tanítómnak. Professzorunk, Borisz Mihajlovics Paramonov volt az. Csak

átmenetileg tanított a filozófiai tanszéken, nem sokáig tarthatta magát. Most emigráns, és Amerikában él.

Egyszer így szólt hozzám: „Tanya, mondja, miért akar mindent elpusztítani? Nem veszi észre, hogy az orosz gondolkodás legnagyobb szerencsétlensége mindig ez a pusztítási vágy volt? Látja, hogy olyan világban élünk, amelyben a nihilizmus teljes győzelmet aratott. Csak ki kell mennie egy szovjet piacra, nem lát mást, mint üres elárúsító-asztalokat. Semmit sem kap mindabból, amit egy piacon kapnia kellene. Ehelyett azonban mindenütt vörös feliratok: «Előre a kommunizmus győzelméért!» – «Egy lépést előre, kettőt hátra. – Lenin» stb. Mit akar maga még hozzátenni ehhez?»

Ezek a szavak annak idején nagyon mélyen érintettek. De sem Paramonov, sem én nem tudtuk még akkor, hogyan lehet ebből az ördögi körből kikerülni, és életet fakasztani ahelyett, hogy pusztítsunk.

A keleti filozófiák iránti rajongásom sem hozott megoldást számomra, sem a jóga, amivel tanulmányaim befejeztével foglalkoztam. A jóga csupán hozzáférhetővé tette számomra az abszolútum világát, lelki szemeimet megnyitotta a létnek egy új, vertikális dimenziójára, és lerombolta intellektuális gőgömet. De önmagamtól a jóga sem tudott megszabadítani. Tudtam már, hogy életem nemcsak a tudat szintjén folyik, nemcsak tudatos reflexiókból áll, tudtam, hogy az emberben felmérhetetlen és nem is sejtett erők rejtőznek. Megtanultam, hogyan lehet bánni az önmagamban felfedezett „energiákkal”. A jóga egy kényelmes „energetizmust”, alapjában materializmust tanít, amiben nincs semmi mesészerű. Ezért nekünk, nemhívóknak úgy tűnt, mint híd az empirikus és transzcendens világ között. Ezenkívül a jóga rendelkezett egy számunkra igen vonzó tudományossággal: a gyakorlatok segítségével és az „asztrál”- és „montál-erők” ismeretében az ember céltudatosan „Übermensch”-et formálhatott magából. Mire jó ez? Ezt a kérdést mindenki úgy válaszolta meg, ahogy számára a legkedvezőbb volt. Én természetesen olyan akartam lenni, mint egy isten. Ugyanazokat kívántam a magam számára, amit korábban is akartam, csak mindezt egy magasabb, szellemi síkon. A legokosabb és a legerősebb akartam lenni. Ehhez járult még a vallásos színezetű lelkiállapot. Egybeolvadni kívántam az abszolútummal, és belemerülni az örök boldogságba. Felvettem a harcot olyan negatív érzésekkel, mint a harag és az indulatosság, mert tudtam, hogy ezek „energiát fogyasztanak”, és a lét alacsonyabb szintjére vetnek vissza. Az az üresség viszont, amely már régóta osztályrészem volt, és amely állandóan körülvett, nem szűnt meg. Sőt egyre nőtt: misztikus, riasztó, és az örülségbe kergetően félelmetes lett.

Határtalan búskomorság tört rám. Megfoghatatlan, véget nem érő jeges félelmek szorongattak. Úgy tűnt, megőrültem. Egyáltalán nem akartam már élni.

Egykori barátaim közül hányan lettek ennek a borzalmas ürességnek áldozatai, s váltak öngyilkosokká; hányan lettek alkoholistákká, és hányan élnek elmeegógyintézetben! Úgy tűnt, semmi reményünk nincs az élethez.

Második, valódi születésem

Hanem a szél, vagyis a Lélek „ott fűj, ahol akar”. Életet ad és fölkelte a holtakat. Mi is történt velem tulajdonképpen? Újjászülettem. Igen, ez volt a második, azaz a valódi születésem.

De vegyük sorba a dolgokat.

Fáradtan és kedvetlenül végeztem jógagyakorlataimat, mondogattam a mantrákat. Ehhez még tudni kell annyit, hogy mindezideig soha még egyetlen imádságot nem mondtam el, és nem is ismertem. Ez így volt mindaddig, míg egyszer csak az egyik jógakönyv egy keresztény imádságot, nevezetesen a „Miatyánk”-ot ajánlotta gyakorlatként. Pontosan azt az imát, amelyet a mi Urunk imádkozott! Elkezdtem mantraként ismételtetni, hangsúlytalanul és automatikusan. Talán hatodszor mondtam már el, amikor egyszer csak hirtelen minden

megfordult bennem. Felfogtam – nem a nevetségesen jelentéktelen értelmekkel, hanem egész valómmal –, hogy Ő létezik. Ő, az élő, személyes Isten, aki szeret engem és az egész teremtet világot, aki alkotta a mindenséget, aki szeretetből emberré lett, Isten a Keresztrefeszített és a Föltámadott!

Egyszerre megragadtam és felfogtam a kereszténység misztériumát, az új, a valóságos életet. Igazi szabadulás volt ez! Egy pillanat alatt minden megváltozott bennem. A régi ember meghalt. Nemcsak korábbi értékrendszeremet és ideáljaimat adtam föl, hanem régi szokásaimat is.

Végül a szívem is megnyílt. Szeretni kezdtem az embereket. Meg tudtam érteni szenvedésüket is, és az ember magasabb rendű hivatását is, azt, hogy az ember Isten képmása. Mindjárt megtérésem után egyszerűen úgy néztem az emberekre, mint a csodálatos menny lakóira, alig vártam, hogy valami jót tegyenek nekik, hogy az embereket és Istent szolgálhassam.

Micsoda öröm, és micsoda ragyogó világosság töltötte el a szívemet! De nem is csak az én bensőmet, hanem az egész világot, minden követ és minden fűszálat beragyogott valami szelíd fény. A világ számomra az Úr királyi, főpapi köntösévé vált. Hogyan lehetséges, hogy eddig ezt nem vettem észre?!

Így kezdődött az életem. Szabadulásom egészen konkrét és reális volt, s bár régóta vártam, mégis meglepetésszerűen jött, hiszen csak a Szentlélek valósíthatta meg bennem, mert egyedül Ő tud „új teremtményt” létrehozni, csak Ő tud az Örökkévalóval kiengesztelni. Egyedül benne van az emberi személy központi konfliktusának, a szabadság és engedelmesség konfliktusának a megoldása.

A kiengesztelődés misztériuma, avagy első gyónásom

Én is ehhez a „nép”-hez tartozom

Hatalmas, hideg, ünnepi fehérben tündöklő templom. Reggel 6 óra. Nemsokára kezdődik az istentisztelet. A templom baloldali részében a zárandokok hatalmas tarka tömege gyűlt össze. Közöttük sok egyszerű, szegényesen öltözött asszony, fejük kendőbe csavarva. Egyesek nagyon messziről jöttek: Ukrajnából, Kazahsztánból, a távoli Szibériából. Ezek az asszonyok éveken át készültek az utazásra a kolostorhoz, az Istenszülo Szüz forrásához: pénzt tettek félre, imádkoztak, gondokkal terhelt életük nehézségei ellenére is kitartottak, míg csak meg nem valósult legbensőbb vágyuk: utazás a kolostorhoz, a szent helyekre, a bölcs sztarecekhez és a csodálatos ereklyékhez. Hónapokon, sőt éveken keresztül nem tudtak gyónni és áldozni. Ebben a hatalmas kiterjedésű Oroszországban ma csak kevés templom maradt meg, és pap még kevesebb.

Férfiak is vannak jelen, ők is az egyszerű néprétegből, amilyenekkel városban ritkán találkozok az ember, de az orosz falvakban annál gyakrabban. A hátság mélyén még nem veszett ki ez az embertípus. Mintha csak egy 19. századi orosz festményről léptek volna le. Ezek az emberek ócska ruhákban, akik most bűnbánóan lehajtott fejjel, egy kőszobor mozdulatlanásával álltak a pap előtt, aki a gyónásra előkészítette őket, éppen ezek az emberek indítottak arra, hogy életemben először komolysággal és tisztelettel mondjam ki ezt a világ összes demagógja által elcsépeelt és meggyalázott szót: nép. Itt a templomban értettem meg, mit jelent ez a szó. Csak Istenben lehet a nép valóban nép. Akkor, ott az is végérvényesen világossá vált számomra, hogy már nem vagyok többé egyedül, hogy én is a néphez tartozom, mert ezek az ismeretlen emberek jobban hozzám tartoznak, mint bárki más ebben az országban.

Hermogen atya komoly szavakkal beszélt a bűnről. Valamennyien, akik itt gyónásra gyülekeztek, hangtalanul sírtak. Csak egy férfi volt, aki nem tudta elfojtani keserű zokogását; bánatát, keservét az egész templomban hallhatták.

Ennek az ócska rongyokba öltözött zárandoknak a jobb karja teljesen hiányzott, és a bal is könyékig le volt vágva. Bal karja megmaradt csonkjával a maga sajátos módján sokszor és hevesen keresztet vetett.

Szinte semmit sem tudtunk

Azért jöttem ide, hogy életemben először gyónjak. Nemrégien lettem keresztény Isten kegyelme folytán. Sem a kereszténységről, sem az egyházzal nem rendelkeztem mélyebb ismeretekkel; ugyan ki tanított volna meg ezekre? Újonnan megtért barátaimmal együtt lépésről lépésre haladtunk előre a tudásban, miközben azoknak az öregasszonyoknak a példáját követtük, akik féltékenyen őrizték ortodox hitüket. Semmit sem tudtunk. De volt valamink, ami korunkban a tudásnál is többet ért talán: határtalan bizalom az Egyházban, minden egyes szava, gesztusa, minden kívánsága szent volt előttünk. Tegnap még elutasítottunk minden tekintélyt és minden normát. Ma pedig csodaként éltük át a bennünk végbemenő szabadulást. Egyházunkat tévedhetetlen, abszolút igazságként fogadtuk el, az apróságokban ugyanúgy, mint a lényegesben. Isten átalakított minket, megajándékozott a gyermekiség lelkével: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába.”

Csak annyit tudtam: szükséges, hogy gyónjak és áldozzak. Tudtam, hogy a gyónás és a szentáldozás szentségek, amelyek kiengesztelnek és egyesítenek Istennel: fizikailag is és szellemi-lelki értelemben is valóságosan és teljesen egyesítenek velem. Hitetlen szüleim még gyerekkoromban megkereszteltettek. Hogy ezt tradícióból tették-e, vagy valaki rábeszélte őket – ez nem derült ki elbeszéléseikből. Most, 26 évesen megadatott nekem a keresztség kegyelmének megújítása.

Mint megkeményedett kéreg

Tudtam, hogy a pap – Hermogen, a közismert gyóntatóatyja – kérdéseket tesz majd föl, és „irányítja” gyónásomat. Amikor előző napon a gyónásra előkészítő kis könyvecskét elolvastam, rájöttem, hogy valamennyi ó- és újszövetségi parancsot áthágtam. De ettől függetlenül is világos volt előttem, hogy egész életem telve volt mindenféle bűnnel, vétékkel, természetellenes viselkedési formákkal. Megtérésem óta most ezek üldöztek és gyötörték, súlyos teherként nehezédtek lelkemre. Hogy nem vettem előbb észre, milyen förtelmes, ostoba, unalmas és terméketlen a bűn! Mintha gyermekkorom óta bekötött szemmel jártam volna. Vágytam a gyónásra, mert egész bensőmmel éreztem, hogy elnyerem a szabadulást, hogy az új ember, akit nemrégien fölfedeztem magamban, teljes győzelmet fog aratni, s elűzi a régi embert. Megtérésem pillanatától úgy éreztem magamat, mint aki bensőleg meggyógyult és megújult, de úgy, hogy kívülről erősen hozzám nőtt, kemény kéregként borít be a bűn. Ezért úgy vágytam a gyónásra, mint egy fürdésre. Felidéztem magamban a csodálatos szavakat az 51. zsoltárból, amelyet nemrég tanultam meg: „Hints meg izsóppal és megtisztulok, moss meg engem, és fehérebb leszek a hónál.”

A csoda megtapasztalása

Sorra kerültem. Odaléptem, megcsókoltam az Evangéliumot és a keresztet. Mivel telve voltam rémülettel és szorongással, nem mertem megmondani, hogy először gyónok.

Hermogen atya elkezdett kérdezni:

- Mikor nem voltál templomban? Mely ünnepnapokat mulasztottad el szándékosan?
- Mindet – válaszoltam.

Hermogen atya megértette, hogy új megtérővel van dolga. Utóbbi időben nagy számban jönnek újonnan megtérők az orosz egyházba, és velük másképp kell viselkedni.

Kérdezni kezdett életem legborzasztóbb, „legnagyobb” bűnei felől, és egész életrajzomat el kellett mondanom: egy gögre és dicsőségvágyra, az emberek nagyképű megvetésére alapozott életet. Beszéltem iszákosságomról és szexuális kicsapongásaimról, szerencsétlen házasságaimról, a magzatelhajtásokról és szeretetre való képtelenségemről. Beszéltem életem következő szakaszáról is: hogy jógával foglalkoztam, az „önmegvalósítás” vágyáról, hogy istenné akartam lenni szeretet nélkül, bánat nélkül. Hosszan beszéltem és nehezen. A székem fojtogatott, a könnyektől alig kaptam levegőt. A végén szinte magától jött: „Vezekelni akarok minden bűnömért, hogy legalább egy kicsit megtisztulhassak. Kérem, adja meg nekem a feloldozást.”

Hermogen atya figyelmesen végighallgatott, alig szólt közbe. Végül nagyot sóhajtott, s így szólt:

- Bizony, súlyos bűnök.

Isten irgalmából megkaptam a feloldozást, úgy éreztem, nagyon is könnyen: néhány éven át ötször napjában mondjam el a következő imát: „Örvendezzél Istenszülő Szűz!”, s mindannyiszor hajoljak meg mélyen, a földre.

Ez a feloldozás hatalmas támasz volt számomra az elkövetkező években. Bűneink (újonnan megtért barátaim élete alig különbözött az enyémtől) annyira iszonyatosnak tűntek

számunkra, hogy nehéz volt elhinni, hogy a pap egyetlen „kézmozdulata” eltüntetheti azokat. De megtapasztaltuk a csodát: valamennyien egy értelmetlen és a kétségbeeséssel határos egzisztencia semmijéből tértünk meg az atyai házba, az Egyházba, amely számunkra a Paradicsom volt. Tudtuk, hogy Istennek minden lehetséges. Ez segített elhinnünk, hogy a gyónásban a bűn megsemmisül. A sztarecek is mondogatták: Ne gondoljatok rá többé. Meggyóntátok, és ez elég. Ha most is egyre csak erre gondoltok, csak újra vétkeztek.

Az első gyónással kapcsolatban majdnem minden barátomnak voltak komikus tapasztalatai. Egy fiatalasszony, Larissza, aki színésznő és festő volt, első alkalommal egy nagyon öreg szerzetesnél gyónt. A gyónásra várók sora hosszú volt, hatalmas tömeg töltötte meg a templomot, főleg öregasszonyok, s a gyónás – a szerzetes hangos beszéde folytán – sokak számára hallható volt. A szerzetes Larisszához fordult és föltette a típuskérdéseket, amint az Oroszországban a gyónási beszélgetésekben általában történni szokott.

– Foglalkoztál-e varázslással? – ez volt az első hangos kérdés.

– Igen – felelte barátnőm, aki annak idején spiritiszta szeánszokon vett részt.

– Loptál-e?

– Igen – felelte Larissza, és emlékezetébe idézte, amikor gyermekkorában nagynénjéből elcsent egy üveg lekvárt.

– Öltél-e? – hangzott el a harmadik szörnyű kérdés.

És Larissza egészen magába roskadva válaszolt:

– Igen. – A magzatelhajtás korunk túlterhelt orosz asszonyaira mint borzalmas csapás nehezedik.

Az öregasszonyok körös-körül fejüket csóválták, a megdöbbenés moraja hallatszott. Maga az öreg szerzetes is zavarba jött:

– No-no... Legalább egy kicsit türtőztess magadat, leányom.

Valószínűleg először találkozott új megtérővel és nem sejtette, ki áll előtte.

A kövek kezdtek beszélni

Mindez tíz évvel ezelőtt történt, akkor kezdődött el az a folyamat, amelyet „orosz vallási reneszánsz” névvel jelölhetnénk. Ebben az évben Isten tucátjával küldte a lelkipásztorokat, akik merték vállalni a fiatalokat. Nyilvánvaló, hogy ez az út kezdettől fogva a vértanúság útja volt. A hatóságok senkitől sem tartottak annyira, mint az újonnan megtértektől, azoktól az emberektől, akik most lépnek be az egyházba. Nemcsak verbálisan utasítanak el mindenféle „szovjet életformát”, hanem művelten és telve életerővel, kialakítanak egy valóban szép és igaz saját világot. A hit és a szeretet erejével megváltoztatják a föld színét.

Az orosz egyház ma, amikor pedig nincs lehetősége „kimenni a világba”, Oroszország legjobbjait vonzza magához, a „betömött szájak” ellenére is, az akadályok és üldözések ellenére is.

Sok orosz lelkipásztor szívből örül annak, hogy a „kövek beszélni kezdtek”, hogy a nemhívó és ateista nemzedékek jönnek most az egyházba. De nem mindnyájan állnak „hivatásuk magaslatán”, hogy az ifjúság szellemi-lelki irányításának keresztjét magukra vegyék. Mégis akadt tucatnyi lelkipásztor, aki az újonnan megtérteknek szentelte magát. Ők lettek szerető és bölcs tanítóink. Oroszországban sosem vált szét a gyóntatás és a lelkivezetés, ezért gyóntatóink sokszor lelkiatyákká is lettek, és a Szentlélek működése különösen érezhető volt abban, hogy egyszerű, akkoriban még egészen fiatal papok igazi lelkivezetőkké váltak, sztarecekké értek.

Jevgenyij esete

Gyóntatónk mindegyikünkkel más és más módon járt el. Minden esetben ráérezett a „titokra”, és Isten különleges tervére vele. Ügyes orvosa volt lelkünknek, bár néha csak évek múltán jöttünk rá bánásmódjának indítékaira. Eszembe jut Jevgenyij esete. Jevgenyij nagyon lelkesedett a „keresztény filozofálásért”, miközben nem egészen ortodox, sajátos elméletet alakított ki a keresztény szabadságról. A következő szavakkal lehetne összefoglalni: „Isten létezik – minden megengedett.” Ezt pedig Pál apostol galatákhöz és rómaiakhoz írt levelének egyes helyeire való hivatkozással hirdette. Élete nem vált el teóriájától – Don Juan-i listája napról napra növekedett. Megcsalt, elhagyott nők jöttek panaszaikkal Jevgenyij barátaihoz, köztük hozzám is. „Hogyan viselkedhet így, amikor hisz Istenben?” – kérdezték. Azt gondoltam, közös gyóntatónk, L. atya talán mindezt nem tudja Jevgenyijről, aki ugyan gyakran végzi nála gyónását, de talán nem beszél „kalandjairól”, L. atya pedig nem kérdezi. Egyszer aztán én magam kérdeztem meg L. atyát, tud-e Jevgenyij életének sötét oldaláról. Természetesen mindenről tudott. Válasza a következő volt: „Jevgenyij nagyon beteg. Betegsége mélyebben van, mint a tapasztalható szexuális kicsapongások. Kitartóan kell segítségére lenni.”

Eltelt két év. Jevgenyij megnősült és hozzám intézett levelei tele vannak Isten iránti hálával a szeretetnek azért a csodájáért, amely számára a házasságban megnyílt. A „múltjára” mély bánattal emlékezik. Jevgenyij esete tipikus. A gyónás nagy szentség és a gyóntatás nagy művészet, Isten, az Úr pedig valódi orvosokat küld egyházának, papokat, akik zseniálisan végzik feladatukat. Gyóntatópapjaink nagy része egészen egyszerű, alig képzett falusi pap. De tévedhetetlenül belelátanak az ember legbensejébe, tökéletesen birtokolják a legszükségesebb művészetet, a szellemek megkülönböztetésének művészetét. Igen, az orosz papok felismerték az idők jeleit, és érettnek mutatkoztak az Egyház előtt álló feladatok elvégzésére. Rendkívül ügyesek kerültek közülük felszínre, akik mintha csak arra lettek volna küldve, hogy Isten nélküli korunk bűneit felismerjék. Sikerült leleplezniük a nihilizmus új démonait.

Megtanultuk, hogy kérlelhetetlenek legyünk

Sohasem járta azonban az Egyház az „engedmények” útját, soha nem hallottam, hogy az orosz ortodox egyház leszállította volna erkölcsi követelményeit csak azért, mert az „értékek átrendeződése”, a „szexuális forradalom” stb. századában élünk. Nekünk neofitáknak nehezünkre esett teljes egészében magunkra venni ezt az új életet. Nem voltunk hozzászokva sem a böjtöléshez, sem a rendszeres imádsághoz, sem a folytonos bűnbánattartáshoz. Nem szoktunk hozzá, hogy magunkat hibáztassuk, ha valami rosszul ment, és ne másokat. De ezeket fokozatosan megtanultuk, és mindenben éreztük Isten megerősítését és az Egyház támaszát. Másrésről viszont nagyon tetszett nekünk, hogy az Egyház az igazságot hirdeti, amelyet Isten egyszer s mindenkorra adott, hogy Isten törvényei nincsenek alávetve azoknak a változásoknak, amiket az idő hoz magával. Tetszett nekünk a keresztény üzenet maximalizmusa: csak azokért a dolgokért érdemes élni, amelyekért meg is tudnánk halni. Megtanultuk, hogy kérlelhetetlenek legyünk bűneinkkel szemben, megtanultuk kiirtani a tisztátalanság gyökereit. Például nehéz volt egy szeretett emberrel való viszonyt „szexuális kicsapongás”-nak, paráznaságnak nevezni, ami valójában volt. Az ember szerette volna megmagyarázni magának: „Miféle bűn lehet ez, amikor szeretjük egymást.” De eltekintve minden lehető és lehetetlen szemléletmódtól, a kereszténység választásra és tökéletességre hív: „Legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok tökéletes.”

Az ortodox vallásban a magas követelmények szokatlan rugalmassággal és az emberek iránti szelíd jóakarattal párosulnak. Mi oldhatja föl ezt az ellentétet? Csakis a szeretet. A

konkrét és bölcs szeretet, amely nem keresi a magáét. Ilyen szeretetre találtunk lelkipásztorainkban, akik rendelkeztek azzal a karizmával, hogy minket szabadságra vezessenek. Megszabadítottak minket a múltunk nehéz, nyomasztó „karma”-szerű² igájától, végbevitték azt, amiről nemkeresztény, vagy kereszténység utáni kultúrák álmodni sem mertek. Mennyit írtak arról különböző filozófiák, hogy az időt lehetetlen visszafordítani, hogy lehetetlen birtokolni azt, „ami volt”. Ezzel a problémával gyötrődött Nietzsche, Heidegger és Proust, és gyötrődik vele ma is sok nagy gondolkodó és művész.

Hitetlenségük az egyszer megtörténtnek rabszolgájává teszi őket. Nem tudják, hogy ők is Isten gyermekei, hogy az ő életükben is megtörténhet a csoda; Isten őket is meg akarja érinteni szeretetével, amint minket is megérintett egykor.

² A hinduizmusnak az a tétele, hogy az élőlények sorsát előző életükben elkövetett tetteik határozzák meg.

Leonyid atya

Autoritás

Mióta Nyugaton élek, megértettem, hogy a hit krízise itt nagyrészt abból ered, hogy nincsenek többé – vagy ha vannak is, igen kevesen – igazi lelkipásztorok, akik valóban képesek gyógyítani és jó tanácsot adni, akik valódi lelki hatalommal rendelkeznek, akik az igent, ill. a nemet tekintéllyel mondják ki.

Mennyivel másként van ez a mai Oroszországban! Ott a papi méltóságot elképzelhetetlenül nagy tisztelet övezi.

Oroszország városaiban és falvaiban egyaránt igen sok „Bátyus-ka”³ található. Ezek szeretettel és odaadással gondoskodnak egyházközségükről, és mindent megtesznek, hogy a társadalom teljesen el ne durvuljon. A nép pedig őszintén szereti őket: a hívek nagy tiszteletet tanúsítanak pásztoraik iránt, és maguktól az ateistáktól is – kik egyébként már régóta nem „harcosak” – egyre gyakrabban lehet elismerő szavakat hallani, ha valahol egy pap szóba kerül.

Azután a TV-adás után, amelyben Dimitrij Dudko atya nyilvánosan bűnbánatot tartott, azaz beismerő vallomást tett, véletlenül tanúja voltam, hogyan vélekedett erről két munkás, egy pohár sör mellett beszélgetve.

– Nézted tegnap este a TV-t? – kérdezte az egyik.

– Beadta a derekát. És éppen egy pap!

Az újonnan megtért értelmiségiek, akik egykor szabadságot istenítve élvezték az életet, most ugyanúgy elismerik a papi tekintélyt (hangsúlyozom: tekintélyt!), mint az egyszerű nép fiai. Sokan keresik fel a kolostorokat, hogy ott gyónjanak, és sztarecek⁴ bölcs tanácsait meghallgassák. A 19. században eljártak hozzájuk az írók, Gogol és Dosztojevszkij, a filozófusok: Kirejevskij és Leontjev. Abban az időben a magányosan fekvő Optina kolostora különösen ismert volt. De a múlt században az orosz értelmiség már kevés kivétellel pozitívista és materialista gondolkodású volt. Ma viszont általános az érdeklődés a lelki kérdések iránt. Fiatal gondolkodó emberek ezrei zárandokolnak a kis, Riga melletti „Krisztus Színeváltozása” barlangkolostorhoz. A szerzetesek Oroszország legjobb lelkipásztorai. De némelyek az egyházmegyes papok közül is rendelkeznek azzal az adottsággal, hogy az embereket kiszabadítsák a bűn hatalmából, és Isten tökéletes képmásaivá alakítsák őket. Nem minden hívőnek jut ilyen lelkipásztor, mert nincs elég pap. De minden ortodox keresztény törekszik arra, hogy találjon ilyet. Hat évvel ezelőtt megtaláltuk a miénket: Leonyid atyát.

„Istentisztelet után jöjjenek be hozzám”

Váratlanul történt, holott már hosszú ideje kerestünk egy papot, aki a lelkiéletben vezetőnk lehetne. Amikor a fiatalok újra jönni kezdtek a templomokba, a papok örültek is, meg féltek is tőlük. Hiszen köztudott, hogyan végződik egy pap élete, ha fiatalok veszik körül: először – mint pl. Dimitrij Dudko atyát – vidékre helyezik, messze a várostól. Ez az intézkedés általában nem hozza meg a kívánt eredményt, mert a hétvégeken a fiatalok nagy tömege igyekszik pásztorához; sem a zsúfolt buszokkal való utazás a göröngyös utakon, sem a járhatatlanul sáros falusi utcák nem tudják őket elriasztani. Ha egy pap nem hagyja magát

³ Így nevezik kedveskedve a papokat.

⁴ A sztarec megtisztelő cím, öregget jelent. Aki rendelkezik az öregek értékeivel, életszentséggel, bölcsességgel, azt megilleti ez a név.

megfélemlíteni figyelmeztetésekkel, fenyegetésekkel, intrikával és árulással, hanem továbbra is igazi pásztora marad nyájának, aki „életét adja barátaiért”, akkor a legvégső büntetést alkalmazzák, vagyis bebörtönzik. Hosszú börtönévek következnek, s ez a feleséget és gyerekeket is megfosztja egzisztenciális alapjuktól. A szenvedések keserű kelyhét fenéig kell üríteniük.

Isten különös kegyelmére van szükség, hogy egy pap elszánja magát a vértanúság útjára. Ezért soha sem kísértett meg minket a gondolat, hogy a szenvedéstől való félelem miatt bárkit is elítéljünk, ellenkezőleg, tisztában voltunk vele, hogy egyáltalán nem érdemlünk meg egy lelkiatyát.

Isten mégsem hagyott magunkra. Pontosan emlékszem arra az estére, amikor rátaláltunk lelkivezetőnkre. A templom zsúfolásig telt. Olyan szorosan álltunk egymás mellett, hogy az embert elfogta az érzés, hogy agyonnyomják, vagy összetapossák. A gyertyák ünnepi lobogással világítottak. Egyre több gyertyát nyújtottak előre ezen az ünnepen, fölajánlva azokat Szent Miklós tiszteletére, a Mennyei Királynőjének, az Üdvözítőnek, az Istenszüdő Szűznek, vagy a „Szomorúak Vigasztalója” ikonjához.

A mozgolódás, a zsúfoltság és a hőség ellenére is szokatlan intenzitású volt a könyörgő imádság, és az Isten nagy tettei fölött való öröm és ujjongás becsületes, nyílt szívekből fakadt.

Amikor bejött a pap, megállt a hívek között, arccal az oltár felé fordulva. Ezüsttel átszőtt, csillogó ruhájában olyan volt, mint egy angyal, aki az égből szállt a földre.

A hívek csöndben, egymás után a paphoz léptek, aki kis vattát mártott a szentelt olajba, s azzal a kereszt jelét rajzolta az előtte álló ajkára. Közben halkán mondta: „Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.”

A pap ragyogó ruhája a Színeváltozás ünnepét jelzi, de azok az ócska rongyok, amikbe a sok jelentéktelen öregasszony burkolódik, ugyancsak nem zavarják az ünnepélyes hangulatot. Mindent átjárt valami földöntúli szépség, és a pap fiatal arcáról igaz emberség és szeretet sugárzott.

Amikor két barátommal előre mentünk, hogy részesüljünk az áldásban, így szólt hozzánk a pap:

– Istentisztelet után jöjjenek be hozzám.

Amikor azután az istentisztelet végén fölkerestük, felajánlotta segítségét mint lelkivezető.

Első pillanatban teljesen zavart voltam. Hogyan? Miért? Mire föl? És ha végül is provokáció? Ha pont azért küldték ide? Hogy jön egyáltalán ahhoz, hogy nekünk, akiket alig ismert, ilyen komoly ajánlatot tegyen? (Leonyid atya már hallott rólunk a zoltárénekes Borisztól, aki korábban szegény és jelentéktelen költő volt.) És mindenekelőtt: hogyan akar minket, akik „komplikált” intellektuális életet folytattunk, egy ilyen egyszerű, közepesen képzett pap vezetni?! Ezek a kétségek forgószeleként úzták bennem a gondolatokat. De valami megmagyarázhatatlan erő arra kényszerített, hogy a következő pillanatban már kifejezzem egyetértésemet. Barátaim szintén elfogadták Leonyid atyát.

Egy ember, aki egészen másokért él

Ezen az estén a vele való beszélgetésben értettem meg először, hogy tulajdonképpen mit jelent az, hogy valaki pap. Olyan embert láttam magam előtt, aki nemcsak fél szívvel, hanem egész valójával másoknak szentelte életét. Olyan emberrel találkoztam benne, akit nem az érdekelt, hogy milyen „szerepet” töltsök be az életben, még csak az sem, milyen elképzeléseim vannak az életről, hanem az egész személyem, az én konkrét énem, amit mindeddig elrejtettem, mert azt gondoltam, senkit sem érdekel.

Szokásunk volt értelmiségi körökben, hogy kritikus kijelentéseket tettünk könyvekről, eseményekről, de gyakran emberekről is. Ezzel szemben Leonyid atya nem marasztalt el

senkit, de még csak közömbösen sem nyilatkozott senkiről. Mindenkiről úgy beszélt, mint saját gyerekeiről, de anélkül a szentimentalizmus és elvakultság nélkül, ami sokszor annyira jellemzi a vérszerinti szülőket.

Bár ő maga nem volt intellektuel, de biztos érzéssel hívta fel költők figyelmét verseikben fölösleges szavakra, öntetszelgésre, valótlanságra. Hamar rájöttem, hogy rendelkezik a szellemek megkülönböztetésének adományával. Egy látszólagos mellékkörülmény vagy egy hamis mellékszöveg elég volt számára ahhoz, hogy tévedhetetlenül következtessen belőle a léleknek arra a betegségére, sebzettségére, ami ezek mögött volt. Gyógyításunkban sok türelmet tanúsított. Mindezt csendben, észrevétlenül tette.

A Hruscsov-korszak alatt a KGB is behívatta Leonyid atyát. Megpróbálták rábeszélni, mondjon le papi hivatásáról, ahogyan azt sok pap megtette a kegyetlen, véres üldözések idején. Azt mondták neki: „Lásd be már végre, hogy csak néhány öregasszony jár templomba, akik úgyis nemsokára kihalnak. Az Ön foglalkozása akkor úgyis fölöslegessé válik.”

Leonyid atya annak idején szilárd maradt. És egyszer csak, tíz év elteltével újra jönni kezdtek a templomba a fiatalok, az értelmiség is: költők, írók, tudósok, filozófusok. Senki sem álmodta, hogy ilyesmi megtörténhet.

Leonyid atya szerette a tehetséges embereket. A költőktől pl. megkívánta, hogy továbbra is folytassák alkotó munkájukat „Isten dicsőségére”, és „talentumaikat ne ássák el”. De általában szerette az intelligenciát, és mintha csak arra született volna, hogy minden fölösleges, zavaró és bűnös dologtól fokról fokra megszabadítson minket. Olyan emberekkel volt ugyanis dolga, akik nagyvárosi hóbortban szenvedtek, „félreismeret zsenikkel”, betegesen hiú, meghasonlott személyiségekkel, olyanokkal, akik vágytak a szeretetre, de maguk teljességgel képtelenek voltak szeretni másokat. „Ilyen intelligenciát nehezebb szeretni, mint az ellenséget” – mondta egyszer egy olasz barátom. Önteltség, kisebbségi komplexus, személyiségünk neurotikus vonásai, mindezek hovatovább eltűntek belőlünk, abban a mértékben, ahogyan belegyökeresedtünk a keresztény életbe, és növekedtünk benne.

Ha Leonyid atya a gyónásban valami nagyon figyelemre méltót hallott, sokszor gondterhelt arccal egy darabig mintegy tanácstalanul várt. Végül így szólt: „Ezzel kapcsolatban még imádkozni fogok, és kikérem „matuska”⁵ tanácsát. Ha legközelebb jössz, mindent elmondok.” Sohasem volt számára sietős, hogy egy embert megjavítson. Akadtak is köztünk, neofiták között olyanok, akik azt mondták: „Leonyid atya túlfőzött jószágos, mindent elnéz.” Mert a fiatalok, akik csak most jutottak el az istenhitre, természetesen azonnal radikálisan és végérvényesen akarták megváltoztatni egész életüket. A bűn mélységeit megjárva és büntudattól gyötörve most arra szomjaztak, hogy fájdalmas, kemény, valóságos vezekléssel megtisztuljanak. Ebben a vágyban természetesen volt valami lángoló buzgóság, ami nélkül a kereszténység csupán közömbös, szekularizált ideológiává silányulna. De veszélyt is rejt magában ez a vágy; ilyen a belső türelmetlenség, a képtelenség arra, hogy állhatatos, kitartó munkával alakítsuk önmagunkat, az egzaltáltság, túlérzékenység, izgatóság. Ezenkívül előtérbe kerül itt a tipikus orosz karakter: mint Oblomov⁶, az orosz ember kész meghalni is egy szeretett eszméért, csak ne kelljen egy szalmaszálát sem odébb tennie.

Hogy Isten tökéletes ikonjaivá váljunk

⁵ Az ortodox papok felesége.

⁶ I. A. Goncsarov regényhőse.

Mint igazi pap és valódi lekipásztor, Leonyid atya mindezek ismeretében nagyon elővigyázatosan bánt velünk, sokszor úgy, hogy mi észre sem vettük. Azután lépésről lépésre igényesebb lett, és figyelmét nem kerülték el olyan csekélységek sem, mint egy hamis csengésű szó, egy mozdulat, egy tekintet.

Mindenekelőtt a bennünk lévő gőg, elbizakodottság ellen küzdött. Amikor pl. megtudta, hogy egész estén át hevesen vitáztam két hívő, de az egyháztól távol álló emberrel, így szólt:

– Gondolj arra, hogy nincs jogod vitatkozni, legfeljebb tanácsot adhatsz. Ha ezek az emberek végleg elszakadnak az Egyháztól, te is felelős leszel érte.

Abban is segített, hogy a hamis részvéttől megszabaduljanak. Volt egy ismerősöm, egy magányos, nyughatatlan, megállás nélkül fecsegő, egocentrikus nő. Órákon át üldögélt nálam, és beszélt, beszélt, hogy néha már elviselhetetlen volt. Nem volt bátorságom, hogy félbeszakítsam, vagy egyszer egy keményebb szót szóljak. Beszéltem erről bátyuskának.

– Bárkivel tarthatsz fönn kapcsolatot, akivel csak akarsz. De ez nem válhat öngyilkossággá. Az öngyilkosság bűn. Emlékezz csak, hogyan viselkedett az irgalmas szamaritánus: fölemelte az embert, bekötötte sebeit, helyet szerzett neki a szálláson és folytatta útját. Ebben az esetben neked is így kell tenned: segíts annak az embernek, amíg erődből telik, aztán menj a magad útján. Más különben az ő betegsége végül erősebb lesz, mint ti ketten együtt – hangzott a válasza.

A Szentlélek addig formál egy embert, amíg elnyeri tökéletes alakját. Így változott meg mindegyikünk, a lelkivezetőnkkel való kapcsolatunk során. Aki korábban merev és gátlásos volt, az lágyabb és oldottabb lett; aki fecsegő volt, az eljutott a belső összeszedettségre. Az emberek arányérzéklet kaptak, és ettől valahogy megszépültek. És éppen erre irányult Leonyid atya minden fáradozása, hogy formátlan, kaotikus lényünkből kialakuljon Isten tökéletes képmása (ikonja), és hogy segítsen nekünk teljes emberré válni.

Az első szeretet

Lelki éhség

A metrón utazva kinyitottam imakönyvemet, és elkezdtem imádkozni egy himnuszt az Istenanya tiszteletére. Fialat férfi ült mellettem. Észrevettem, hogy tekintete a szövegre irányul; velem együtt olvasott. A szemközti ülésen egy fiatal pár. Kibetűzték a könyvborítóról: „Ortodox imakönyv”. Csodálkozással és izgalommal vegyes pillantásokat váltottak. Amikor a szerelvényt elhagytam, a fiatalok is kiszálltak és utánam futottak:

– Hol lehet ezt kapni? Kérem, mondja meg, akármennyit megadnánk érte.

Csak azt válaszolhattam, hogy magam is egy teljes évig jártam utána. Még nehezebben kapható nálunk, mint a Biblia.

Oroszországban szellemi és lelki éhség uralkodik. Mi ennek a magyarázata? Több ez, mint reakció a hivatalos ateizmusra, és nemcsak menekülés egy másik világba. Az sem elégséges magyarázat, hogy az emberek keresik az élet értelmét – ez túl absztrakt lenne. És nem is csupán az, hogy torkig vagyunk az ideológiával, demagógiával és a hazugsággal. Mert ez valami más, mint az evilági filozófiákban való csalódás. Az, ami ma Oroszországban történik, az egy előre nem látható, hallatlan, óriási méreteket öltő jelenség.

A megtérések ilyen nagy számban való bekövetkezését rendes körülmények között a legragyogóbb szónoknak sem sikerül elérnie, felfedezett evangéliumi idézet képes egy egész életet megfordítani.

„Térjete meg, mert elközelgett a mennyek országa!” Valószínűleg nincs még egy hely a világon, ahol az Úr ezen szavainak akkora ereje volna, mint a mai Oroszországban.

Az intelligencia vezekél

Különösen szükséges a bűnbánat és a vezeklés abban a küzdelemben, amelyet minden bűnök anyja, a kevélység ellen folytatunk. Mint ismeretes, az értelmiségiekhez sokkal közelebb áll ez a bűn, mint más emberekhez. Az intellektuel különösképpen rabja lehet a saját zsenialitásáról és magasabbrendűségéről alkotott elképzelésnek. „Nehéz a gazdagnak bejutni a mennyek országába.” Az intelligencia viszont sokféle értéket birtokol, s hozzá olyanokat, amilyeneket az ember nem szívesen ad föl: képességet, tudást, talentumokat. Az intelligenciát ezenkívül még egy reneszánszhoz hasonló, mérhetetlenül individualista kultusz is mérgezi. Ezért több nehézségbe kerül a kereszt és az igazság szűk ösvényén járni, mint másoknak. És mégis ez történik! Először fordul elő, hogy az orosz értelmiség ilyen őszintén, ilyen komolyan és ilyen nagy számban van jelen a templomokban.

Az intelligencia vezekél.

Figyelemre méltó, hogy a vezeklés vágya a mai Oroszországban olyan erős, hogy fennáll a veszély, miszerint átcsap egy nihilista önpusztításba. Sokan nemcsak hivatali állásukat és karrierjüket adják föl, hanem minden kultúráról is megválnak; lemondanak a könyvekről, és arról, hogy bármiféle hatást gyakoroljanak a világra.

Vlagyimir I., egykor jó képességű logisztikus, az egyetem büszkesége kijelentette, hogy „egészségi okokból” nem tud tovább tudományos munkát végezni. Föladta professzori állását, és elment rosszul fizetett liftkezelőnek. (Nálunk a szeminárium tagságának fele liftkezelőként dolgozott.) De nem jött el a szemináriumunkba, és más társaságba sem járt. Könyvtárát szétosztotta ismerősei között. Lakása falán ma csak ikonok függenek, mindenféle világi festményt eltüntetett. Reggel és este ott van a templomban, a fennmaradó időben ritkán lehet őt látni.

Egy másik példa Viktor M. Ez a fiatalember ragyogó pályát futott be, mint épülettervező és író, s most eltűnt az „életből”. Azt beszélik, hogy feleségével együtt egy távoli faluban telepedett le, ahol most egyházi alkalmazásban álló éjjeliőr, és pogány múltjára csak iszonyattal képes visszaemlékezni.

A radikális követelmények nélküli kereszténység utilitarizmusba süllyed; de van egy olyan maximalizmus is, amely átcsaphat az Istentől alkotott dolgok, a teremtmények gyűlöletébe. Nem ritka az olyan hívő, akiben nagyobb az ördögtől való félelem, mint az Isten iránti szeretet. Találkoztunk ilyenekkel az egyszerű nép közt ugyanúgy, mint az újonnan megtért értelmiségiek körében. De meg kell jegyezni, hogy sztारेink és gyóntatóink ritkán buzdítanak a világgal való szakításnak erre az éles, radikális módjára. A világ elhagyása helyett sokkal inkább bíztatnak a világ átalakítására. Az ember ne adja föl (amíg ez lehetséges) foglalkozását, hanem változtassa azt Isten szolgálatává.

Templomunkba elzarándokolt egy ukrán asszony. Meglepődve látta itt a sok fiataalt. Csodálkozása nőttön-nőtt, ahogy megtudta, hogy szüleink mind ateisták. Kitért belőle a sírás, mivel az ő gyermekei hitetlenek. Kérte, imádkozzunk értük. Így mondta: „Legalább egyetlenegyszer imádkozzatok, a ti imátok eljut Istenhez.”

Én direkt módon, közvetlenül kaptam Istenről való meggyőződésemet, mégsem tudtam elképzelni, hogy az ember szóval, gesztusokkal, beszéddel kommunikálhat Vele. Ha Isten, az Úr, azzal az imával közölte magát velem, amelyet ő maga imádkozott, lehetséges-e egyáltalán még más szavakat találni, amik ezzel felérnének? Tudna-e más ima úgy belevésődni az emberek lelkébe, adhatna-e más ima úgy választ és megoldást korunk problémáira?

Egész jéghegynek kell megolvadnia

Amikor Krisztus prédikált, ahhoz, hogy az emberek lelkét megérinthesse, meg kellett változtatnia a halászok tapasztalatait. Hogy behatolhasson a modern ember lelkébe, az őt ért benyomásoknak egész jéghegyét kell szétolvasztania; a történelem, a nevelés, a politika hatásait, az élet semmibevételét, az erkölcsi romlottságot, az ateizmust és a forradalmat mind le kell győznie – s mi mindent nem halmozott föl az emberiség 2000 év alatt! Vissza kell térnünk a boldogság világos és magasztos elveihez: „Boldogok a tisztaszívűek, ők meglátják Istent.”

Ami korábban hihetetlennek tűnt, az jelenleg történik Oroszországban: az evangélium és a szent atyák a jéghegy csúcsára kerültek, újra olvassák őket. Modern, intenzív és elengedhetetlenül szükséges olvasmányok ezek.

Ma fölvirradt Oroszországra az a nap, amikor teljes erővel megnyilvánul az igazság, mely Krisztust így nevezi: ÉLET!

A szovjet ember gyakran így fejezi ki alapvető életérzését: „Kimégy az utcára, és úgy tűnik, minden rendben van. Süt a nap, madárcsicsergést hallasz, de élet nincs sehol.” A legboldogabb és legderűsebb emberekkel az orosz kolostorokban lehet találkozni. Ahogy a halál eltűnik az élet közeledtére, úgy tűnik el az ateizmus is. Emlékszem egy papra, egy falun élő, egyszerű szerény emberre, aki azonban imájával nem keveseket gyógyított meg. Beszélt nekünk ilyen tapasztalatokról. Egy szép napon jött hozzá egy beteg, egy nyilvánvalóan gyógyíthatatlan beteg: rákos volt. Vaszilij atya megkérdezte: „Hiszel-e Istenben?” A beteg válasza: „Nem”. Erre Vaszilij atya egészen egyszerűen azt kérdezte: „Akarsz-e élni?”. A beteg válasza: „Igen!”. És Vaszilij atya ezt a beteget is meggyógyította, mert minden életre irányuló vágy a Szentlélektől való, aki az „Életadó Lélek”, és aki mindeneket betölt.

Egyáltalán nem úgy áll a dolog, mintha a szovjet életet csak a közömbös ateizmus jellemezné. Sokkal inkább valami névtelen, személytelen, és rosszindulattal teli sors irányítását érzékelik az emberek. Amikor egyetemisták között közvélemény kutatást

végeztem, egytől sem kaptam azt a választ, hogy hisz Istenben. De sokan vallották, hogy hisznek a Sorsban. Sehol a világon nem hisznek ennyire a babonás „előjelekben”. Van, aki összeadja a számokat a villamosjegyen, és a „szerencsét hozó” jegyet lenyeli; sokan foglalkoznak horoszkóppal, mindenféle cigányasszony, varázsló- és jósnő nagy keresletnek örvend.

És ez érthető is. Az egész társadalom a félelem és bizalmatlanság hálójában vergődik, fogva tartja az a tudat, hogy lehetetlenség változtatni az életén. A totális külső és belső megkötöttség tapasztalása, a teljes rabszolgaság, a sötétség és a hajszolettség menekülésre készíteti az embereket, s utolsó eszközként a mágiához folyamodnak. Istent jóindulatra akarják hangolni, miután foglyul ejtették. De önmaguk válnak foglyokká.

Barátaim közül is sokan éltek így valamikor, rettegetve a fenyegető sorsától. A kereszténység megszabadította őket. A sors-eszme helyére a kereszténység a kereszt eszméjét állította. „A keresztéről szóló tanítás azoknak, akik elvesznek, balgaság ugyan, de nekünk, akik üdvözülünk, Isten ereje” – mondja Pál apostol. A sorsnak való kiszolgáltatottság megfosztja az embert szabadságától, örökre megbélyegzi, mint bűnöst. Az ember nem mer örülni. A kereszt azonban megszabadít, miközben paradox módon felelősséget tesz az ember vállára. A végzet eltárgyasítja az embert – egy dolog lesz a sok közül, egy porszem, amely tetszés szerint manipulálható. A kereszt az isteni szeretet végtelenségéről beszél nekünk, és arról, hogy az ember szinte Isten elhatározását is megmásíthatja: ahogy Isten egykor megkegyelmezett Ninivének, ugyanúgy megteheti ezt velünk, mindannyiunkkal. A kereszt arról beszél, hogy az ima mindenre képes. Megtérésem visszavezetett engem a gyermekkorba.

A védtelenség kegyelme

Korábban úgy éltem, mint sokan mások, vágyaim vezettek: tudásvágy, képességek, könyvek, barátok utáni vágy. Mindig féltem attól, elvesztegetem az időt, de az ördögös módon tovább, úgy száguldott, mint egy őrült vonat, amelynek ablakából lehetetlen szemügyre venni a tájat. Emlékezetem nem volt képes megőrizni a benyomásokat. Öregasszonynak éreztem magam 25 évemmel, aki már mindent kipróbált és mindent átélt. Világos volt számomra, hogy Isten nemcsak az értelmemet érintette meg, hanem szívemet, lelkemet is és egész érzéki megismerő képességemet. Úgy érzem most magamat, mint gyerekkorom legszebb pillanataiban. A lélek megtisztult, ártatlan és nyitott lett, újra tudott csodálkozni, és ledobta magáról a páncélt. Egy megváltozott világ néz vissza rám teljes közvetlenséggel, csodálatot és örömet vált ki belőlem. Különös, de nem egyszer vissza sem tudok emlékezni arra, hogy néhány hónappal ezelőtt hogyan reagáltam „felnőtt” állapotomban. Olyan, mintha a lelkemről lehullott volna a burok, mintha eltűnt volna minden védekező mechanizmus, amikkel egykor belső életemet biztonságosan elrejtettem az emberek elől. Évgyűrűként nőttek valóságos énem köré a jégfalak: iróniából, önelégültségből, sznobizmusból és közönyből. Szigorúan kétfelé osztottam az embereket a hozzám hasonló: az elit; és az összes többi a „csőcselék”, a „csorda”. Mindez eltűnt. Védtelenné váltam. És milyen jó volt ez! Milyen szabadon lélegezhettem! Mióta Istenre rátaláltam, egyetlen nap sem telt el úgy, hogy távollétét vagy hallgatását tapasztaltam volna. Ez – így mondják lelkivezetőink – ajándék az újonnan megtértek számára, a kegyelem túláradása; így szokás szeretni az egészen kicsi, magatehetetlen gyerekeket.

Az erősek próbája

De tudok más esetről is. Onufria anya mondta el nekem. Szerzetesi beöltöztetése utáni napon arra ébredt, hogy nemcsak Isten jelenlétének élő megtapasztalása tűnt el, hanem

valami hidegség volt a lelkében, ami azt állította, hogy egész hite nem más, mint öncsalás, hogy semmiféle Isten nincs és nem is létezett soha. Onufria anyja, akinek korábban erős és lángoló hite volt, beöltözése után ateistának érezte magát. És ez az Istentől való elhagyatottság állapota évekig tartott. Isten nem volt jelen, és nélküle az egész világ sötét, dohos barlangnak tűnt. Onufria anyja elmondta ezt egy sztarecnek, aki elmagyarázta neki, hogy Isten csak rendkívül erős és nagyon szeretett gyermekeit állítja ilyen próba elé. Az Úr azt akarja, hogy az ember maga tegye meg a lépést a semmibe, hogy szabadságában semmi meg ne köthesse. Nyilvánvaló, hogy Isten jelenlétének érzése olyan kegyelem, amely korlátja is szabadságunknak. Isten azt akarja, hogy őt érdek nélkül szeressük – semmi másért, mint önmagáért, hasonlóan ahhoz, ahogy ő szeret minket. Isten az ő választottait mintegy magához emeli az ő „elhagyattságában”. Azt akarja, hogy az ember ne csak szolga legyen, sőt, nem is csupán az ő gyermeke, hanem igazi barát. Az Istentől való elhagyatottság szenvedését legteljesebben maga Jézus Krisztus élte át a Golgotán.

Új perspektíva

Életünk mélyreható változása azért történt meg, mert új perspektívát kaptunk: tekintetünk a külsőségekről a lényeg felé fordult, a bensőre. Ha korábban hajlottunk arra, hogy minden problémánkért, bajunkért a társadalmat, a KGB-t, a forradalmat tartsuk felelősnek, most világossá vált számunkra, hogy mi magunk is hibásak vagyunk sok mindenben, amitől most szerencsétlenek vagyunk. Abbahagytuk eddigi véget nem érő, meddő vádaskodásainkat: „Ki a hibás?”. Gyönyörű időszak kezdődött, egy új élet megalapozásának ideje. Belső felismeréssel láttuk, hogy a szovjethatalom nem fegyveres erővel tartja fenn magát, nem is a KGB-vel, hanem a félelem és a hazugság által. Tényleges bázisa az ember megcsonkított világa. A szent atyák hagyományában a kolostorok a gyógyulás helyei (nevük annyit jelent, mint „gyógyüdülő”, „szanatórium”), és a papok „orvosok”. Ilyen hosszadalmas és súlyos betegségben szenvedő embereket nem képes meggyógyítani sem egy világi orvos, sem a legképzettebb pszichológus vagy pszichiáter; erre csak egy magasabb cél önzetlen harcosai képesek, az aszkéták: emberek, akik nap mint nap győzelmesen küzdik végig a lélek és a szellem harcát; emberek, akik birtokolják a világban feledésbe ment művészetet, a „szellemek megkülönböztetését”.

Aratásra készen

Nemrégén előadást tartottam az egzisztencialista filozófiáról egy zeneiskola felkérésére, ahol felnőttoktatás folyt. Semmilyen formában nem akartam hatást gyakorolni a hallgatóságra, elég hangsúlytalanul beszéltem. Azon fáradoztam, hogy belső békét közvetítsek nekik, és a szünetekben imádkoztam. Az előadóteremben mintegy negyven személy volt, akik kevéssé voltak a témára beállítva: mérnökök, fizikusok, munkások, 20 és 50 év közötti életkorral. Előadásom akaratlanul vallomássá alakult: nem maradt meg az egzisztencializmusnál, hanem átment a kereszténységre. Az eredmény váratlan, sőt elképesztő lett: úgy tűnt, előadásom volt az a szikra, amely a már régóta előkészített rőzshalmazt lángba borította. Újra eszembe jutott Jézus szava: „...nézzétek a szántóföldeket, már megértetek az aratásra.”

Reggel felé járt, amikor elengedtek, addig senki nem akart távozni. Csupa aktuális kérdés hangzott el. Látszott, hogy olyan emberek ülnek előttem, akiknek nem sok hiányzott ahhoz, hogy szomjan haljanak. Szó szerint mindenről beszélnem kellett: miért van az, hogy a Krisztusért vállalt vértanúság boldoggá tesz, és miért van erre szükség; mit jelent az egyházilag megkötött házasság; bűn-e az öngyilkosság. Szégyenkezni kezdtem: ennyi ember tönkremegy körülöttem anélkül, hogy lehetősége lett volna csak egyszer kézbe venni az

Evangéliumot, hogy esélyt kapott volna a megtérésre? Az utolsó percekben még választ adtam arra a kérdésre, hogyan és hol lehet megkeresztelkedni? És tegnap a mi templomunkban megkereszteltek három fiatal lányt azok közül, akik előadásomon jelen voltak. Egyiküknek jelentős és felelősségteljes állása van. Mondtam neki, hogy biztosra veheti, munkahelye értesül a keresztelőről. Csak legyintett, és vidáman nevetett hozzá.

Leckét kapok

Amikor először gyóntam lelkiatyámnál, nagyon szigorúan beszélt velem. El is tiltott valamitől, már ez alkalommal. Megtiltotta, hogy az „én” szót használjam. Éppen hazatértem a kolostorból. Az a néhány nap, amit ott eltöltöttem, megdöbbenő, és várakozáson felüli volt. De az is igaz, hogy lelkem nem volt még kész arra, hogy mint valami edény, ennyi mindent magába foglaljon. Amikor visszatértem a városba, olyan voltam, mint egy kilőtt, tüzes ágyúgolyó. Valami eddig soha nem tapasztalt energia feszült bennem, a kolostori életről szóló elbeszélésekkel estem neki ismerőseimnek és barátaimnak: arról, hogyan imádkoztam a kolostorban, hogyan olvastam a zsoltárokat, hogy alig ettem valamit és alig aludtam. Ismerőseim közül sokan föllelkesültek ezen. Kifejezték kívánságukat, hogy haladéktalanul meglátogassák ezt a kolostort, hogy megtalálják a „Szentlelket”. Csak az én mindig jóindulatú lelkiatyám reagált szokatlan módon. Felismerte lelkesedésemben a hiúságot. És eltiltott az „én” szótól.

Annak idején alig értettem őt ezért. De azután Isten mutatott nekem néhány női példaképet. Felismertem, hogy a valódi szépség csendes, csaknem szótlan.

Micsoda arcokat láthat az ember a templomban! Arcokat, amelyeken egyetlen fölösleges vonás nem található, semmi testies. Olyan arcok ezek, mint az ikonok. Arcok, amelyekből az imádság tiszta lángja kiégetett minden érzékiséget, minden hiúságot, minden nehézkességet. Templomunk egyik sarkában alig észrevehetően áll mindig egy asszony. Soha nem beszélget senkivel, elsőnek érkezik a templomba, és utolsónak megy el. Arca gyöngédséget fejez ki, szemei boldogságtól sugároznak. Ennek a megnevezhetetlen, rejtett szépségnek láttán az embernek önkéntelenül is eszébe jut a példabeszéd a szántóföldön elrejtett kincsről, amely mindent megér. Már régóta szerettem volna megszólítani. Végre egyszer odasomfordáltam hozzá, és ügyetlenül megkérdeztem: „Minden nap így tetszik itt állni?”

Derűs mosoly suhant át az arcán: „Nem nagyon figyelem magamat.”

Megkaptam a leckémet: Ne rohangálj buzgón ide-oda, ne légy kíváncsi, felejtkezz el önmagadról.

Több, mint önbecsülés

Az újonnan megtértekben nagyon erős a bűnbánat. Múltjuk – ami általában egy betörőénél is rosszabb, mert mindent ki akartak próbálni, mindent át akartak élni – állandóan gyötri őket. Ez a büntudat új, nemes érzés. Nem szabad összetéveszteni a szovjet-Kafka-komplexussal, ami egyetemes büntudat, és elvetettség-érzést, elkárhozottság-tudatot jelent.

Nálunk a kereszténnyé válás folyamatának egyik fázisa a küzdelem a hamis büntudattal, a félelemmel és a bizalmatlansággal. Ezek a tökéletes totalitarizmus eredményei. Ennek a totalitarizmusnak nincs szüksége őszinte, meggyőződéses emberekre. Ellenkezőleg, éppen ezt semmisíti meg, irtja ki, még mielőtt végérvényesen kifejlődne az emberben. A totalitarizmus akkor érte el teljes győzelmét, amikor fölülről a legalsóbb rétegekig mindenki hazudik. A hazugság, az erkölcstelenség és hamisság általánossá válása megteremti az erő illúzióját. A hatalom örökkévalónak és megdönthetetlennek tűnik. A nép pedig reménytelenségbe süllyedt. A reménytelenség nyomasztó atmoszférája korlátlanul uralkodik a társadalmon. Ebben a lelki-szellemi vákuumban mindennél fontosabb az emberi méltóság tudatát kiépíteni,

mint kezdetet; a „becsületesség-komplexus”-t, amit Szolzsenyicin így fogalmaz meg: „nem együtt élni a hazugsággal”.

Ezért kezdtek disszidenseink az „emberi jogok”-ért küzdeni. Az ellenzék feladatul tűzte maga elé, hogy ellene szegül a nép reménytelenségbe süllyedésének, hogy felkelti a vágyat a küzdelemre. Így próbálják ma Oroszországban az „emberi jogok harcosai” akár vérük árán is legyőzni a félelmet, és visszaadni az embereknek a saját lehetőségeikben való hitet.

A disszidensek megkezdtek a személy felszabadítását. Az új keresztényeknek egy lépéssel tovább kell menniük. Most, miután legyűrték magukban a félelmet és a kétségbeesést, életüket már nem csupán az ellenállás elvei szerint alakítják. Fölfedeznek más, pozitív és teremtő erőket. A heroizmusban megismerkedtek nemcsak jó, hanem veszélyes hajtóerőkkel is: önzéssel, teátrális, egocentrikus önértékeléssel. A heroizmus gyöngeségeit is fölfedezték, a félelemtől való mentességben meglátták az önelégültségbe, és egy lapos szovjet-humanizmusba való belecsúszás veszélyét is. A szovjet iskolákban mindannyiunkat teletömtek Gorkij szavaival: „Ember – ez büszke szó”.

Ami az ateizmusban támaszt és erőt jelentett, az a kereszténységben hátránnyá vált. Az újonnan megtértek az önbecsülés és a félelemtől való mentesség fölé helyezték az istenfélelmet. Az önértékelés emberi érzése elhalványult a bűntudat és engesztelés szép és felszabadító érzése mellett: mindenért és mindenkiért. A bűntudat megerősítette és elmélyítette bennünk az összes szenvedőért és elnyomottért való felelősség érzését is. Az orosz kolostorokban olyan univerzalizmusra találtunk, amely megfelelt szívünk vágyainak. Ott az egész világért imádkoznak, a befejező esti imában pedig olykor kifejezetten így: „És most könyöröggünk testvérek azokért, akik nem tudnak imádkozni, és azokért is, akikért senki sem imádkozik. Kérjük az Istenszülőt: «Oltalmazd alá futunk...»”.

Az egyházban minden új volt

Oroszországban még ma is sokat filozofálnak. Ma is úgy van, mint a 19. században: az orosz értelmiség belemerül azokba az olvasmányokba, amik Nyugatról érkeznek hozzánk. A Szamizdatban fordítások tömege jár kézről-kézre. Moszkvai és leningrádi lakások konyháiban éjszakákon át folyik a vita Jaspers és Husserl, Sartre és Lévi-Strauss fölött. Emlékszem, barátaimmal együtt hányszor odáztuk el a jelen problémáit, miközben Bergson és Heidegger eszméivel egyetértve magyaráztuk, hogy a racionalista filozófia csupán a múltat képes leírni. A természettől fogva demonstratív ész és értelem a láttatást szolgálva a már létrejöttel, a lezárttal foglalkozik. Tetszett nekünk Heidegger Nietzsche-tanulmánya, amelyben a racionalizmust a voluntarizmusra vezeti vissza. Leibniztől kezdve Schopenhauerig és Nietzscheig a racionalista felvilágosult filozófia az akarat filozófiája volt. Ebben a tanulmányban Heidegger értelmezi Nietzsche kedvenc gondolatát, az „örök körforgás” eszméjét. Az akarat mindenre képes egyet kivéve: az elmúltat nem tudja visszahozni. Ezért az akarat bosszút áll az időn, és kitalálja az egyazon dolgok örök körforgásának eszméjét. Az értelem bázisa azonban az örök körforgás törvényével számolva is: a múlt.

Egyszerre voltunk gyermekei Oroszországnak is és Európának is. A voluntáris-racionális kultúra keretei közé szorítva éreztük magunkat, ahol a jelen a múltnak függvénye, ahol semmit sem lehet jóvátenni, ahol Szigüphosz vég nélkül cipeli a maga sziklatömbjét, és ahol az ember saját korrump tetteinek, hibáinak és butaságának foglya. Most, amikor visszaemlékszem erre az érzésre, állíthatom, hogy pokolban éltünk. Hiszen a pokoli unalom egyik sajátsága éppen az egyformaság monotóniája.

És akkor valami hirtelen megváltozott. A megbocsátás és kiengesztelődés nemvárt perspektívája ragyogott föl előttünk. A kereszténység megszabadított minket a múlt

nyomasztó „karmá”-jától. A bűnbánat és a bűnök megvallása a fölloldozás által a korábban lehetetlent tette lehetővé: a múlt eltűnt, nem volt már többé.

Az egyház legyőzte azt, ami legyőzhetetlennek látszott.

Az örök körforgás unalmával a Föltámadás egyszeri történelmi eseménye áll szemben. Az egyházban minden új volt. Akkor is, amikor, mint teljesen tudatlanok először léptünk be a templomba, de 4-5 évvel később is. Az Eukarisztia ünneplése mindig egyedülálló és megismételhetetlen. Az Egyház iránti szeretet mindig az „első szeretet”.

A szeminárium

A kezdet

Eljött hozzám egyszer Szergej Sztratonoszkij, az ismert leningrádi költő. Szergej az orosz értelmiség azon rétegéhez tartozott, akiket Dosztojevszkij így jellemzett: „Nincs szükségük milliókra. Csak engedjék őket gondolkodni.” Szergej agnosztikus volt. Környezetünkben a hetvenes évek elején már mindenki hívő volt. Egyesek nagyon körülményes szellemi-lelki keresés után érkeztek Krisztushoz. Mások pedig egyszerűen amiatt, mert köreinkben „vidékinek, elmaradottnak számított, aki nem volt hívő. Kereszténység és kulturáltság közé szinte egyenlőségjel került. Nem egyszerű dolog ilyen körülmények között megmaradni ateistának vagy agnosztikusnak. Szergej túl becsületes volt és túlzottan kritikus önmagával szemben ahhoz, hogy – mint a többiek – a hit pozíciójából beszéljen. Szkeptikus maradt.

Ami őt komolyan és mélyen foglalkoztatta, az egy kultúrával kapcsolatos probléma volt. Nem volt képes megérteni, hogy a vallás mindig kezdete és termőtalaja volt az európai kultúrának, úgy, hogy maga a „kultúra” szó is a „kultusz” szóból ered. Szergej fölvetette egy vallásfilozófiai szeminárium létesítésének gondolatát, amelyben az egyházatyákat és a kortárs-teológiát is tanulmányoznánk. Első szemináriumunk összejövételünkre 1973-ban került sor.

A 37. sz. pincelakásban

Először mindig más és más lakásban jöttünk össze. Amikor szemináriumunk túlságosan népe ssé vált, találkozásainkat áttettük a nyirkos, de barátságos „37. sz.” pincelakásba. Minden pénteken több tucatnyi, sőt hamarosan több száz ember jött össze. A földön ültek, mert természetesen a székek messzemenően kevésnek bizonyultak. Valamennyi helyiséget betöltötték, és fokozódó figyelemmel, csöndben hallgatták az előadásokat. A legegyszerűbb, legalapvetőbb dolgokkal kezdtük. Annak idején a leningrádi nyilvános könyvtár még nem volt hozzáférhetetlen, mint ahogyan ma az a „nem hivatalos” értelmiség számára. Az olvasók akkor még nem voltak elzárva a forradalom előtt megjelent egyházi irodalomtól. Így azután olvashattuk Teológus Gergely, Nagy Baszileiosz, Órigenész, Athanáz és Tertullian írásait. Olyan lelkesen vetettük rá magunkat ezekre a művekre, ahogy még eddig semmilyen más irodalomra sem. Sem a régies nyelvezet nem tartott vissza minket, sem a tény, hogy problémáik és vitáik messze estek tőlünk, nem tudták kedvünket szegni. Ezek a szerzők közel álltak hozzánk, ismert dolgokról írtak, de végtelenül magasabban álltak és lelkileg érettebbek voltak, mint mi magunk. Kétségbevonhatatlan egyházi tekintély szolt itt hozzánk.

Szemináriumunk résztvevői

Miféle emberek voltak, akik eljártak hozzánk? Különféle rétegekből való, és a legkülönbözőbb származású emberek voltak. Jöttek művészek és költők, akiknek nem volt hivatalos kultúr-státuszuk, jöttek filozófusok, akik valahol egyszerű kenyérkereső munkát végeztek, és műveiket földalatti kiadásban jelentették meg. Voltak köztünk fizikusok és matematikusok, akik a dolgok mélyebb értelmét kutatták. Jöttek főiskolások, és jöttek idős emberek, akik még ismerték a forradalom utáni idők vallásos köreit, azokat a csoportokat, amelyeket a harmincas években semmisítették meg. Jöttek tudósok, akik könyveikkel világhírré tettek szert. És voltak „különcök” is, akik hozzátartoznak az orosz valósághoz: nyilvánvaló örültek, akik más világokkal, és földönkívüli lényekkel álltak kapcsolatban. Még

egy „illegális” marxista is volt közöttünk: azért illegális, mert felfedezte az „autentikus” Marxot, és ebből a páholyból „államkapitalizmus”-nak nevezte a mi társadalmunkat, és kritizálta. Nem túl gyakori, de energikus ellenvetésein rendszerint mindannyian derültünk, mert már senki sem vette komolyan a marxizmust. Különösen komikus volt hallani, amit egy fanatikus szektásra jellemző szigorúsággal újra meg újra megszólalt: „A vallás ópium a nép számára”.

A jelenlévők legnagyobb része azonban a fiatal (25–40 éves), produktív értelmiségből került ki, akik keresték és szomjazták a megújulást. A szeminárium magját 5-6 ortodox neofita képezte, ők mindig jelen voltak az összejöveteleken, és előadásokat tartottak. Mindegyikük megjárta a maga útját Istenhez. Amikor megtisztult, örömteli arcukat láttam, alig tudtam elhinni, hogy egykor egészen másnak ismertem őket.

Néhány megtérés története

Itt volt pl. Szása P. élete, aki ma már képtelen lenne megválni Pál apostol leveleitől, csaknem betéve tudja mindet. Nap mint nap maga köré gyűjt fiatalokat, hogy felolvasson nekik ezekből. Most 28 éves. Az iskolában osztályelső volt, a legjobb matematikus, elismert költő. Húsz évesen Nietzsche-ért és Freudért rajongott. 23 éves korában elkezdett inni, eleresztette magát, semmi nem érdekelt, és rövid idő alatt tönkrement. Nemcsak én, de közülünk sokan emlékeznek még rá, hányszor lehetett őt látni, amint a kávéházban hosszasan álldogált egy asztalka mellett, hallgatagon és merev tekintettel. Azután bekerült egy pszichiátriai klinikára, ahol életében először keresztényekkel találkozott. Itt indult el az új élet felé. Amikor elhagyta a kórházat, első útja a templomba vezetett. Megkeresztelkedett, és érezte, hogy újjászületett. Ugyanerről a tapasztalatról számolt be sok ismerősöm, akiket felnőtt korban kereszteltek meg: érezhetően tapasztalták meg magukban ennek a misztériumnak az erejét, amely hitüket biztossá és rendíthetlenné tette.

Egy másik életrajz: egy okos, bátor és tehetséges asszonynak, Galina G.-nek a története. Az iskolai évek után magáévá tette azt a felfogást, hogy az igazán szabad és alkotó emberek a szociális struktúrákon kívül élnek. Szakított „polgári” életformájával, és belépett a földalatti művész-világba. Elkezdődött a szokásos művészet: éjszakai versírások, nem-hivatalos felolvasások, véget nem érő tivornyák, a szokásos üres intellektuális vitákkal. Szabadság mindenben: a szerelemben, a vonzalmak és tekintélyek válogatásában, egy hisztérikus és kaotikus életben. Majd a kísérlet, hogy öngyilkossággal vessen véget életének; kísérlet, amely szerencsére nem sikerült. Véletlenül jóga-követőkkel találkozik. Ezután hirtelen megváltozik az élete. Galina abbahagyja az ivást, csak gyümölcsöt és zöldségfélét eszik, lenézi az őt körülvevő „tisztátalan” világot. Jóga-tanítványként ment be egy keresztény templomba, hogy érezze az isteni „energiákat”. (Jóga-követők egyébként gyakran mesélték nekem, hogy templomban tudnak legjobban meditálni.) Ezután elkezdett ismerkedni a keresztény hittel. Meggyőződése volt, hogy a kereszt jele – mint minden „mantra” is –, az abszolútumhoz és az önmegvalósításhoz vezető igazi út. Végezetül énekelni kezdett a templomi kórusban az öregasszonyokkal, és miután abbahagyta az „OM-OM” meditációs szavak mondogatását, a legmélyebb keresztény ima szavait kezdte mondani.

Néhány hét leforgása alatt „ráérez” a kereszténység vallási tartalmára, arra, hogy a kereszténység lelke valami egészen más, mint a hinduizmusé. Megérti, hogy a kereszténység sokkal közelebb áll hozzá, konkrét erő és áldás árad belőle, és hogy éppen ezáltal válhat szabaddá. Ettől kezdve „óvoda”-ként emlegette a jógát.

Még egy példa: Szlava D. Korábban sikeres karriert befutott szovjet szociológus volt, aki számos szociológiai konferencián vett részt, nemzetközieken is. Élete megosztott volt, mint a legtöbb emberé ebből a milióból: beszédeket mondott pártrendezvényeken, és az utolsó pártkongresszus határozatainak megvalósítására buzdított. Este azonban, ismerősei körében

szovjetellenes vicceket mesélt. Egyszer csak valahogyan felébredt a lelkiismerete, s kezdte belátni, hogy nem élet az ilyen. 1968-ban a Csehszlovákiába való bevonulás után visszaadta párttagsági könyvét. Így elveszítette állását, korábbi barátait, mindent, ami eddigi életének értelme volt. Jeges gyűlölet töltötte el. Mindent gyűlölt: ezt a rezsime, ezt az országot, a szolgátságban élő embereket körös-körül. A kereszténységre felesége vezette el, egy csendes, félénk asszony. Később egyszer így nyilatkozott feleségéről: „Láttam, milyen szép az arca, amikor imádkozik.” Most Origenészt tanulmányozza, és azt a megbízatást kapta, hogy ő tartsa meg a főreferátumot erről a teológusról.

Tucatnyi ilyen életrajzot mesélhetnek el, mindegyik egyedülálló lenne a maga nemében. Ha az ember végiggondolja ezeket a sorsokat, megértheti, hogy számukra a hit nem csupán átmeneti ideológiai lelkesedés. A megtérés látható módon nemcsak szellemi és intellektuális meggyőződésüket érintette, hanem az is megváltozott, ahogyan önmagukat és a világot szemlélik. A változás tartós volt, és teljes, testet-lelket átfogó. A kereszténnyé lett emberek új teremtménnyé váltak. Megtanultak új módon látni, hangjuk mélységet és nyugodt erőt kapott, mozdulataikból eltűnt a hanyagság és az idegesség. Egész megjelenésük természetes harmóniát sugárzott.

A szeminárium főreferensei és legfontosabb résztvevői az ortodox keresztények voltak, de rajtuk kívül katolikusok is jöttek, és agnosztikusok is. Nálunk Leningrádban a katolikusok egy kis ökumenikus kört hívtak életre: szerdánként néhányan odajártunk rózsafüzért imádkozni. Katolikus barátainktól hallottunk először az Istenanya fatimai megjelenéséről, és arról, amit Oroszországgal kapcsolatban mondott. Ez nemcsak örömet jelentett számunkra, hanem éreztük az óriási felelősséget is: az egész világ sorsa függ attól, hogy mi lesz a kereszténységgel Oroszországban.

Kapcsolatunk a baptistákkal

Egy idő után a leningrádi „iniciativniki” baptisták⁷ tudomást szereztek szemináriumunkról. Ezek olyan emberek voltak, akik a tilalom ellenére is gondoskodtak gyermekeik hitoktatásáról, anélkül, hogy engedték volna közösségeiket nyilvántartásba venni. Tudatosan és rendíthetetlenül a vértanúság útját választották. Ezek a baptisták meghallgatták valamennyi referátumot, kaotikus vitáinkat és beszélgetéseinket, amelyek órák hosszát tartottak. Sok mindent nyilván nem értettek, sok minden pedig kívül esett tapasztalataikon és problémáikon. Mivel egészen egyszerű emberek voltak, speciális kultúrkérdések nem érdekelték őket. (A szovjethatalom már fennállása első éveiben kiirtotta a protestánsok tanultabb rétegeit.) De olyan embereket láttak bennünk, akiknek hite őszinte és szenvedélyes. Ez hozott minket közel egymáshoz, félretéve minden más különbséget. Amikor vitáink végül elcsendesedtek, ismételten fölállt egy baptista prédikátor, kinyitotta az Írást és beszélni kezdett. Prédikációjára nem volt jellemző az elegáns gondolatfűzés, nem volt benne meglepő dialektika, nem volt filozófiai mélysége. Szegényes szavak voltak egyszerű dolgokról. De olyan erővel és meggyőződéssel adta elő azokat, mint aki minden egyes szóról kész számot adni a láthatatlan Bírónak, hogy meg kellett hajolnunk szavai előtt, és az Evangéliumra gondoltunk: „Az Úr azt választotta ki, ami a világ szemében balga, hogy megszégyenítse a bölcséket, ... a semminek látszókat, hogy megszégyenítse azokat, akik valaminek látszanak” (Vö. 1Kor 1,28).

Természetesen a baptistákkal való kapcsolatunk nem volt mindig ilyen harmonikus. Adódtak közöttünk nézeteltérések és szenvedélyes viták is.

⁷ A baptisták azon ága, amely állami jóváhagyás nélkül él és működik.

Egy alkalommal a keresztény házasság volt a téma. Sok ortodox számára, akik életük korábbi, pogány fázisában a „szexuális forradalmat” is, és sok esetben több vallást is átéltek, a keresztény házassági ideál mellett a szerzetesség útja is nagy vonzóerővel bírt. A szerzetesi élet lehetőséget nyújtott a bűnökkel terhelt múlt levelezésére. Sokan szerzetesként éltek a világban. (A kolostorokba nem léphettünk be.) Sokan annyira vágyódtak jóvátenni a múlt ballépéseit, hogy erős belső sürgetést éreztek arra, hogy mindent elhagyjanak, és a „szűk ösvényt” válasszák. A baptisták azonban, akik Luther álláspontját tartották, tagadták a szerzetesség létjogosultságát. Ilyen számukra nem létezett. Bűnös dolognak tartották a sztarecekhez való utazásainkat, az ikonok szeretetét, a böjti napokat, és egyáltalában, aszketikus hajlamainkat. Amikor erről nyíltan beszélni kezdtek és az Írásra hivatkoztak, mondván, hogy az ikonok bálványok, pogány istenképek, a hallgatóság még megőrizte nyugalma. Tudták, hogy a protestánsoknak megvannak a maguk sajátosságai. De amikor egyik prédikátoruk egyre hevesebb kijelentéseket tett az Istenszülő Szűz ellen, viharként tört ki a felháborodás, azzal fenyegetve, hogy valóságos vallásháborúvá fajul. Éppen én elnököltem, és fogalmam sem volt, hogyan lehetne lecsendesíteni a veszekedőket. A baptisták végül haraggal eltávoztak.

Később, bizonyos idő elteltével szegyenkezni kezdtünk, és újra meghívtuk protestáns barátainkat, azok kivételével, akiktől terméketlen és éles viták voltak várhatóak.

Ateisták is jöttek

Nemcsak hívő emberek vettek részt a szemináriumon, hanem ateisták is jöttek, olyanok, akiket pontosabb meghatározással szkeptikusoknak vagy agnosztikusoknak lehetne nevezni. Érdekelte őket a vallás, mint olyan terület, ahol az emberi szellem különleges mélységben és igaz módon nyilvánul meg. Egyesek elismerték, hogy az Evangélium az emberiség történelmének legzseniálisabb könyve. Mások az ember Jézust tisztelték. Ismét mások a filozófiai Abszolútumban hittek, vagy valamiféle misztériumban, vagy egyszerűen csak a modern szellemi kutatás szintjén állottak. Néhány évvel a szeminárium beindulása után sokan ezek közül már hittek a személyes Istenben, aki Szentháromság, és vallották az apostoli egyházat. Sokkal jobban tiszteltük egymás szabadságát, semhogy vallási meggyőződésünket ráerőltessük a másokra. Ugyanakkor a hívők úgy érezhették, hogy az idő nekik dolgozik. És ezt az érzést nap mint nap megerősítette a tapasztalat. Filozófus barátaim nemrégén még keseregtek miattam, és ki is nevettek: „Elment a vénasszonyokhoz, akik még írni-olvasni sem tudnak”, a „filozófia számára elveszettnek tekinthetjük”. Még két évbe sem telt, s mindketten keresztények lettek, egyikük 30, a másik 35 évesen. Én lettem a keresztanyjuk.

A besúgók is jelen voltak

Kezdetől fogva hihetetlen dolognak látszott már a szeminárium alapítása is, és az egész szemináriumi munka mintha eleve bukásra lett volna ítélve. Senki sem gondolta, hogy sokáig fennállhat. A városban állandóan az a hír járta, hogy a szeminárium felelősei már börtönben vannak. Természetesen, kivétel nélkül mindenkit befogadtunk. Nem akartunk összeesküvést. Az Oroszországban uralkodó viszonyok mellett lehetetlen a KGB minden áthatoló tekintete elől elrejtőzni. Eltekintve attól, hogy veszélyes is volna illegalitást „játszani”. Ezzel még inkább magunkra vonnánk a figyelmet. Az eltelt tíz év alatt a KGB rendkívül átlátszó módszert alkalmazott: a szemináriumi foglalkozásokon mindig ott ültek a spiclik. A KGB-nél folytatott „beszélgetések”-ből megállapíthattam, hogy a titkosszolgálatnak jó információi vannak a szemináriumokon elhangzottokról. A hivatalos szovjet folyóiratban, az „OGONYOR”-ban megjelent egy leleplező cikk a szemináriumról. Gyakran megtörtént, hogy elkaptak az utcán, és behurcoltak a KGB-hez „beszélgetésre”, ahol különféle

módszerekkel és fenyegetésekkel próbáltak lebeszélni arról, hogy a jövőben is szervezzem ezeket a „tömeg összejöveleteket”. Néhány hallgatót kizártak az egyetemről, másoknak fölmondtak a munkahelyükön, híresztelések kaptak lábra, pletykák terjengtek, megpróbálták köztünk szakadást létrehozni. De a leningrádi szeminárium mind a mai napig fennáll.

A KGB-nél is több gondot okoztak nekünk a leningrádi intellektuelek félelmei és pszichózisai. Némelyek sokáig nem tudtak megbarátkozni a gondolattal, hogy nyíltan létezőnk. Gyanakodni kezdtek: Hátha az egész szeminárium csak provokáció... Talán éppen abból a célból szervezte azt a KGB, hogy felkutassák az összes keresztényt, és főleg az összes szabadon gondolkodó embert, hogy azután állandó ellenőrzés alatt tartásuk őket...? Ezek a szóbeszédok végül elhallgattak. Az emberek megszokták, hogy senkit sem lőttek agyon és senki sem került börtönbe. A félelmek elcsitulak. Sőt, már tréfálkozni kezdtek: péntekenként bármely lakásban veszélytelenül lehet mesélni szovjetellenes vicceket, mert akkor valamennyi spicli a 37. sz. pincelakásban jön össze.

Mint a tékozló fiú

Két éven át elsősorban az egyházatyák tanulmányozására fordítottuk a szemináriumi munkát. Ebből kiindulva elolvastuk és megbeszéltük azt, ami ide vonatkozóan a modern teológiában állt. Egy német turista véletlenül éppen Karl Rahner és Hans Urs von Balthasar néhány könyvét hozta magával. A protestáns teológusok közül – ugyancsak a véletlen folytán – rábukkantunk Karl Barth és Paul Tillich műveire. Sokan szerették Kirkegaard-ot, egyesek majdnem kívülről tudták, de természetesen csak mint író, és nem mint mértékadó egyházi gondolkodót. Néhány beszélgetést szántunk az orosz vallásfilozófiára, név szerint Pavel Florenszkij, Szergej Bulgakov, Bergyajev és Rozanov kerültek szóba. Voltak köztünk Florenszkij-, Bergyajev- és Rozanov-tanítványok. Ezeknek a vallásfilozófusoknak a művei természetesen ötven évvel ezelőtt keletkeztek. Azóta az egész orosz élet alapvetően megváltozott. Oroszország átment a szenvedés tisztító kohóján. Itt kis híján kiirtották Istent, és Isten után ártatlan emberek millióit. Teljesen, vagy csaknem teljesen megsemmisítették a kultúrát, a történelmi tudatot, és azt, amit nemzeti emlékezésnek lehetne nevezni.

Az orosz intelligencia már a század elején kezdett „látóvá” válni. Legjobbjai végigjárták az utat a marxizmustól az idealizmusig és az idealizmustól a keresztény realizmusig. Mint az atyjához visszatérő tékozló fiú, úgy vonult az intelligencia már a század elejétől fogva vissza az egyházba. Vallásfilozófiai gyűléseket szerveztek, ahol egyrészt a hierarchia rendkívül haladó és nyitott képviselői kaptak szót, másrészt írók, filozófusok és publicisták nyilatkoztak meg. Ha az ember ma olvassa ezeknek az egykori gyűléseknek jegyzőkönyveit, úgy tűnik, mintha egészen más korszakban írták volna azokat. Az intelligencia, amely újra fölfedezte a keresztény hit mély és titokzatos értelmét, nem tudja azonosítani magát az ortodox egyház „passzivitásával”, mozdulatlanságával és konzervativizmusával. Micsoda reformokat és újításokat nem javasoltak a vén csuhásoknak!

Ha megfigyeljük, úgy találhatjuk, hogy az egyház ma még „passzívabb”, igen, azt lehet mondani, az állam teljesen elnyomja. De senki közülünk soha szemrehányást nem tett egyházának, nem kritizálta kívülről, nem követelt tőle újításokat. S ha mégis előfordult ilyen, akkor csakis az első pillanatokban, amikor az illető még nem fedezte föl az egyházi élet egész teljességét, s mindig kényelemből történt. Mert nehéz és szokatlan egy egészen más életritmust átvenni, a reggeli és esti imádságot elmondani, vagy végigállni egy háromórás liturgiát. Mára az orosz értelmiség eléggé „szegény” lett ahhoz, hogy a meglévő rossz okát ne máshol keresse, hanem önmagában, és ezáltal képes eljutni a lényeghez, ahol az egész élet megváltozása elkezdődik: a bűnbánathoz. „Ne megbántottságot érezzünk, hanem megbánást” – mondja Bergyajev. Egyházfelfogásunk is megváltozott, mélyebb és misztikusabb lett. A totális államban az egyház volt számunkra az életnek egyetlen tiszta, és valóban élő szigete.

Az egyház lett minden gyilkos és butító ideológia antitézise. És az ideológia hatalma a mi államunkban valóban totális. Az ideológia tönkreteszi a személyiséget, de az egyházban a személy a maga teljességében kibontakozhat. Az ideológia parazitaként él az érzelmekből, az emberek kárára. Az egyházban az emberek között valóságos teremő kapcsolat jön létre, hazugság nélküli kommunikáció. Az ideológia az embernek vagy a testét vagy a lelkét nyomja el, az egyház legyőzte ezt a dualizmust, itt megtalálhatjuk a test és lélek teljességét. Az egyházat ma már nem az állam intézményeként értelmezzük, hanem mint Krisztus Testét, mint új, az egész teremőtt világ feltámadására előkészülő életet.

Csak két lehetőség van

A leningrádi szeminárium a keresztény kultúra és antropológia problémájára koncentrált. Megértettük, hogy a 20. században nem beszélhetünk többé az emberről olyan módon, ahogy azt a 17. és 18. században tettük, a hiroszimai, auschwitzi és gulagi emberpusztítás tapasztalatai lényegében megváltoztatták a humanizmusról való elképzelésünket. Az embert nem lehet többé az osztály-analízisből levezetni, vagy a biológia tárgyaként elemezni, nem lehet az „emberi, nagyon emberi” szintjére redukálni⁸. Az ember „a nyitottság szférája”, „rés az (itt)léten”⁹. Az ember – „a határhelyzetekben megvalósuló lét”¹⁰.

Az egzisztencialisták antropológiai eszkatologizmusával nem csupán mint teóriával azonosítottuk magunkat – egészen beleivódott húsunkba és vérünkbe. Állandóan, nap mint nap határhelyzetekben élünk. Miután keresztények lettünk, továbbfejlesztettük a modern gondolkodás eszkatologizmusát. Az „új ember”, az „új teremtmény”, ahogy most neveztük, nem egyszerően minden lehetőség felé nyitott lény. Nyitott a radikális döntésre. Felelőssége az Isten és a Sátán közötti választásban nyilvánul meg. Választhatja a pusztulást vagy a megszabadulást, az életet. Gondolkodásunk maximalista volt: a szellemi-lelki értékek, vagy a materializmus; az élvezetek útja, vagy Krisztus útja. Harmadik út nem létezett. Számunkra a kultúra is meg a hétköznapi élet is élő kommentár volt az egyházi tradíció örök igazságaihoz. Az örökkévalóság számunkra többé már nem költői kitalálás volt, sem pedig az a rémkép, aminek Dosztojevszkij „Bűn és bűnhődés”-ében Szvidrigajlovot bemutatja, hanem realitás, amelyre egyre jobban és hevesebben magával ragadott minket. „Mindeneket újjáalkotok”: a Szentlélek éppen abban mutatkozott meg, hogy megújító tevékenységével minden lehetséges modern szellemi áramlatot és ideológiát árnyékba borított.

Az utóbbi években szemináriumí összejöveleteinket vasárnap tartottuk. Összegyűltünk templomunkban istentiszteletre, győntünk, részesültünk az Eucharishtiában, s utána elmentünk valamelyikünkhöz. Már nem volt állandó helyünk az összejöveletre, hanem alkalmanként váltogattuk, hogy ne hozzunk bajt a lakástulajdonosra. A KGB minden dologban azonos „materialista” séma szerint gondolkozik: „Szeminárium?” „Hol?” „Ki a tulajdonosa a helyiségnek?” A lakástulajdonost el lehet küldeni a munkahelyéről, meg lehet tőle vonni a leningrádi tartózkodási engedélyt. Olyan államban, ahol az államhatalom mindent átjár és átfog, sokféle lehetőség adódik egy ember életének tönkretételére.

A moszkvai szeminárium

A leningrádi szeminárium már néhány éve fennállt, amikor tudomásunkra jutott, hogy Moszkvában hasonló szemináriumí összejöveleteket tartanak értelmiségiek. Nevek keltek

⁸ Utalások a történelmi materialista, darwinista eszmékre, és Nietzsche „Menschliches, Allzumenschliches” c. művére.

⁹ „Der Spalt im Dasein”, Martin Heidegger.

¹⁰ „Sein an der Grenze”, Karl Jaspers.

szárnyra: Alexander Ogorodnikov, Vlagyimir Pores, Tatjana Scsipkova. Újabb meg újabb híreket hallottunk a moszkvai szemináriumot ért súlyos üldözésekről. Ogorodnyikovot és Regelsont, a „Hívók védelmi bizottságá”-nak két tagját letartóztatták. Amikor elkezdődtek ezek a letartóztatások, megértettük, hogy nem hallgathatunk tovább. Írtunk és közzétettünk néhány levelet a moszkvai szeminárium védelmében, és igyekeztünk kapcsolatot találni azokkal, akik még szabadlábon voltak.

A moszkvai szemináriumot is, a miénkhez hasonlóan újonnan megtért fiatalok alapították. A két szeminárium közti különbség abban állt, hogy Moszkvában mindig is tősgyökeres „orosz” szellem uralkodott, Szentpétervár/Leningrád pedig európai jellegű város, amely a „semmire”, ingoványos talajra épült. Dosztojevszkij szerint „a világ legjobban kiagyalt városa”. Míg leningrádi szemináriumunk nagyon tarka összetételű volt – Nietzsche követők és jóga-tanítványok, muzulmánok és ortodox szerzetesek egyaránt jöttek –, a moszkvai szeminárium már „érettebb”, kizárólag ortodox hallgatóságból állt. Sok szó esett ott a jövőről, és Oroszország előre elrendelt szerepéről. A foglalkozások kezdetén az orosz mártírokért imádkoztak, hangosan megnevezve a bolsevikok által halálra kínzott püspököket, papokat, világi híveket. Állandó beszélgetési téma volt az „új Oroszország”. Nem volt ebben semmi konzervatív tendencia, semmi restaurációs kívánság. Az ortodox hit sokaknak rányitotta a szemét, hogy olyan hazájuk van, amely új és örök. Erről nem tájékoztat a szovjet sajtó, de létezik, és újjáéled a hamu alól: szent Borisz és Gleb, szent Szergej Radoneszkij és szent Szerafim Szarovszkij Oroszországa. Nemcsak a speciálisan orosz témák iránti nagyobb lelkesedés és érdeklődés különböztette meg a moszkvai szemináriumot a leningráditól. Moszkvai barátaink azon fáradoztak, hogy a gyakorlatban megvalósítsák a közösségi élet eszményét. Mint ismeretes, a Szovjetunióban nincs lehetőség vallási jellegű közösségi életre. Ezért egy igazi, élő közösség létrehozásának kísérlete rendkívül nagy veszélyt jelentett a fennálló társadalmi struktúrára, amelyre a kegyetlenség és embertelenség a jellemző. De éppen ez adja a mai Oroszország új keresztényeinek erejét: nem harcolnak a fennálló rendszer ellen, nem leplezik le annak lelkiismeretlen és züllött vezetőit, hanem – miután megtalálták belső szabadságukat – pozitív módon új valóságot építenek föl. Egész életük példájával teremtik meg a jövő igaz egyházát. Már most új módon élnek, és így máris övék a győzelem.

A moszkvai szeminárium résztvevőit bebörtönözték. Tagjait hosszú időre szabadságvesztéssel büntették. Úgy vélem, annak, hogy a leningrádi szeminárium még fennáll, a moszkvai pedig nem, egyik oka a moszkvai szeminárium szociális és politikai irányultsága volt, nevezetesen az, hogy résztvevői megpróbálták a szó egészen konkrét – és ezért veszélyes – értelmében keresztények lenni azáltal, hogy keresztény közösséget akartak létrehozni.

Uram, segítsd meg szolgálodat Alexandert, Vlagyimirt, Tatjánát, Viktort, Szergejt, Glebet; ne hagyd el őket, akik téged követnek a keresztre!

Sem szépsége, sem ékessége

Úton egy szovjet elővárosba

Mentünk a hosszú úton az elővárosi vasúttól Vologya testvér házához. Borús, hideg pétérvári ősz volt, lábunk a sarat dagasztotta, szürkén, jellegtelenül és ridegen néztek ránk a négyemeletes blokkházak, amelyeket semmi sem különböztet meg egymástól, és amelyek az új szovjet lakótelepek névtelen és szótlán világát képezik. Talán majd egy új Kafka ezt is megírja. Ezzel a háttérrel egészen speciális irodalmi élményt nyújtana a karkai lelkiállapot: az elkárhozottság-tudat, és a kiúttalan helyzet ábrázolása. Ez az építkezési mód csupán egyik visszatükröződése a „nagyinkvizitor” mindenhatóságának, aki megszabadította az embert Istentől, tradíciójától és önmagától.

Mintha minden jel arra mutatna, hogy azokat az embereket, akikkel együtt megyünk életem első baptista összejövetelére, ugyanannak a „nagyinkvizitor”-nak névtelen hatalma ragadta magával. Ezek az emberek nem tartoznak a vakmerő és szkeptikus intelligenciához, mint barátaim. Gyermekkorunk óta úgy élnek, mint minden „normális” szovjet állampolgár, úgyszólván a kulisszák mögött, szovjet sötétségünkben, ahol a hazugság kötelező, a bizalmatlanság áthatolhatatlan és a félelem mindenütt jelenvaló. Úgy tűnt, egyszerű emberekkel van dolgom, habár azt is tudtam, hogy egyikük 25 évet töltött Gulagban.

Végül elhagytuk a szovjet lakótelepet, és az előváros szélére érkeztünk, ahol még néhány fából készült parasztviskó állt. Ezek egyikébe bementünk. Telve volt falócékkal a tágas helyiség.

Először vagyok baptista gyülekezetben

Elöl egy asztal volt, s fölötte egy vásznon nagy betűkkel ez állt: „ISTEN SZERETET”. Ez bennem, az ortodox keresztényben az idegenség, kopárság és képtelenség benyomását keltette. Önkéntelenül felötlik bennem a pártgyűlési terem képe. Hozzászóktam az ortodox templomok fenséges, titokzatos és misztikus szépségéhez. Magától értődő volt számomra, hogy az Isten temploma a „földre szállott menny”.

Kb. 40 személy jött össze, valamennyi „közönséges” átlagember. Ami első látásra szembetűnő rajtuk: a belső összeszedettség, a nyugodt ünnepélyesség, valamiféle visszafogottság és ugyanakkor nyitottság. Fölfigyelek még a mozdulatok nem mindennapos rendezettségére, a sajátos mozgáskultúrára: jellegzetes járásmódjuk, tekintetük mind olyasmi, amit világi neveléssel nem lehet elsajátítani, ez csak a mély belső komolyság visszatükrözéseként alakul ki.

Az összejövetel imádsággal kezdődött, amit a legidősebb prédikátor mondott, egy törékeny, ősz hajú öregember. Ezután valamennyi jelenlévő térden állva spontán módon imádkozott. És ekkor bámulatos dolgok tárultak föl előttem: Olyan bűnvallomáson voltam jelen, ami, mint az Ósegyházban, hangosan az egész nép előtt, mindenki jelenlétében hangzott el.

Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermek

Ami ezután következett, teljesen megdöbbsentett, s megint elsöpört egy illúziót és egy gonosz gondolatot. Gyerekek következtek. Oldalakat mondtak föl az Evangéliumból, komolyak voltak és okosak. Mindeddig úgy gondoltam, hogy a gyermeki ártatlanság a felnőttek mítosza, és osztottam Freud álláspontját, mely szerint a gyermek „polimorf

perverz”. Emlékszem saját gyermekkoromra, hogy milyen ravasz voltam, mennyire értettem a módját, hogy szerepjátszással előnyöket szerezzek. Értelmiségi ismerőseim gyermekei, akik örökké teljes figyelmet igényeltek maguknak, megerősítették véleményemet. És most váratlanul szemléletesen előttem áll az Evangélium: „Ha meg nem tértek, és olyanok nem lesztek, mint a kisgyerekek, nem mentek be a mennyek országába.”

Később az ortodox kolostorokban is láttam 6-7 évesnél nem idősebb gyerekeket, akik végigállták a hosszú liturgiát. Valóban imádkoztak, tudták, mit jelent az Istennel való beszélgetés.

Ahogy ezek a gyerekek teljes komolysággal szóról-szóra fölmondták a Bibliát, az nem szereplés volt. Később láttam gyerekeket, amint gyóntak, és találkoztam mártír-gyermekkel is. Már az iskolában rájuk szakadt az, ami később mindennapos sorsukká válik. Az iskolákban a tanítónők kinevették a hívő gyerekeket, és ellenük uszították osztálytársaikat. De ezek a gyerekek hősiesen viselték el a rosszindulatot, és a verést is. Tudatosan vállalták a kereszt útját, annyira erős volt lelkükben az élő Isten szava.

Athosz-hegyi szerzetesek, akik ideig orosz kolostorokban éltek, mondták nekem, hogy ezek az orosz gyerekek fognak felettük ítélkezni az eljövendő világban.

A szív bőségéből szól a száj

A biblia-recitálás után néhány gitárkísérettel énekelt egyszerű és primitív dal következett, amelyeknek semmi esztétikai értéke nem volt. Régebben giccsnek neveztem az ilyeneket. A zenéjük sem volt sokkal jobb a szövegnél, a dallamokat közkedvelt szovjet dalocskákból vették át. De az őszinteség meggyőző erejű volt. Az emberek hangja úgy remegett, mintha most mondanák ki először Isten nevét. Ezután következett a prédikáció. Egy 50 év körüli férfi tartotta. Kezébe fogta a Bibliát. Beszédének legérdekesebb részei a saját életéből vett tanúságtételek voltak. Ő maga finn, húsz évvel ezelőtt feleségül vett egy orosz nőt, és Leningrádban telepedett le. Finnországban tradícióból a lutheri egyházhoz tartozott. Leningrádban keresni kezdte hittestvéreit. Mondták neki, hogy a protestáns felekezetek közül itt a baptista egyház létezik. Van egy engedélyezett, és van egy tiltott és üldözött. Megkérdezték, melyiknek kíván a tagja lenni. Válasza: „Természetesen az üldözötnék.” Így csatlakozott a nemhivatalos baptistákhoz, akiket „Iniciativniki” néven emlegetnek. Az évek során négyszer volt börtönben. Egy KGB-tiszt egyszer föltekerte neki a kérdést: „Milyen joga van beszélni ön engedély nélkül Istenről? Mutassa a meghatalmazását?” Akkor N. testvér kinyitotta az Evangéliumot és fölolvasta: „A szív bőségéből szól a száj. – Itt a meghatalmazásom, nézze meg.”

N. testvér után egy matrözegyenruhás fiatalember lépett előre, és elmondta, hogy a hit egész életét megváltoztatta. Korábban ivott, és csak a pénz érdekelte, azon az úton volt, hogy lassan állati szintre süllyed. A többiek mind figyelmesen és csendben hallgatták. Csupán egy jelenlévő viselkedett szokatlanul, sírt és sóhajtozott, ismételten a mellét verte és hangosan mondta: „Én is Uram, én is részeges voltam, én is hazug voltam és tolvaj. Mindig újra elárultalak téged, Uram!”

Az összejövetel után megkérdeztem egy testvért, hogy miért fejezte ki olyan nyíltan az érzelmeit ez az ember. Azt a választ kaptam, hogy ő a pünkösdi gyülekezet tagja, és hogy míg a baptistákat az önfegyelem és a belső összeszedettség jellemzi, a pünkösdistáknál egy másik jellegzetesség tapasztalható. Nem zavarja őket az érzelmek megnyilvánulása, sőt, olykor ez táncos, énekes ceremóniává fejlődik, és nem ritka körükben a „nyelveken szólás”, a prófétálás és a gyógyítás adományai.

„Nem volt sem szép, sem vonzó...”

Az utolsó beszédet egy Ukrajnából jött testvér tartotta. Miközben ide, Leningrád elővárosába utazott, több helyen megállt, ahol baptista gyülekezet volt. Mindenütt prédikált a testvéreknek. Elmondta nekünk, hogyan halt meg öccse, Pjotr a hadseregben. Mivel kitartott amellett, hogy nem hajlandó fegyvert fogni, agyonverték.

Ez az ukrajnai prédikátor teljesen képzetlen ember volt. Rosszul hangsúlyozta a szavakat és akadozva beszélt. Időnként átcsapott egy túlzottan patetikus hangnembe, miközben természetellenesen felerősítette a hangját.

Akaratlanul is az jutott eszembe (gonosz és ironikus észjárásom szerint), hogy a filozófiai fakultáson, ahol velünk együtt komszomolistákat és pártagitátorokat is képeztek, és ilyen előadók is voltak, az embernek az a meggyőződése alakult ki, hogy ezeknek az embereknek az egyetlen fontos az, hogy megtanuljanak hangosan és magabiztosan beszélni, sőt, ha szükséges, ordítani. De a szovjet népnevelő pártszónokokkal való külső hasonlóság sem tudta elfedni a hallgatóság elől a testvér által elmondottak szavahihetőségét és lelkesítő erejét. Az idegenszerűség, a formai hibák dacára a szavak egy hitvalló átütő erejű szavai voltak, amelyeket nem a magabiztosság éltetett, hanem a hit. És ezen az estén ismételtén átvonultak fejemből Izajás próféta szavai: „Nem volt sem szép alakja, amiben gyönyörködhattunk volna, sem vonzó külseje, amiért kedvelhattuk volna. Megvetett volt, utolsó az emberek között, a fájdalmak férfia, aki tudta, mi a szenvedés; olyan, aki elől iszonyattal eltakarjuk arcunkat. Megvetett volt, akit nem becsültünk sokra...”

A Szentlélek nem vet meg senkit

Ezt követően újra imádkoztak. Egy asszony szomorúságának adott kifejezést, hogy nem tudott hitetlen és részeges férjének segíteni, és hogy képtelen őt megmenteni és elvezetni abba a világba, amelyet ő maga már megtalált. Egy másik a fejfájásról és betegségeiről beszélt, és hálát adott érte Istennek. Ez az asszony ahhoz a típushoz tartozott, akik a bérházakban leskelődnek a szomszédokra, akik hangoskodnak az üzletekben és rendbontóként viselkednek a sorban állásnál. És lám, micsoda mélyről fakadó ima, megérinti a szívet, akár egy zsoltár, és olyan őszinte is: mély fájdalomból és a lélek erejéből született. Öröm és könnyedség volt a szavaiban, ahogy Istennek hálát adott. Ő tudta, hogy nem elég mintegy megfélemlkezni a hétköznapiak ezer apró gondjáról. Ellenkezőleg: az élet nehézségeit, és az unalomig ismétlődő és értelmetlenné tűnő dolgokat Isten fénylő valóságában helyezte át. Korábban lenéztem a hozzá hasonlókat, és azt gondoltam, a konyhagőzben eltompult az agyuk, nem tartottam őket embernek. De most megszegyenültem. Ezt örömmel ismerem el, hiszen azt mutatja, hogy a keresztény ember bárhol szolgálhatja Istent. Ahogy Újteológus Szent Simon mondta: „A Szentlélek semmitől sem fél és senkit sem vet meg.”

Egy nap a kolostorban

A mai Oroszországban csak kevés kolostor maradt meg. Talán tizenkettő lehet, és csaknem valamennyi a háború után idecsatolt köztársaságok: Észtország, Lettország, Litvánia és Ukrajna területén. Ezeket nem zárták be, és így kulturális és szellemi örökségként ránk maradtak.

Egy hétre elmentünk a kolostorba. Hosszabb ott-tartózkodás nem lehetséges. Az útlevélszabályzat pontosan meghatározza a kolostori tartózkodás időtartamát. De három nap a kolostorban eltöltve elegendő ahhoz, hogy lerázzuk magunkról az evilági erőtlenséget, hogy bőséges szellemi-lelki levegővételhez jussunk, amelyre szükségünk van, hogy azután friss erővel és bátorsággal térjünk vissza a világba, és folytassuk a küzdelmet.

Íme, benyomásaim egy kolostorról. Nem arról fogok beszélni, ami számomra a lényegét jelenti: a kolostori istentiszteletek és imádságok titokzatos és mély világról. Itt csak azokról az emberekről akarok beszélni, akikkel a kolostorban találkoztunk – barátnőm és én –, miután egy nyári napon Pskov-ban fölszálltunk az autóbuszra, amely Pecsoriba vitt, abba a faluba, ahol a kolostor van.

Alexander atya

Mindenekelőtt itt van Alexander atya. Szemben ül velünk a döcögő, füledt távolsági buszon. Tipikus falusi pap. Természetesen nincs reverendában, ez szigorúan tilos. Bizonyos régimódiság árulta el kilétét: kékesfekete köpeny, kerek szürke kalap, gyér szakáll, és az utazótáska a kezében. Alexander atya nagy lelkesedéssel hangos beszélgetésbe elegyedett velünk. Valamennyi utas őt hallgatta: némelyek megilletődve és egyetértéssel, mások csendesen mosolyogva. Volt, aki bosszankodott, sőt, dühének adott kifejezést. Egész utazás alatt beszélt, másfél órán át.

Alexander atya valahol egy távoli faluban teljesített szolgálatot. Kiváló tehetségű szónok volt. Gyakran megtörtént vele, hogy ateista pártfunkcionáriusokat sarokba szorított. „És még egyet, Aloginov elvtárs – így hívták ellenfeleinek egyikét – azt mondom magának, hogy én nem a kapitalizmus csökevénye vagyok, hanem a kommunizmusé. Én ugyanis már a szovjethatalom idején láttam meg a napvilágot. Hét évig szolgáltam a flottánál, harcoltam a partizánokkal, gyárban dolgoztam, és miután sok mindent végigcsináltam és némely dolgon elgondolkodtam, Istenhez találtam.” „És ami az anyag tökéletesedését illeti, azt mondom magának Aloginov elvtárs, hogy az élet sohasem fejlődött csupán a jólét és boldogulás irányába, hanem mindig tele volt kemény ellentmondásokkal, és tragédiákkal.” „Azt írják itt, Aloginov elvtárs, hogy a szovjet emberek valamennyien előre haladva menetelnek, és a világ legfejlettebb ideológiáját követik. Én pedig azt mondom magának, hogy egyházközségemben a férfiak 100%-a nem a haladó világnézet után fut, hanem a vodkás üveg után.”

Alexander atya mesélt arról, hogy „vallásos propaganda” vádjával többször is beidézték a rendőrségre.

A rendőr megkérdezte: „Igaz-e, hogy ön azt állította, hogy nálunk nincs szabadság?” Alexander atya válasza: „Számomra szabadság csak Krisztusban létezik. Ezenkívül bármiféle szabadságról csak azt mondhatom, hogy ha lenne ilyen, nem ülnék itt.”

Ismételten előfordult, hogy kövekkel megdobálták, és halállal fenyegették. Azt állítja, hogy a hit megszabadította őt a félelemtől, és egész lelkében vágyódik Krisztusért szenvedni. Önmagát egyszerű, szerény kereszténynek nevezi. „Én csak egy egyszerű keresztény vagyok, és nem mulaszthatom el, hogy Isten létét fölismerjem, ha a csillagos eget látom, ha egy ember sírjánál ülök, aki közel állt hozzám, vagy ha látnom kell, hogyan halnak meg a vértanúk.”

Amikor elváltunk, Alexander atya suttogva így szólt hozzánk: „Látom, maguk is olyanfélék, mint Dimitrij Dudko atya, vagy Gleb Jakunin atya. Minden este hallgatom a nyugati adót. Tartsanak ki, ne féljenek semmitől.”

Maruszja nővér

Nagy hatással volt ránk a Maruszja nővérről való találkozás is. Éppen megérkeztünk a faluba, Pecsoriba. Tisztában voltunk azzal, hogy egy férfikolostorban nem adhatnak nekünk szállást. Ezért elkezdünk éjszakai szálláshelyet keresni. Maga Pecsori falu az idők folyamán egészen átalakult egy népes, barátságos kolostorrá. A kolostor közelében lakó nők titokban befogadták a zarándokokat. Gyakoriak itt a házkutatások és pénzbírságok. De a büntető intézkedésekkel és fenyegetésekkel mit sem törődve a falu lakossága szállást ad a zarándokoknak, akik egész Oroszország területéről érkeznek. Utazásaink során ilyen „kolostorok”-ban aludtunk, sűrűn egymás mellett a földön parasztvisekben, padlásokon, szénapajtában, istállóban és farakásokon.

Miután bezörgettem az egyik ház ajtaján, a kolostorlátogatók módján köszöntem: „Uram Jézus Krisztus, irgalmazz nekem bűnösnek”. „Ámen” – hangzott a válasz.

Bementünk a „tisztá szobába”. Már telve volt emberekkel. De számunkra is került még hely a kanapén egy zarándok, Isten szolgája, Maruszja mellett.

Maruszja – mint később megállapítottuk –, azt a típust képviselte, amilyennel gyakran találkoztunk az egyszerű zarándokok között. 58 éves volt, kicsi és szürke, egy nagy kendőbe bugyolálta magát, és lábán könnyű cipőt hordott. Írni-olvasni nem tudott. Egész életében házimunkát végzett, és gyerekeiről gondoskodott. Egy Szaranszk melletti faluban élt.

A télen álmodt látott. Azt álmodta, hogy emberhúst evett. De a húst nem bírta lenyelni. Láta ugyanakkor egy öregasszony fölpuffadt holttestét is. „Mintha én magam lettem volna az az asszony” – mondta.

Ez az álom figyelmeztette, hogy már régen nem áldozott. Ehhez tudni kell, hogy kb. 20 km-re van falujuktól a templom.

Egy hónap múlva újabb álma volt: saját szájából bélférgeket szedegetett ki. Még egyszer elment a templomba, s újra megáldozott. De az álmokból megértette, hogy mindez nem elég. „Úgyis nemsokára meghalok.” Eladta jószágait, négy állatot. Az árát betette a takarékbába, s a betétkönyvet elásta házában padlója alá. A berendezést, bútorokat, gazdasági felszerelést, mindent, amit hosszú évek fáradhatatlan munkájával öregségére összegyűjtött, sorsukra hagyta. Miután mindent föl adott, zarándokként kezdte járni a szent helyeket. Már négy hónapja úton van. Szenvedélyes meggyőződéssel mondja: „Ha el is pusztul minden, ha lerombolnák a falakat, vagy elvennék a házat a pénzzel együtt –, minek az már nekem? Elegem van belőle. Itt az ideje, hogy Istenhez menjek. Nem is a Paradicsomra gondolok. Mi keresnivalóm lenne a Paradicsomban? De talán kapok egy helyet valahol a pokolban, egészen a szélén.”

Soha életében nem látott Bibliát. Azt kérdezte, nagy könyv-e az. Az Evangélium tartalmát csak elmosódottan ismeri, de azt tudja, hogy „kincseket kell gyűjteni a menny számára”. És amit tud, azt habozás nélkül megpróbálja megvalósítani. Maruszja, mint más zarándok is, a világ végét várja. „Látod, zölden hullanak le a levelek nyár derekán, közel van a végső idő.”

Vagy: „Igaz, hogy nemsokára kitör a háború Kínával, ahogy meg van írva a Bibliában?”

Mivel a közelmúltban Oroszországban új igazolványrendszert vezettek be, a lakosság új személyi igazolványokat kapott vörös borítóval, megkérdezte: „Szabad nekünk kézbe venni ezt az új igazolványt? Mit mond erről a Biblia? Nagyon aggodom, hogy ez vajon nem az Antikrisztustól van-e?”

Az asszonyok nyugtalankodva arról beszélgetnek, hogy nemsokára mindenki áttér „lengyel hitre” (római katolikust értenek ezen). Ez annak az ökumenikus kongresszusnak a visszhangja, amely a közelmúltban Moszkvában ülésezett.

– Dehát miért félsz a katolicizmustól? – kérdezzük Marusztját.

– Hogyhogy miért? Ők egyedül Krisztust ismerik el. De a Mennyeek Királynőjét és a Szentháromságot nem tisztelik, és a férfiakat körülméteik. Eljött a világvége. Nem hallottátok, hogy Amerikában micsoda gyalázat történik a templomokban: női papok is vannak.

Minden nap minden órájában a világ végére készül, és úgy gondolja, éjszaka jön el. „Miért nem alusztok hálóingben? – kérdezi tőlünk. Megjön az Úr, és ti nadrágban fogtok elé állni?”

Figyeli a szerzeteseket, az imádkozókat, semmi sem kerül el a figyelmét:

– Nem láttad, hogy az előbb az a szerzetes megnézte a hosszú szoknyádat, és mondott valamit?

– Ez a fiatal diakónus mindenfelé béméskodik. Ebből se lesz szerzetes!

– Egész mise alatt hol egyik, hol másik lábadra álltál. Talán bizony diót dobált a talpad alá az ördög? Egész mise alatt figyeltelek.

– Ha az ördög ráül a szempillára, azonnal imádkozd el: „Uram, irgalmazz nekem!”

– Láttunk üvöltöző asszonyokat, ahogy az ördög hangos kiáltásokban tört ki belőlük. Antonij atya szigorúan megdorgálta őket, és akkor az ördög öbeléje költözött. Egy idő óta ordítva körüljár...

Marusztja testvér, aki semmitől sem félve mindent elhagyott és követte az Urat, telve van szorongással. Sokat hallott a „pszichiátriai klinikák”-ról, és most fél, mert falujából nem hozta magával az új piros személyigazolványt. Papírok nélkül nálunk nem létezhet az ember, ezt mindenki jól tudja. Marusztja fél, hogy mint csavargót és munkanélkülit letartóztatják, és bedugják egy pszichiátriai klinikára. A félelem Marusztja hitében domináló érzés, minden mást elnyom. Mindenekelőtt a félelem az utolsó ítélettől, melyről állandóan beszél. Tudatában egészen mélyen belegyökerezett a gondolat, hogy az ember érdemei szerint megítéltetik. Alig fogja föl a teljes megbocsátást. „Egyedül a legszentebb és leghatalmasabb Szűz közbenjárásban bízom.” Az Istenszülőre irányított gondolat kiemeli őt a jövőre vonatkozó várakozásainak reménytelenségéből.

Többször is hallottuk tőle a történetet, hogy volt egy „magas rangú tiszt plecsnikkel” (a parádés egyenruhát értette ezen, a kitüntetésekkel), aki eltemette hétéves, megkereszteletlen kisfiát. Azt álmodta ezt követően, hogy valahol a réten gyerekek játszottak, de az övé nem volt köztük. Akkor megkérdezte a generális: „Hol van az én fiam?” – „Ott” – felelték. De ott, ahová a gyerekek mutattak, olyan sötétség volt, hogy nem is lehetett látni semmit. „Miért nem vagy a többi gyerek között?” – kérdezte az apa. „Nem engednek oda, mert nem vagyok megkeresztelve.” Ez után az álom után a generális a többi gyerekével együtt megkeresztelkedett, és feleségével kérték a házasság szentségét. Mindent elmondott a papnak, és hozzáfűzte: „írj, ahová akarsz, most már teljesen mindegy.”

Ezek az asszonyok nem ismerik a szót: „ateista”. Azt ismerik, hogy „kommunista”, és értik alatta: a vallás legádázabb ellensége. Marusztja testvér gyakran megilletődik, és sír. Készséges az önkritikára: „Élt itt egyszer valaki, aki sokszor elmesélte nekem, hogy a pap egyszer áldáskor nem nyújtotta oda neki a kezét, hogy megcsókolhassa. Én meg magamban megítéltem őt. Amikor aztán ugyanehhez a paphoz mentem áldásért, nekem sem nyújtotta oda csókra a kezét, így derült ki, hogy vétkeztem. Senkit sem szabad megítélni.”

A reggel

Kora reggel, még alig pirkadt, Maruszja ébresztett minket: „Kezdődik a mise!”

Az utakon mindenfelől özönlöttek a helybeliek és zarándokok a kolostor felé, a reggeli liturgiára. Az istentisztelet a Mária Mennybemenetele templomban lesz, amely barlanghoz hasonlít, meghitt és meleg.

A templom bejáratánál egy asszony térdel és hangosan kiáltja (honnan van ilyen erő a hangjában?):

– Kedveseim, ne engedjétek megfélemlíteni magatokat azzal, hogy az istentelenek elégetik az ikonokat. Ne engedjétek becsapni magatokat azzal, hogy ortodox templomainkat lerombolták, és azokról, amelyek még állnak, az istentelenek leverték a keresztet! Ne tévelyedjen el szívetek! Isten akarata nélkül, kedveseim, egyetlen hajszál sem hullik le fejetekről! És ne legyetek tévedésben afelől sem, hogy minden papot kivégeztek: most imádkoznak értünk bűnösökért a mennyben, Isten színe előtt! Beszéljétek, kedveseim, gyónjatok! Ha nincsen pap, vesd magad térdre egy ikon előtt. Öntsd ki szívedet az Istenszülőnek, ahogy édesanyád előtt kiöntened. Ő sohasem hagy cserben téged!

A nép a kiáltozó asszony körül tolongott. A kolostor megszokott csendjében láthatóan szokatlan volt ez a színjáték. Végül előkerült az idősebb szerzetesek egyike:

– Eudokia, kelj föl, hagyd ezt abba! Gyere be az istentiszteletre!

Az asszony azonnal szót fogadott, alázatosan fölkelt és bement a templomba.

Feodorit atya

Mi is bementünk. Hosszú sorban várakoztunk gyónásra. Feodorit atya, egy még nem nagyon idős, komoly és szerény arcú szerzetes, néhány szót szolt a gyónás előtt. Beszért azokról, akik nem tudnak helyesen viselkedni a templomban. Mise alatt nem kell föl-alá járkálni, s az ikonokat nem helyes szünet nélkül csókolgatni. Az ikonokra föl kell nézni: „szemtől-szembe”. Amikor az Evangéliumot fölolvassák, mozdulatlanul állj, mert a „Királyok Királya” vonul be a templomba. Mihelyt megkezdődik az Evangélium fölolvassása, egyesek azon nyomban köhögni kezdenek, mintha csak a Sátán pont erre a jelentős pillanatra várt volna, hogy most kárt tegyen.

Gyónásban sokan vádolták magukat, hogy mindig újra haragra gerjedve veszekednek részeg férjükkal. Feodorit atya azt mondta:

– Ha veszekedtek, az iszákosokhoz hasonlóan ti is az ördögnek szolgáltok, mert ettől férjeitek még többet fognak inni. Inkább imádkozzatok, s az ördög el fog távozni.

A zarándok

Már előző nap fölfigyeltem rá, amikor először léptem a templomba. Kicsi, erősen zilált külsejű ember volt. Látszott rajta, hogy nehéz, fáradtságos élet van mögötte. Rövidre nyírt, sűrű fekete haja és szakálla szinte elrejtette arcát, karjai tetoválásokkal voltak tele. Kezében hálószatyorban vajás kenyerek és egy üveg víz. Éppen akkor érkezett ő is.

A templomban sorra járta valamennyi ikont, száját mindegyikre szenvedélyesen odatapasztotta, többször is megcsókolgatta őket, nyilvánvalóan nem figyelve arra, mit ábrázol az ikon.

– Mit csókolod ezt itt? – kérdezte egy öregasszony – hiszen ez a pokol.

– Ó, nem tesz semmit – legyintett mosolyogva és egykedvűen a zarándok, nekem teljesen mindegy.

Amikor egy másik zarándoktól azt hallja, hogy annak milyen gyötrelmeket kellett kiállnia hite miatt egy pszichiátriai intézetben, haragra gerjed a kínzók iránt. Meggyőződéssel és szenvedélyesen mondja:

– Isten, az Úr ismeri tetteiket. Borzalmas vég vár rájuk. Hallottatok a Bermuda-háromszögről? Nap mint nap hajók és repülők süllyednek el ott. Soha egyetlen egyet nem találtak meg. És Romániában nemrég 80.000 ember pusztult el. De ez még nem minden! Meg fogjátok látni!

Minden hívőt szeretetébe fogad, mint testvért, a szerzetesek iránt tiszteletet tanúsít. Meghatottan igyekszik kezet csókolni nekik.

Dimitrij testvér

Amikor először találkoztunk vele, a kolostor udvarán állt a szentkútnál. Dimitrij testvér úgy nézett ki, mint egy paraszt, kis termetű volt, és középkorú. Hímzett ing volt rajta, agyonhordott zakó, lötyögős nadrág, és kalap a fején. Elcsigázott arca magányos emberre vallott, olyan emberre, aki sok mindenen ment keresztül.

Amikor közelébe értünk, éppen azt mutatta be, hogyan kell a gyógyszert bevenni a pszichiátriai klinikán. Kitátotta a száját, mutatta, hogy a tableta nincs már benne, hogy már lenyelte. Hamarosan azonban újra kiköpte. A zarándok unszolására újra bemutatta a módszert. „Lenyelt” egy epret és néhány perc múlva újra kiköpte, felért egy cirkuszi bűvészmutatvánnyal. Majd bemutatta, hogyan kell egész testében reszketni, hogy elkerüljön egy injekciót. Keserű tapasztalatait úgy szerezte, hogy tíz évet töltött különböző pszichiátriai intézetekben, ahová hite miatt került. Később átadott nekünk egy papírt, amelyre szomorú történetét leírta. Bár néhányszor átfogalmazta, mégsem tudta befejezni. Íme a történet:

„Huszonöt éven át úgy éltem, mint egy tökfilkó. Majd a katonaság letelte után bolonddá nyilvánítottak. Egyszerű hitem miatt ért ez a büntetés. Isten erre hívott engem. Mindig szólt hozzám, és tanított. Az emberi beszéd szegényes ahhoz, hogy kifejezze a szenvedés kelyhének súlyosságát és keserűségét, amelyet mennyei Atyám akaratából kiittam – az igazságért és az igazságosságért.

Számomra az élet nem jelent örömet, és ez nehéz, mert szeretem az igazságot, és semmi rosszat nem tettem. Állandó gyötrelmekből és megpróbáltatásokból állt.

Az életet nem ismertem meg, nem tudtam megházasodni. Nem is csavarogtam, ehhez Isten nem hagyott nekem időt. Tíz év pszichiátriai klinikákon – így hívott engem az Úr. A gyötrelmekben és súlyos szenvedésekben Ő soha nem hagyott cserben.

A katonai szolgálat után, 1953 és 1956 között Istennek úgy tetszett, hogy csodát tegyen velem. A honvédség után megszereztem a jogosítványt motorra. Egy év és három hónap elteltével Isten arra indított, hogy a motorozást sportszerűen folytassam, és motorszerelést tanuljak. Saját motorom ennek ellenére ne legyen. Gyermekkoromtól kezdve vágytam rá, hogy technikával foglalkozzam. Az első edzés után Istennek úgy tetszett, hogy szakmatanulás miatt városba költözzem.

1958. május 18-án, vasárnap a bijszki szeszgyárban munkanap volt. Kb. 7 hónapja dolgoztam ott. Segéd munkásnak vettek föl, időközben ismereteket szereztem, sikeresen vizsgáztam, és előbbre jutottam. Előléptem lakatossá, és végül villanyszerelővé. Öt szakma közül a villanyszerelés volt leginkább kedvemre való: szabad levegőn voltam, és a munka nagyon egyszerű. De nem az volt rendelve számomra, hogy sokáig ott dolgozzam. Május 18-án...”

Itt megszakadt Dimitrij testvér vallomása. Nem tudott erőt venni magán, hogy leírja, hogyan kezdődött május 18-án, vasárnap a keresztútja, hogyan érkezett meg az „Elsősegély”, és goromba, egészségtől és erőtől duzzadó mentősök minden nehézség nélkül elszállították a

pokol utolsó körébe, a pszichiátriai klinikára, ahol az embernek semmiféle joga nincs, és ahol fokozatosan szétroncsolják az agyát, lelkét meggyötrik, és testét halálos mérgekkel telítik.

A sztarecek

A sztarecek a kolostor büszkeségei. Éleslátásuk, bölcsességük és szentségük híre egész Oroszországban elterjedt. Jönnek a sztarecekhez Kazahsztánból és Szibériából, északról és Ukrajnából. Sokan egyszerűen azért jönnek, hogy áldást kapjanak tőlük, mások csupán látni akarják őket. Nehéz eljutni egy sztarechez beszélgetésre, mert rengetegen vannak, akik erre vágnak, s bárhol tartózkodnak, ott hatalmas embertömeg veszi körül őket. Már megtérésem előtt hallottam jóga-barátaimtól a nagy „guruk”-ról – így hívták Jakov atyát és Antonij atyát (a sztareceket fiktív névvel jelöljük), a pecsori kolostor nagyhírű sztareceit. A sztarecek mindenkivel foglalkoztak, akár jóga-követőkkel is; ezalatt csodálatosan megértették, hogy a modern Oroszország körülményei között az Istenhez vezető utak még kifürkészhetlenebbek lettek, mint korábban. A jóga sokunk számára első lépés volt Krisztus felé.

Tichon atya

Tichon atya volt az első sztarec, akit látnom sikerült. Egy Riga melletti női kolostor kicsiny fatemplomában tartott hosszú istentiszteletet, s a kolostor ebédlőjében elfogyasztott szerény közös étkezés után az emberek megindultak Tichon archimandrita¹¹ házikója felé. Már korábban is a legszokatlanabb dolgokat hallottam erről a nyolcvanéves sztarecről. Mesélték, hogy egyszer lemerült a folyómeder fenekéig, mégis imádkozni kezdett, kezeit keresztbetéve mellén. Ekkor a vadul áradó folyó – amely a tavaszi magas vízálláskor kilépett medréből – kilökte magából, s így menekült meg. Mint csaknem valamennyi sztarec, Tichon atya is hosszú éveket töltött fogolytáborokban és börtönökben; kb. 25 évről lehetett szó. Azt beszélik róla, hogy fogolytáborok embertelen életkörülményei ellenére – amelyek arra szolgáltak, hogy elpusztítsák az embereket – mindig talált időt a napi istentiszteletre. Egy órával korábban kelt mindenkinél, és csöndben misézett. Este még kitakarított a többi fogoly után is – betörőkkel volt összezárva – és sohasem hallottak tőle szemrehányást, sohasem próbált senkit részvételre biztatni vagy rábeszélni. De ahogy az asszonyok mesélik, a Tichon atyával raboskodó betörők nagy része mélyen hívő emberként került szabadlábra.

Az archimandrita háza előtt hosszan sorakoztak az emberek. Nemcsak egyszerű asszonyok, hanem művészek is Moszkvából és néhány hippi, jókora kereszttel a mellükön.

Szerencsém volt – a sztarec alkalmasnak találta az időt, hogy még vesperás előtt fogadjon. Ez mindjárt azután történt, hogy kereszténnyé lettem. Még azt sem tudtam, milyen keresztény: ortodox, katolikus vagy lutheránus, annyira jelentéktelennek tűntek számomra különbözőségeik. De ettől eltekintve rengeteg kérdésem és kételyem volt. Hiszen még nagyon keveset tudtam a kereszténységről. Nem volt szabad a sztarecet sokáig háborgatni, ezért kiválasztottam egyet azok közül a kérdések közül, amelyek legjobban nyugtalanítottak:

– Ön a prédikációjában egész idő alatt az istenfélelemről beszélt. De miért kellene félnünk: az egész világ tele van az Úr dicsőségével, nem mondta-e maga Isten, az Úr, hogy „a világ fejedelme kiűzetik a világból”? Nem lettünk-e végérvényesen megszabadítva a Gonosztól?

Tichon atya felelete meglepett:

– Maga úgy gondolkozik, mint Ádám a Paradicsomban. Még nem igazi keresztény, mert még nem értette meg, hogy az igazi keresztény a kereszt útját választja, és a legnagyobb

¹¹ Archimandrita = az orosz kolostorok főnöke, főapátja.

boldogsága abban áll, hogy Krisztus keresztyét hordozza. De ne siessen: idővel mindezek a maga számára is föltáruulnak.

És valóban: hamarosan véget ért számomra az újonnan megtértek kezdeti eufórikus állapota, nemvárt próbatételek a valóság talajára állítottak. Akkor kezdtem a szenvedést éppoly nyitottan vallani, mint az örömet, amit Isten olyan bőségesen juttatott nekem. És megértettem az Evangélium szavait: „az én igám kedves, az én terhem könnyű.”

Jakov atya

A sztarecek valóságos orvosok. Soha nem hallottam tőlük üres, hízelt szavakat. A tőlük kapott orvosság gyakran keserű, de mindig hatásos. Soha senki nem megy el egy sztarectől kétségbeesve, vagy akárcsak szomorúan. Mindenki megvigasztalódva távozik, ragyogó, megfiatalodott arccal. Nemcsak a szellem és lélek bölcsessége hatékony bennük, hanem imádságuk és konkrét szeretetük ereje is, amit mindenki azonnal megérez a velük való találkozásakor. A hatékonyságot fokozza a nép határtalan bizalma irántuk. Oroszországban ezer és ezer ember él abból az emlékből, hogyan beszélgettek a sztareccal, milyen tanítást adott neki. A sztarec isten ikonja (képmása). Hacsak egyetlenegyszer látta őt az ember, megérti, hogy ezután nem élhet úgy, mint eddig, hogy ettől a perctől fogva egyéni sorsa is átértékelődik ennek a szépségnek és ennek az áldott fénynek a ragyogásában. A sztarec személyes szentsége felszólítás és kihívás. Barátnőm egyszer így szólt: „Ha Jakov sztarec ilyen, milyen lehet akkor maga Krisztus?”

Jakov sztarecet, akiből sugárzik a szeretet, mindig óriási embertömeg követi. Az emberek egész konkrétan tapasztalják a belőle áradó áldás bőségét. Ez néha teljesen átcsap pogány fetisizmusba: sokan tolonganak csak azért, hogy a sztarec ruháját érintsék. Azt állítják, belőle is „erő megy ki”.

Természetesen a sztarecek küzdenek a személyük ilyen bálványozása ellen. Az alázat a legfőbb jellemvonásuk. Jakov sztarec gyakran mondja önmagáról: „Én az emberek lábtörlője vagyok.” Máskor meg: „Mindig a pad alatt találok magamat, ahányszor megpróbálok fölugrani rá. Föl akarok rá lépni, de az rám esik. Mindig újra föltápaszkodom, és ismétlődik minden, anélkül, hogy belefáradnék.”

Jakov atya mint pap, nagy szellemi nyitottsággal rendelkezik. Jómagamat és több „intellektuális” hívőt, akik rendkívül toleráns embereknek tartottuk magunkat és semmin nem csodálkoztunk, a sztarec széles látókörűsége mégis ámulatba ejtett: olyan tágasság volt ez, amelybe ugyanakkor egy csöpp „liberalizmus” vagy közömbösség sem keveredett. Ez is, és a bátorsága is belső békéből fakadt, a lélek erejéből, és Istenbe vetett bizalmából.

A sztarec rendkívül nagy megértéssel viseltetett a szenvedés iránt. Emlékszem, hogy egyszer a Mennybemenetel templomban az istentisztelet után hosszan sorakoztunk, hogy szent áldását fogadjuk, és megcsókoljuk a kezét. Ekkor egy ember lépett a templomba. Nikoláj volt az, egyik ismerősöm, aki most érkezett meg Pecsoriba a busszal. Maga mögött hagyott egy világot, amely számára telve volt megoldatlan, tragikus konfliktusokkal, családjában és munkájában egyaránt. Fáradt, fiatal arcán a katasztrófa és a magáramaradottság tükröződött. Egy hosszú istentisztelet után ez az arc ijesztő kontrasztot képezett a többiek békés és kiengesztelődött arcával. Nikoláj bizonytalan léptekkel odament az áldásra várakozó sor végére. De a sztarec rögtön fölfigyelte rá, odament hozzá – most látta először – átölelte, megcsókolta a homlokát, az arcát mindkét oldalról, és a tarkóját. Így csak egy anya tudja becézgetni szenvedő gyermekét. Megkérdezte Nikolájt, honnan jött, és mikor tudna eljönni hozzá gyónásra. Valahányszor erre az eseményre visszagondolok, úgy tűnik, én még távolról sem vagyok keresztyén, és kemény köszívem van.

Én magam is tapasztaltam a sztarecből áradó szeretet erejét. A vele való beszélgetés során vált bennem élménnyé az egész világgal való kiengesztelődés. Ez a kiengesztelődés magába

ölt nemcsak minden embert, hanem az állatokat, vagy akár a köveket is. Abban az időben tudatosult bennem, hogy miért nevezzük a Szentlelket Vigasztaló Léleknek. A Szentlélek velünk volt. A sztarec szigorúan és kertelés nélkül beszélt nekem a hibáimról, a türelmetlen sietségről és éretlenségemről; de megvigasztalódva távoztam tőle, a mennyországban éreztem magamat. Sohasem rejtette el vigasztalási szándékát. Gyakran mondta beszélgetés közben: „Na, na hogyan vigasztaljalak még?” A szeretete annyira tapintatos volt, annyira gyöngéd és ugyanakkor erős, hogy sohasem féltem teljesen nyíltan beszélni vele, és mindent el tudtam neki mondani, ami nyomasztott. Úgy beszélt, mint aki minden fűszál előtt fejet hajt. Nem azt mondta, hogy „alma”, hanem „almácska”. Ő maga Istenben megújult és fényétől átjárt személyiség volt, és az egész őt körülvevő világban fölcsendült Isten harmóniája, és megnyilvánult Isten ereje.

Jakov atya feleletei nem maradtak meg az általánosságnál. Amikor egy emberhez beszélt, mindig teljesen konkrét volt. „Minden embernek megvan a maga egyéni útja Istenhez. Mindenkiné a saját mértéke szerint kell adnom,” – mondta egy alkalommal.

Emlékszem, amikor egyszer jelenlétemben néhány nővel beszélt, akik áldását kérték házasságukhoz. A házasságok és válások kérdése Oroszországban ezekben a nehéz időkben már egészen drámaivá vált. Ritkán fordult elő, hogy egy házasságot normálisnak, vagy sikerültnek lehetett nevezni. Az országban a házasságok fele válással végződik. Ezért a sztarecek nem adják hozzá egykönnyen áldásukat. Az egyiknek azok közül, akik a sztarec áldását kérték, Jakov atya fölvetette a kérdést: „Világra tudsz-e hozni egy szentet? Ha kész vagy erre, menj férjhez, ha nem, nem áldom meg házasságotat.”

Egy másíknak ezt mondta: „Te művelt nő vagy, számodra mindeddig a tudomány volt a legfontosabb. De a házasság sok áldozatot kíván. Kész vagy-e feladni tudományos munkásságotat, hogy időd nagy részét számodra unalmas dolgokkal, mindennapos feladatokkal, bevásárlással, mosással töltsd? És ha gyermekeid születnek, vonakodás nélkül meg kell hoznod ezt az áldozatot. Gondold meg mindezt!”

Mindig, mindenkiné így beszélt, állapotának megfelelően.

Nekünk, neofitáknak előszeretettel mondogatta Jakov atya: „Készüljete föl egy nagyon hosszú útra, és ne siesséte el a dolgot.” Ugyanakkor nagyon igényes volt, szigorúan ügyelt arra, hogy lelki gyermekei „fejlődjene”, „győzelemről győzelemre haladva”.

Antonij atya

Antonij atya országszerte ismert exorcista. Sovány, kicsi és teljesen ősz, alig hatvanéves szerzetes. Az egész országból jönnek a kolostorba megszállottak, örvöngősek, és olyanok, akik egyszerűen csak betegek. Érdekes, hogy a közönséges hétköznapi életben ezek az örvöngősek és megszállottak semmiben sem különböznek a többi embertől. A kolostor mindent nyilvánosságra hoz az emberből: a benne rejtőző legjobbat is, és a legrosszabbat is. Ezek a szerencsétlenek legtöbbször nők. Vannak férfiak is, de kevesebben. Sokakat közülük a világban állandó, elviselhetetlen teher nyomaszt. Ez az érzés hajtja őket a kolostorba, hogy ott szabadulást keressenek. A pecsori kolostorban időnként a liturgia alatt is hangos üvöltözést, kiáltozást lehet hallani: egyesek állati bömbölést hallatnak, mások újra meg újra a földre vetik magukat, ismét mások dühükben istenkáromló szavakban törnek ki. Nem könnyű dolog egy ilyen üvöltöző asszonyt a szentáldozáshoz vezetni – néhány ember minden erejét latba veti ehhez. Mindig újra ámulatba ejtett az áldoztató pap tökéletes nyugalma. Úgy cselekedett, „mint akinek hatalma van”, mint egy orvos, mint aki győzelmet arat. A szent adományok vétele után az üvöltözők általában megnyugodtak, arcuk lágy és szelíd lett, sokan hang nélkül sírtak.

Antonij atya hetenként kétszer végzett exorcizmust. Idegenek nem lehettek jelen. A sztarec néhány órán át meghatározott imádságokat mondott egymás után. Néha egy fiatal

szerzetes segített neki. Mindenki más, aki rajtuk kívül a templomban volt – kb. húsz személy –, mint paciens jött a sztarechez. A megszállottak kezdetben kiabáltak, leköpték a sztarecet, fetrengtek a földön. De lassacskán elcsendesedtek, egyesek a sztarecnek kezdtek segíteni, mások gyertyákat állítottak, bekapcsolódtak az imádságba.

A szovjet törvények szerint ez tiltott gyógyításnak, kuruzslásnak számít. Aki diploma és orvosi igazolvány nélkül gyógyít, azt szigorúan megbüntetik. Azok után, amiről itt a kolostorban hallottam, Antonij atyát a rendőrségen néhányszor nagyon megverték, azaz majdnem agyonverték. „Az ördög bosszúja” – mondja a nép. Más szerzetesek is jelen voltak, amikor brutális módon a szemeit verték. Megkérdeztem valakit a kolostor lakói közül: „Dehát miért nem próbálták megvédeni?!” A szerzetes így válaszolt: „Nem szerzetesi viselkedés az, hogy Isten tetteibe beleártsuk magunkat. Antonij atya el akarta fogadni a szenvedést és kész volt azt magára venni.”

Alipij atya

Alipij atya kolostori előljáró. Gyakran kint áll kis házának erkélyén, és kicsit úgy viselkedik, mint aki bolond lett Krisztusért. Az érkezőkkel gyakran folytat dialógust odafönről. Emberismerete megtéveszthetetlen. Egyszer egy fiatal nő lépett az erkélyhez, jól öltözötten és lesütött szemekkel: „Alipij atya, áldjon meg engem, be akarok lépni a kolostorba.” „Te a kolostorba? Nem adok ehhez áldást.” Majd kissé bosszúsan folytatta: „Menj el a kórházba ápolónőnek. Inni fogsz majd, meg veszekedni, de ez a munka mentséget jelent számodra. A kolostorban viszont tönkremennél. Nem áldalak meg.”

Gyakran néznek be a kolostorba turista csoportok. A céljuk „kulturális emlék megtekintése”, látni akarják a szerzetesi élet egzotikumát. Ezek a turisták többnyire elbizonytalanodnak itt. Sokan közülük félnek egy számukra érdekes, de teljesen idegen világba belépni, nem tudják, kihez forduljanak, kitől kérdezősködjének, nem tudják, hogyan mozogjanak, hogyan viselkedjenek a szokatlan körülmények között. A szerzetesek megfontolt mozgásának szépségéhez viszonyítva ezek az izgága turisták abszurdnak és elvesztettnek látszanak. Egyesek észrevehetően szégyenkeznek kíváncsiságuk miatt. Némelyek – nem sokan vannak ilyenek – provokatív módon lépnek föl. Hívó fiatalokat látva – mint amilyen barátnőm és én voltunk – teljesen dühbe jönnek. Hogyan lehetséges, hogy a tudomány és a kozmosz évszázadában intelligens arcú fiatalok a kolostorban keresztet vetnek magukra, hajlonganak, és fejüket kendővel fedik be. Tisztára elvesztették az eszüket! Néhány különösen heves turista eltökélt szándéka, hogy felveszi a harcot a vallásos ámitókkal. A szerzetesek hallgatagon teszik dolgukat, nem törődnek velük, de Alipij atya nem zárkózik el attól, hogy szóba álljon az ateistákkal.

– Nem szégyelli magát; a nép szeme elé kerülni? – kiáltja a legharcosabb ateisták egyike.
– Ön parazita, a nép nyakán élősködik. Kinek a kenyerét eszi?

– De hiszen mi is a nép vagyunk – feleli Alipij atya nyugodtan. – Nem szabad minket elválasztani a néptől. Szerzeteseink közül például tizenöten harcoltak a világháborúban is. Jómagam is.

Természetesen Alipij atya nem kezdte magát azzal mentetgetni, hogy a kolostorok manapság bevételek 60%-át leadják az államnak. „Adót” fizetnek, és az állam, amely az egyháztól el van választva, irigykedhet, hogy a kolostori gazdaságok milyen jól szervezettek, hogy a szerzetesek imádságos buzgósággal dolgoznak, hogy a zarándokok kitüntetésnek tartják, ha részt vehetnek a kolostori munkában. A kolostorok konyháiról az éhező országban egész falvakat látnak el ennivalóval.

Alipij atya egyébként művész. Nagyon szereti az alkotó fiatalokat. Vallásos művészeink gyakran felkeresik, hogy tanácsot kérjenek tőle, és áldását elnyerjék. A tegnapi pogányok és

szkeptikusok, azok, akik minden erkölcsi normát és autoritást elutasítottak, ma tisztelettel és meghatott hangon ejtik ki a nevet: „Alipij atya”.

Egy emigráns naplójából

Az előzmények

Közel egy esztendeje kezdődött: 1979 szeptemberében életre hívtuk országunkban az első nem hivatalos szabad nőmozgalmat. A kezdet „A nő és Oroszország” c. folyóirat alapítása volt, amely napjainkban sok európai és nem európai nyelven is megjelenik, és amely az alig elindult mozgalmat egyszeriben világszerte ismertté tette.

Hatvan évig tartó hosszú hallgatás után az orosz nők elkezdtek problémáikról beszélni. Egy nyugati újság – persze szovjetbarát beállítottságú – nem minden ironia nélkül megállapította: „Az orosz nők nem beszélnek, hanem üvölnének.” És ez nem volt teljesen hamis; a megkínzott női lélek sírása, nyögése, panasza csapódott le folyóiratunkban. Természetesen történtek próbálkozások a kérdés teoretikus, vagy objektív megközelítésére is, de leginkább a közvetlenség jellemezte lapunkat, és ez tette annyira élővé. A nők nyíltan és tájékozottan beszéltek mindarról, amiről országunkban tudatosan hallgatnak: az életundorról, mert az életet lezüllesztették az életben maradásért való mindennapos küzdelemmé; a fojtogató légkörű társbérletek lidércnyomásáról, az úgynevezett ingyenes egészségügyi ellátás elviselhetetlen helyzetéről, a részeire hulló családokról, a prostitúcióról, és még sok-sok egyébről.

Bombaként hatott a „Nő és Oroszország” almanach. A nőkérdés problematikája volt a központi téma, amely, mint sugárnyalábokat, magába gyűjtötte az élet valamennyi részterületét, a leglényegesebbektől a jelentéktelenekig. A nő szenvedése a legkonkrétabb, legszenbetűnőbb és a legkevésbé megbocsátható. A nők nálunk kétszeresét, ha nem háromszorosát szenvedik annak, amit egy férfi: ugyanúgy dolgoznak, mint a férfiak, mert egy keresetből nem lehet megélni. Kínlódnak a háztartással, amely a Szovjetunióban minden kényelmet nélkülöz. Hozzátehetjük még: iszákosság, mindenütt sorban állás, fokozódó éhezés – és lassan kirajzolódik – habár elmosódottan – a kényszerű mártír, az egyszerű orosz asszony képe.

De nemcsak ezek a szociális kérdések foglalkoztattak minket. A beinduló mozgalomnak csaknem valamennyi résztvevője hívő keresztény volt. Ezért kapta mozgalmunk a „MÁRIA” nevet. Beláttuk, hogy szociális változások sem a férfit, sem a nőt nem fogják felszabadítani, csak ha a belső átalakulás is megtörténik, minden egyes lélekben, az egész társadalomban. Azt mondtuk, hogy a nő csak az egyházban lehet szabad. A nők évkönyvének kiadói, szerkesztői már korábban is jó ismerősei voltak a KGB-nek: Julia Voszneszenszkaja, Natalja Malahovszkaja, Tatjana Mamonova és én. Már korábban is megtörtént, hogy figyeltek, lehallgattak és letartóztattak minket. De „A nő és Oroszország” füzeteinek megjelenésével megkezdődött az igazi üldözés. A nyugati nőmozgalmak védelmének köszönhattük, különösen a feministáknak – akik pedig a mienkétől teljesen eltérő programmal rendelkeznek –, hogy nem semmisítettek meg minket mindjárt az első napon. Csoportunk egy teljes évig fennállt és tevékenykedett: női konferenciákat hívtunk össze, a folyóiratot továbbra is megjelentettük, tiltakoztunk az afganisztáni háború ellen, segítettünk mindenkinek, akinek csak tudtunk.

Egy héttel a moszkvai olimpiai játékok megkezdése előtt választás elé állítottak minket: börtön, vagy emigráció. Nyugatot választottuk, így azután 1980. július 20-án megérkeztünk Bécsbe, mi, a nőmozgalom alapító tagjai. De helyünkre azonnal beálltak más keresztény nők, és nem sikerült a nőmozgalmat tönkretenni. Gyóntató atyám kívánsága volt, hogy emigrációba menjek, és ne a börtönbe, és áldását kaptam ehhez. Tehát az emigráció is az egyház iránti engedelmességem kifejezése.

Emigrációban

1980. július 29.

Megérkeztem Bécsbe. Mit is éreztem? A szabadság érzése volt? Nem. Oroszországban is szabad voltam. A szabadság Isten ajándéka. Kötelezettség, és nem jog. Az volt az érzésem, hogy a formák világába kerültem. Ebben a világban minden kifejező volt, minden eszmei tartalom kellemes csomagolásban jelent meg. Itt minden dolog tetszeni akar, igyekszik, hogy valamiképpen az ember szolgálatára legyen. Az a mód, ahogy Nyugaton az ember középpontban áll, az antropomorfizmusnak ez a fajtája nagyon meglepett.

Oroszországban életerőnknek legalább a fele elment arra, hogy száz akadályt legyőzzünk, amelyek az értelmetlen és nehéz életkörülményekkel függnek össze: az utca zaját, a tolongást az üzletekben, a szóváltást az élelmiszerboltokban, a tömegközlekedési eszközökön utazva az állandó küzdelmet, az általános durvaságot és ingerültséget stb. – ezek a nehézségek itt nem léteznek. Vannak azonban más milyenek: olyan sok szépség kínálja magát, annyi dolog képes az embert magával ragadni, ha nincs eléggé az égre irányulva. Itt a föld képes téged örökre magához bilincselni.

1980. augusztus 1.

Az első interjúk, sajtótudósítók. Alig érkeztünk meg Nyugatra, vége hossza sincs a nyilvános fellépéseknek. Óriási előadótermekben tartok előadásokat, lelkes fogadtatások, tetszésnyilvánítások. Rövid idővel ezelőtt még Leningrádban vártam nap mint nap, hogy egyszer az utcán megvernek, egy autóba tuszkolnak, vagy az elmeegógyintézetbe szállítanak. Mintha csak tegnap lett volna, hogy egyetemi társaim, akikkel egy évfolyamba jártunk, menekülnek tőlem, átmennek az utca túloldalára, hogy szüleim szégyellnek engem.

Alig fogom föl az itteni nyüzsgést, csak rettenetesen fáradt vagyok, szeretném magamat kialudni, a bécsi levegőből nagyokat szippantani. A hozzám intézett kérdések mindig ugyanazok: „Hogyan kezdődött Oroszországban a nőmozgalom? Mit hozott az 1917-es forradalom az orosz nő számára? Mik az ön tervei a jövőre nézve?”

Néhány általános jellegű sajtókonferencia után megkerestek a különböző napilapok és folyóiratok újságírói. Mennyire vártam, hogy katolikusok jöjjenek, vagy evangélikusok, vagy valaki felekezeti testvéreim közül. De egyáltalán nem jöttek. Mindenekelőtt a feministák özönlöttek el minket. Nagyon kedves, értelmes nők, függetlenek és radikálisak. Nagyon csodálkoztam, hogy ezek a szimpatikus nők „boszorkányok”-nak nevezik magukat. Rendkívül furcsa volt a jó szándékú és nyílt tekintetű amerikai költőnőt, Robint látni, és azt hallani tőle: „Boszorkány vagyok”.

Természetesen ennek a szónak semmi vallási tartalmat nem tulajdonítanak, hanem a mártír-ideált látják ezekben a szerencsétlen, inkvizíció által elítélt, megégetett nőkben. Azon a véleményen vannak, hogy koruk „haladó” asszonyai voltak: orvosnők, szülésznők, értették a természet szavát, közelebb álltak a kozmoszhoz. Pszichológiai oldalról nézve, nekünk, akik Oroszországból jöttünk, szintén tetszett a nyugati feminista nők típusa. Igyekezetükben, hogy a végsőkéig elmenjenek abban, ahogy félelem nélkül elvetik a közvélemény konvencióit, van valami bátorító, kreatív mozzanat.

A legfőbb beszédtema, ami azután a feministákkal való vitát is kirobbantotta, a kereszténység volt. És itt nem kevés erőfeszítembe került megmutatni, hogy a mi orosz „feminizmusunk”-nak miért volt kezdettől fogva vallási karaktere, és miért egyedül az egyházban található a modern orosz nő szabadságot és vigaszt, erőt az élethez és bátorságot a cselekvéshez.

Nálunk mind a mai napig egyedül az egyház foglalkozott a „nőkérdés”-sel. Csak az orosz papok hoztak megváltást a nevelés, a szerencsétlen házasságok, a magzatelhajtások, az

alkoholizmus fájó problémáira. Egyházunk ma 90%-ban nőkből áll. Megpróbálok nyugati barátnőimnek arról beszélni, hogy az egyház a legelőbb szervezet, ami csak létezik, hogy az egyház Krisztus teste... De még csak azt sem értik, mi az, hogy „misztérium”.

Ezért megkísérlem a „személy” fogalmából érthetővé tenni a kérdést. Beszélek az egzisztencializmus és a pszichológia fogalmaival a kereszténységről, arról, hogy infantilizmusunkból és egyoldalúságunkból a kereszténység gyógyított meg, és általa lettünk érett, teljes értékű emberek.

Rájövök, hogy számukra a kereszténység nem más, mint erkölcsi előírások kódexe és tilalmak rendszere. Még a Legszentebb Őrőt is úgy tekintik, mint valami félelmetes erkölcsi absztrakciót, éppen őt, aki annyira közel áll hozzánk, és annyira egy velünk.

És így abban a szerencsében volt részem, hogy olyan embereknek beszélhettem az Istenanyáról, akik már régóta hallani sem akarnak a kereszténységről. Szeretettel beszélhettem róla ott, ahol halott erkölcsi ideált csináltak belőle, ahol már nem is emlékeztek rá, vagy nem tisztelték. Mertem-e valaha is álmodni erről?

Természetesen, mindeddig nem nagyon sikerült meggyőznöm a nyugati feministákat. De már az is jó, ha láthatják, hogy milyen hatékony a kereszténység a gyakorlatban, ha láthatják, amilyen eredményesen felülkerekedik az akadályokon. És Isten, az Úr talán egyszer számukra is kinyilvánítja azt, ami számunkra az első Péter levél megfogalmazása szerint a női ideált jelenti, ami felülmúl minden bátorságot és hősiességet: „a rejtett belső ember a szív el nem múló ékességével, a lélek szelídségével és békéjével.”

1980. augusztus 20.

Életemben először láttam vallásos adást a TV-ben. Hálát adok Istennek, hogy nálunk ateizmus van és nincs „vallásos nevelés”. Amit ez az ember a képernyőn művelt, az sokkal alkalmasabbnak látszott arra, hogy tömegeket távolítson el az egyháztól, mint a mi fizetett ateistáink ügyetlen fecsegése. Elsőrendű eleganciával öltözötten a szeretetről beszélt egy önelégült prédikátor. De a viselkedési módja már eleve kizárta a prédikáció lehetőségét, sőt, egy másik emberrel való egyéni beszélgetést is lehetetlenné tett volna. Unalmas, rossz színész volt, betanult gesztusokkal. Nem volt arca. Most értettem meg, milyen veszélyes dolog Istenről beszélni!

Minden egyes szónak teljes egészében hitelesnek kell lennie, olyannak, mint egy bemutatott áldozat. Különben jobb, ha hallgatunk.

1980. szeptember 5.

A szépség, Európa ápoltsága és festői, vidám, csilingelő szépsége az autóbuszom ablaka előtt száguld tova. Újra meg újra eszembe jutnak otthoni utazásaink: kicsiny vasútállomások, alacsony egü falusi tájak, végeláthatatlan, elhanyagolt szántóföldekkel, az útszéleken mindenütt hulladék; feldúlt, műveletlen földek elárvultan, és hüen tükrözve lelkiállapotunkat.

Ezzel szemben Európa... Egy orosz szemével nézve úgy tűnik, hiányzik a tér tágassága – másrészt viszont: mégsem szűkölködnek. Az Alpokat, a virágokat, az erdőket sokkal szebbnek látom, mint amilyenek korábban képekről ismertem. De sebzett szívem mindennek a visszáját érzékeli: minél szebb a busz ablakain át élém táruló táj, annál mélyebben mar belém a fájdalom. Lermontov szavai jutnak eszembe: „Olyan az élet, mint vendégség egy idegen ünnepen.”

Már egy hónapja, hogy állandó mosolygó arcokat látok magam körül; mindenki kedves, jó szándékú, segítőkész. De a lelkem mélyén keserűség van. Misa arcára gondolok. Az emlékkép határozott és élő. Misa egy ismerősöm, akit gyakran meglátogattam a leningrádi pszichiátriai klinikán. Nemrég lett keresztény. A szomszédai bevitték az elmeorvosintézetbe. Szerencsére ez az intézet nyitott típusú, és nem börtön – klinika, a betegek vasárnaponként meglátogathatók. Utolsó vasárnapomat nála töltöttem. Elkezdtek

gyógyszerekkel etetni, ami azt jelenti, hogy szép lassan megölik. Ez az egykor oly életerős, csillogó szemű fiatalember most kornélkülivé vált, felpuffadt arca kifejezéstartalont nélkül, érdeklődés nélküli, merev tekintetű. Ez az arc még sokáig el fog kísérni, mint föl-fölbukkanó emlék abból a másik világból, ahol nyíltan terpeszkedik a gonoszság, és ahol lehetetlen nem reagálni a szenvedésre.

Itt még az étel is megtévesztő, amit elém tesznek. Minden olyan ízletes, változatos, sok mindent most kóstolok meg először. És újra, mint csendes szemrehányás, az emlékezés Oroszországra. Az éhezés vidéken, a gyermekek tej és zöldségleves nélkül, a kimerítő sorban állások a legszükségesebbekért.

És az öregeink! Itt egy ötvenéves nő egész fiatalnak látszik. Mindig melléfogok az emberek életkorát illetően. Nálunk egy ötvenéves nő már öregasszony. Betegesen elhízott, vagy éppen ellenkezőleg: természetellenesen lesoványodott orosz asszony, idő előtt megöszült férfiak, akik a mértéktelen vodkafogyasztás miatt már beszélni sem tudnak, beteg gyerekek; – keresztény voltam boldog és derűs éveim során most először annyira égetett a visszaemlékezés fájdalma, hogy haragot éreztem azok iránt, akik minderről tudnak. Tudják, milyen „normális” az emberek élete Nyugaton, és tudják, milyen nálunk. Tudatosan irtják a szépet, miközben az egykor gazdag országot sivataggá változtatják. Egy modern regényíró mondta: „Az orosz szenvedésen föl kell háborodnia a világ jóérzésének.”

1980. október 7.

Milyen titokzatos dolog is a szabadság. Olyan, mint a levegő. Az ember akkor kezdi értékelni, amikor elveszíti. Látom, hogy a nyugati ember is alig szabad. És főleg: igen kevésbé vágyik szabadságra. Itt a nihilizmusnak egy másik oldala mutatkozik meg. Nem úgy, mint nálunk. Egy példa: Tegnap vonattal érkeztem meg a nagy német város, Frankfurt am Main pályaudvarára. Óriási állomásépület, tetején gigantikus neonbetűk: „MM”. Megkérdeztem kísérőmet: „Mit jelent ez? Valami különleges szimbólum, jelszó, vagy nevezetesség?” Mindent elborít a reklám tolatkodó világa. A moziban például olyan titokzatos-szuggesztív hangon beszélnek jelentéktelen dolgokról, mosóporokról, vagy valamilyen kefékről, mintha a legfontosabb, nélkülözhetetlen lenne.

Más dolgokról viszont, amik tényleg mindenki számára nélkülözhetetlenek – a lélekről, az élet értelméről, a megváltásról – mintha itt a papok is szégyellnének nyíltan beszélni. Ez valóban egy visszajára fordult és eltorzult világ!

Emlékszem egy papra, akivel nemrég találkoztam. Részt vettem egy kiránduláson, amit egy falu plébániai közössége szervezett. A fiatal, vidám, sportoló típusú lelkész egész nap beszélt. Az alatt a két nap alatt, amíg az autóbusszal úton voltunk, mindenről beszélt: repülőgépekről és fociról, a választásokról és az evésről. Sokat nevetett, és igyekezett mindenkit mulattatni. A tömegszórakoztatás egy módja. Ezalatt az ablakon át elképzeltetetlenül szép világ tárult elénk: meredek hegyoldalak mélykék, viola és más földöntúli színekben, amiről a zsoltáros szavak jutottak eszembe: „Csodálatosak a Te műveid Urunk, Istenünk! Bölcsességed alkotott mindent.”

Később, amikor hazaérkeztünk, megkérdeztem: „Miért nem beszélt egyetlenegyszer sem Istenről? Miért nem szólt egy szót sem Isten szép világáról?” A válasza: „Ha elkezdek Istenről beszélni, elveszítem embereimet és magam maradok.” „De hiszen a magányosság nem bűn” – mondtam, s arra gondoltam, nem igaz, hogy elveszítené az embereket. Hogy figyeltek rám ugyanezek a falusi emberek, amikor a mi egyházunkról és egyáltalán az egyházról, az imádságról beszéltem nekik. Hogy kértek újra meg újra, hogy még folytassam.

1980. december 25.

Itt hallottam először ilyen kérdést egy újságírótól: „Ön miért nem akar pap lenni?”

Meg kell vallanom, hogy egy orosz-ortodox nő számára ez a kérdés egészen bolondul cseng. A mi „feminista” mozgalmunkban miért nem merült fel soha ez a kérdés? Keresnem kell a választ. Az Úr szavai jutnak eszembe: „Aki közületek első akar lenni, legyen a szolgátok. A mi egyházunkban nem beszélnek ilyen világias problémákról, mint egyenrangúság, vagy nem egyenrangúság. Ott más törvények érvényesülnek. A menny van ott jelen, amely lejött a földre. Asszonyaink tisztelettel viseltetnek a papok iránt, és azt is tudják, mekkora felelősséget hord minden pap Isten és emberek előtt. Az asszonyok azon a nézeten vannak, hogy egy pap keresztje súlyosabb, mint a nőé, aki nem részesül felszentelésben, és hogy könnyebben megmenti lelkét az, aki egyszerű, jelentéktelen feladatot tölt be. És a következő szavak is érvényesek hívó asszonyainkra, akik ma is megmentői az egyháznak; „Isten azt választotta ki, ami a világ szemében oktalan, hogy megszégyenítse a bölcséket, s azt választotta ki, ami a világ szemében gyöngé, hogy megszégyenítse az erőseket, s ami a világ szemében alacsonyrendű és lenézett, azt választotta ki az Isten, a semminek látszókat, hogy megsemmisítse azokat, akik valaminek látszanak.” (1Kor 1,27-28)

1980. december 26.

Ma életemben először beszéltem egy templomban, egy hatalmas Mária katedrálisban. Amikor F. páter megkért, hogy mise előtt szóljak néhány szót, rettenetesen zavarba jöttem. Gondoltam volna valaha is, hogy egyszer ilyen megtiszteltetésben lesz részem – beszélni a templomban, prédikálni az Úr házában? Hogy eleget tegyek a páter kérésének, összeszedtem a bátorságomat, és vállalkoztam a feladatra. Németül beszéltem. És Isten, az Úr megadta a szavakat és az erőt, hogy beszéljek az orosz egyházunkról, amely a kereszt áldott királyi útját járja. Beszéltem arról, hogy Isten a kövekből is tud „Ábrahámnak fiákat támasztani”. Megpróbáltam felkelteni hallgatóimban a csoda iránti érzéket, hogy felfoghassák Isten iránti mérhetetlen hálánkat – még ma is érzem, hogy váratlanul és érdemem nélkül szabadultam meg, Isten kiragadott egy borzalmas, halálos betegségből.

1981. február 3.

Lehetséges, hogy az emigráció visszavetett? Néha azért könyörgök Istenhez: Add, hogy ne veszítsem el itt egzisztenciámat, lelkemet, ne engedd, hogy az üresség és az unalom tönkretegyen. És én kérem ezt, én, aki minden romantikát és költői „bolondságot” éretlenségnek tartottam, én, aki a kereszténységben a legfőbb realizmust fedeztem föl, én, aki korábbi kedvteléseim miatt szégyelltem magamat, mert pogánynak tartottam azokat, én, aki egykor Dosztojevszkijt is elvettem, mert túl „hisztérikusnak” találtam, ami ellenkezik az igazhitű „józansággal”. És mindezt nem sznobizmusból, nem pusztán neofita buzgóságból. Valóban úgy láttam, hogy a nihilizmus visszataszító, nevetséges és ízléstelen. A liturgia után az egész romantikus és modern kultúra olyan volt a szememben, mint akin nincs „menyegzős köntös”, de magával ragadta az együgyű önimádat. Jézus édességéhez képest minden más kenyér keserű és élvezhetetlen. Hová tűnt ez a jó íz?

Mint korábban, most is az imádság éltet, mint annak idején, most is belső átéléssel vagyok a templomban, és úgy is, mint aki otthon van. De ott Oroszországban az egész élet színültig telve volt, intenzívebb és viharosabb. Nem volt tartalmatlan, és eltekintve a külső nehézségektől, az uralkodó tónus a derű volt; a derű, amely együtt jár a szabadsággal, a derű, amely sebezhetetlenné tett minket. Oroszország ma a pokol kilencedik körén megy keresztül, és ugyanakkor a világ legboldogabb emberei élnek ott.

1981. március 4.

Itt a templomokban nem állnak koldusszegény asszonyok, hanem jól és ízlésesen öltözött emberek. Szinte furcsának tűnik nekem, hogy a templomban látom őket. Sok férfit is lehet itt látni, nem úgy, mint Oroszországban. De hamar észreveszi az ember: a testtartásuk valahogy nem imádságos. Többségük figyelmetlenül és közömbösen áll, karba tett kézzel. Az orosz templomokban ma csak kíváncsi turisták álldogálnak így. Nemrégiben, amikor orosz emigránsoknak tartottam előadást, még élesebben fogalmaztam: „így csak a KGB emberei állnak templomainkban.” Egy hölgy ellenvetette: „De mi már gyerekkorunk óta az egyházhoz tartozunk és megszoktuk”.

Tegnap egy emigráns orosz paptól még megdöbbenőbb szavakat hallottam: „Mi, templomlátogatók...” Nem élnek a templomban, hanem látogatják. Elképzelni sem tudtam volna soha, hogy az embereknek megszokottá válik a templom. Úgy látszik, az egyház a világ legunalmasabb intézményévé válhat. Úgy látszik, az ember képes a hegyeket mozgatni és halottakat életre keltő hit csodáját banalitássá silányítani.

És mégis, ez is az Egyház. És szeretni fogom. Mindennek dacára is. Egyszerű volt a szegény, üldözött, síró egyházat szeretnem. Most megpróbálom szeretni a jólétnek örvendő és önelégült egyházat, amely mindenben ellentmond az alapvető egyházfogalomnak.

Talán az egyháznak ez az „ínsége” is hasznomra lehet. A templom is, amelybe most járok, nélkülöz minden külső pompát. Itt közvetlenül Istenhez megyek, és közvetlenül hozzá szólok. Oroszországban könnyen támadt az emberben némi hiúság, önmagára tekintve könnyen gondolhatott ilyesmit: Itt állsz a templomban, tehát mindenki látja, hogy „hős” vagy, hogy új ember vagy. Ma divat vallásosnak lenni, mint ahogy egykor divat volt forradalmárnak lenni. Természetesen, ez jó divat. Néha a jó is ragályos. De mégiscsak divat. Van benne valami zavaró. Minden divat egyben maszk is, csalóka látszat. Az ilyenről mondja az Evangélium, hogy már „megkapták jutalmukat”. Örülök, hogy az emigrációban az én hitem külsőséges csillogása is eltűnt. Rejtett út vezet Istenhez, és ő, aki látja azt, ami el van rejtve, nem titkolt bőkezűséggel adakozik. Nyugaton az egyház – felekezeti különbség nélkül mindegyik – önküresedésen, kenőzison megy át, és ennél nagyobb mélységet nehéz lenne elképzelni.

A bilincsbe vert, mozdulatlan, a világra nem reagáló orosz egyházba ma reklám és apologetika nélkül folyvást igyekszik népünk színe-java. A nyugati egyház pedig óriási igyekezete ellenére, hogy korszerű maradjon, egyre több embert veszít el. Mintha a lélek és az erő eltűnt volna belőle. Nyugaton az egyházra nehéz idők járnak, nehezebbek, mint Keleten. Az egyház mindenütt a kereszt útját járja. Csak Oroszországban már láthatóvá vált a kereszt győzelme is. Itt még minden el van fedve és felismerhetetlen.

1981. március 21.

Heuréka! Megtaláltam a megoldást: Nem azok a boldogok, akik látnak, hanem azok, akik hisznek, boldogabbak azoknál, akik láttak, és ezután hittek. Így Nyugaton az igazi keresztények boldogabbak, mint mi, akik Oroszországban hívőkké lettünk. Mi ott mint Tamás, láttuk és megérintettük a sebeket Krisztus föltámadt testén. Megtapasztaltuk Istent és megértettük, hogy ő valóságosabb az egész minket körülvevő világnál.

De itt alig találkozom olyan emberrel, akinek hasonló tapasztalata lenne. Mégis találtam valódi hívőket.

1981. április 2.

Részt vettem a hamburgi „Kirchentag”-on (egyház-nap). Meglepett és kellemetlenül érintett a fiatalok felszínessége és politikai agitációba hajló magatartása. Milyen keveset beszéltek viszont a hitről és az egyházról! Mintha egy nagy komszomoltalálkozóra csöppentem volna, amelyet a Szovjetunióban is csak a forradalmat követő néhány évben

rendeztek. Nehéz volt a tömegben emberi arcokat találni, a kiáltások mögött emberi hangot felismerni, és a jelszavak mögött a gondolatot felfedezni. Ezen az egyházi nagygyűlésen megismerkedtem a német pacifizmussal. A szándék és igyekezet, hogy küzdenek a békéért, önmagában véve jó és fontos. De az orosz keresztények számára nyilvánvaló, hogy belső béke és belső szabadság nélkül külső béke nem létezik. Szent Szarovszkij Szerafin mondta: „Ha van bennetek belső béke, a körülöttetek élő emberek ezreit menthetitek meg.” Itt azonban ezek között a fiatalok között szóba sem kerül az Élet, hanem csak az életben maradás. Fájdalmas volt hallanom keresztényektől: „Lieber rot als tot!”¹²

Mennyire ellenkezett mindez azzal, ami most az orosz fiatalok között történik. Bennük megvan a készség, hogy fizikai életüket elveszítsék, csak azért, hogy elkerüljék a szellemi-lelki halált. Kár, hogy ma a Nyugat nem fogja föl a szenvedés értékét, megújító és megtisztító erejét; hogy nem érti, mennyire nem a fizikai szenvedés vagy akár a halál a leglényegesebb kérdés, hanem, hogy ennek mi az értelme. A vértanúk, akik Krisztusért életüket adták, örömtől sugároztak. És az üldözött orosz egyház tapasztalata egyértelműen arra tanít, hogy az Istenért való szenvedés nem távolít el tőle, ellenkezőleg, hozzá visz közel. A totalitarizmus szerintem ott kezdődik, ahol a személyesség veszendőbe megy. Az aktivizmus és a nyughatatlanság is el tudják temetni.

1981. május 2.

Azt tapasztalom, hogy sok orosz emigráns és disszidens, tegnap még forrongó, bátor, tette kész ember, itt Nyugaton elveszettnek, levertnek, sivárnak mutatkozik. Levetették a külső környezettel szembeni ellenállást, és a belső tűzből nem maradt semmi. Ez a hős típusú emberek hibája: az élethez ellenségre van szükségük, határhelyzetre, kockázatra, arra, hogy mindig borotvaélen járjanak. Én is szerettem mindezt, de ugyanakkor szégyelltem is magamat, mert Isten a szenvedélyektől megtisztult szívben vesz szállást. Isten „szelíd Világosság”. Nietzsche mondja: „Minden, ami nagy, csendben születik.”

1981. május 10.

Amennyire nehéz nekem ebben a szokatlan világban, annyira hálás vagyok Istennek azért, mert lehetővé tette, hogy életemet egészen megváltoztassam. Más planétán vagyok, nemcsak gondolkodásomnak kell megszabadulnia régi kliséktől és sémáktól, hogy megújulhasson, hanem testemnek is. El kell felejtennem a korábbi illatokat, színeket, elvárásokat. Egész szervezetemnek szabaddá kell válnia a beidegződésektől, védekező mechanizmusoktól, amik lustaságom és egoizmusom biztos menedékei voltak. Szakítania kell a szülőföldre, az anyaöltre való emlékezés édes világával. Újra védtelenné kell válnom, mint megtérésem első napjaiban. Védtelenné lenni azt jelenti: rászorulok Istenre.

Az emigránsokat üresség veszi körül. Illat nélküli virágok. Arc nélküli emberek. Névtelen fák. Más emberré kell válni, szerzetessé, hogy elfogadjam és megszeressem ezt az engem körülvevő idegenséget, ezt a marsbeli világot. Megszakítás nélküli imában kell élni. Ha Isten nem lép bele ebbe az üres térbe, annak az ember maga az oka. Ezekben a hónapokban Isten, az én Istenem közelsége még valóságosabb lett számomra, mint korábban.

És van egy biztos támaszom: az Egyház. És lelkiatyám áldása kísér. Emigrálásom előtt így szólt hozzám: „Emlékezzél rá mindig, te nem vagy száműzött. Küldetést kaptál egy feladatra.”

Az emigráció választás elé állít: vagy elmerülsz a teljes ürességben – és milyen sok szerencsétlen ember akad az emigrációban, még öngyilkosok is! – vagy szeretettel legyőzöd a nihilizmust. Azt tapasztalom, hogy ha a szívemben csönd és világosság lakik, akkor

¹² Inkább vörösnek lenni, mint halottnak.

körülöttem is minden újra élővé válik és átlelkesül. Még a frankfurti beton felhőkarcolók is merészen és új dinamizmussal szinte lélegezni kezdenek, és élni. Csaknem párbeszédbe kezdek velük.

1983. Nagyszombat

Este van, a templomból jövök. Az év legmegfoghatatlanabb és legmélyebb hatoló istentisztelete volt ez. „A Vörös tenger hullámai...” – énekelték az éneket a hullámokról, amelyek elnyelték az egyiptomi fáraót. Tényszerűen avagy szimbolikusan, arról van itt szó, hogy megszűnik a világ fejedelmének uralma. Tegnap elhangzottak az Úrnak azon szavai, amelyek számomra olyan szívbemarkolóak és lélegzetelállítóak: „Ítélet van most a világon; most vetik ki e világ fejedelmét” (Jn 12,31). Ez az, ami most nyíltan és egyszerűen beteljesedik: kínzónknak nincs többé hatalma fölöttünk.

Pedig ezekben az időkben mennyire meggyötört, fölhasználva buta gögömet, szívem értetlenségét és tehetetlenségemet. Különösen nehezemre estek az előadások. Hiszen csaknem 3 éve már, hogy előadásokat tartok, emberek százait, sőt ezreit látva magam előtt. De még mindig nem tudtam hozzászokni. Utoljára Dél-Ausztriában voltam, ahol több kisebb városban kellett föllépnem. Elsőnek W.-be érkeztem, a festői kisvárosba. Körös-körül az Alpok, a gyorsfolyású tiszta patakok, a magasba nyúló, hegyes-sisakú templomtornyok mind valószerűtlennek és játékosnak tündek: búskomorságomban és magányomban nyomasztóan hatottak rám. A levegő telve volt a nyár mézillatú forróságával, és olyan csend volt, hogy egy bogár neszezése is hangosnak tűnt. Vasárnap volt. Menetközben állandóan kedélyes házaspárokkal találkoztam, akik láthatóan elégedettek voltak önmagukkal és a világgal. Utam célja a főtemplom volt, hogy ott imádsággal üzzem el nyomasztó hangulatomat. Rosszkedvem teljesen érthetetlen: talán abból adódik, hogy emigráns vagyok, és saját „bőrömtől” fosztottak meg, vagyis hazámat, gyökereimet, anyanyelvemet és egész fizikai környezetemet elvették. Vagy talán az is okozza, hogy félek a beszédétől, hogy le kell győzőm nehezen kimozdítható nehézségemet, és az emberek felé kell fordulnom, fennkölt, veszélyes és felelősségteljes dolgokról beszélve nekik: arról a szent tűzről, amely ott Oroszországban egykor megérintette a szívemet, hitvallókról és az életszentségről, amely az egyetlen út önmagunkhoz és Istenhez. Hogyan tudok én, aki most érthetetlen szomorúságomban arra vágyom, bárcsak egérré változva elfuthatnék, hogyan tudok majd így emberek elé lépni, és ezekről a dolgokról beszélni nekik? Ez az egész jól felismerhetően kísértés.

Már nemcsak magamra haragszom, hanem ezekre az emberekre is; látva ezt a polgári társadalmat, szinte érthetővé válik a „baloldal” hangulata, hiszen olyan embereknek, akiknek más az értékrendje és más a temperamentuma, igen nehéz ebben az álmos és unalmas világban élni.

Odaérek a templomhoz és elolvasom a hirdetményeket: „Homlokzat tatarozás”, „Tanácsok családok részére”, „Légy mindig fitt!”, „Torna férfiaknak”, és végül: „Oroszország lelki újjászületése. T. Goriceva”.

Látom, jó társaságban vagyok.

Hát ezzel foglalkozik az egyház. Még jobban elszomorodom. Mit keresek én itt? De előadásom órája elérkezett, a terem zsúfolásig megtelt. A legkülönbözőbb emberek gyűltek össze: fiatalok és öregek, tanultak és egyszerűek, bal- és jobboldaliak – ahogy később tapasztaltam – feministák és szerzetesnők.

Imádkoztam, keresztet vetettem és beszélni kezdtem; borús hangulatom tovatűnt és hamarosan száz meg száz szempárt láttam rám szegeződni, és ezeket a komoly kitartással figyelő embereket fokról-fokra megszerettem. Eljöttek, hogy halljanak Oroszországról, amely egyszerre vonzó és ijesztő, reményt és félelmet keltő, és mindig rejtélyes. Amikor ezeket a szemeket látom, szívembe visszatér minden, amit Isten beléretett; lelkem mélyéről érzések

bukkannak felszínre, magam számára is meglepetésként. Rendszerint nem azt mondom el, amit elterveztem; gyakran ismétlem magamat, de mindez sosem játék, emlékezés vagy stilizálás. Minden esetben újra átélem az egészet, meghalok, és új életre támadok, miközben beszámolóm tart. Minden úgy történik, mint „újáteremtésem” napján, mint megtérésem első perceiben.

Az előadás után – inkább tanúságtételnek lehetne nevezni – szokás szerint sok kérdést tesznek föl, és sokáig nem engednek el. Eközben minden alkalommal megállapítom, mennyire keresik az emberek az élet értelmét, az élő – nem ideologizált – Istent, mennyire vágnak megtapasztalni Őt.

És hogy szégyellem magamat korábbi levertségemért, és azért, mert lenéztem ezeket az embereket, akik között olyanokkal is megismerkedem, akiket sohasem fogok elfelejteni. Egy házaspár például, Gabriella és Stefan egész életüket szentelték annak a feladatnak, hogy kórházakban és öregek otthonaiban megkeressék a legszerencsétlenebbeket és legmagányosabbakat. A lélek, a psziché és az anyagiak vonatkozásában is mindent megtesznek, mindent megadnak, hogy segítsenek ezeknek az embereknek. Nem könnyű ez, mégis mindketten sugároznak, készségesek, mintha egész fiatalok lennének, mintha lebegnének. Ez a két ember nem ismer saját gondot vagy kedvtelést, sem egyéni kötöttségeket. Reggeltől estig egyetlen gondolat foglalja le őket, hogy Isten tetszésére legyenek. (Ezzel szemben az én életem csupa kedvtelésből áll: könyvek, gondolatok, művészet, ima – mindez számomra kedvtelés.) Néhány ilyen találkozással már meg lettem ajándékozva itt Nyugaton, olyan emberekkel, akik egészen Istenéi. Mennyi erőt, mennyi lelki táplálékot kapok ilyen emberektől!

1983. július 20.

Beszédet tartottam a linzi „Katolikus Napok” alkalmával: előadás után szokás szerint sok ember vett körül, kérdéseket tettek föl és meséltek magukról. Sokáig álltam már ott, beszélgetve, amikor megláttam egy idősebb szerzetesnőt, aki csendben, türelemmel várakozott arra, hogy sorra kerüljön, és valamit mondhasson nekem. Amikor már indulni akartam a pályaudvarra, nehogy lekéssem a vonatot, egy fiatal pap még megállított: „Valaki csupán két szót szeretne még mondani Önnek.” Könnyes szemekkel lépett akkor hozzám az előbb látott nővér, és azt mondta negyven éve minden nap imádkozik Oroszország megtéréiséért, és ma végre szemtanú által értesült arról, hogy Oroszországban oly sokan csodálatos módon Istenre találnak.

Arra gondoltam: váratlan megtérésem, barátaim visszatérése az egyházba, mind nem véletlen. És nem csupán az orosz mártírok imája, nemcsak az ő „vérük” lett kereszténységünk magvetése, hanem mindazok imája is, akik, mint ez az apáca, meghallották az Istenanya fatimai felhívását, aki olyan egyértelműen és annyi szeretettel előre megmondta, hogy Oroszország egy ördögi tant terjeszt el a világon, de végül föltámad és újra a „Szent Oroszország” és a Legszentebb Istenszülő hajléka lesz.

1983. november 24.

Fölteszem magamnak a kérdést, mire vágyódom ebben a pillanatban itt a földön a legjobban? Szeretnék most ebben a percben ott lenni a Riga melletti kolostor kis fatemplomában, amit illatos fenyőerdő vesz körül. Szeretném – mint ebben a templomban mindig – érezni, hogy semmi vagyok, nem tudok semmit és nem telik tőlem semmi. Szeretném nemcsak az eszemmel, de egész belső valómmal megszágyenülten és pirulva megérteni, milyen hamis mindaz, amit magamról és a világról elgondoltam. És egyidejű vágyam, hogy bár töltene el olyan öröm, mint az ég angyalait, ha egy megtérő bűnöst látnak.

Ellenállhatatlan kényszert éreztem, hogy térdre boruljak és homlokommal érintsem a meleg deszkapadlót, valahányszor a szerzetesnők testetlen, titokzatos módon szárnyaló

hangon énekelték: „Uram, hozzád kiáltottam, hallgass meg engem!”, vagy ha a szentélyben a pap szelíden és halkán mondta: „Dicsőség neked, aki megmutattad nekünk a Világosságot!” Ebben a szelídségben olyan erő rejlik, amely világokat képes teremteni és elpusztítani.

Mégis, ha ezt még egyszer átélhetem, az már nem itt, hanem egy másik világban, odaát lesz.